

Rubricering: 1)

ACD 1644195

datum 30 NOV. 1982

CO

b.

3

d. —

1) Zo nodig andere rubricering aangeven.

Distr.:

BC - BOP (bijl)

Bijlage(n):

- 1 -

Afschr.:

BO: 194.235

Datum ontmoeting

Datum rapport

Volgno. Inf. rapp.

Evaluatie

26.11.1982

1

Betreft:

ledennieuwsbrief CvS.

Hierbij wordt aangeboden de eerste ledennieuwsbrief van dit seizoen van de beweging Christenen voor het Socialisme, naar de inhoud waarvan korthedshalve wordt verwezen.

Bijlage :

ledennieuwsbrief.

GEEN ACTIE zonder overleg met B.V.O.

1044195

christenen voor het socialisme

ledennieuwsbrief I

Woudschoten, zeist
telefoon 03439-226
giro 3018046 t.n.v.
penningmeester, kerk-projekt der n.c.s.v. zeist

kenmerk

16 oktober 1982.

Beste mensen,

Voor jullie ligt de 1e ledennieuwsbrief van dit seizoen. De inhoud zal dat karakter ook dragen. Allereerst treffen jullie de notulen van het startweekend aan, dit 5-6 sept. j.l. in Leeuwarden gehouden is. Centraal stond daar een discussie over de koers van de vredesbeweging en de positie van CvS daarbinnen. Daarnaast zijn er enkele lijnen uitgezet voor de activiteiten van het komende jaar.

Verder treffen jullie in deze brief het beleidsvoornemen van jullie nieuwe sekretaris aan. waarin globaal omschreven staat, wat jullie van mij verwachten kunnen.

Tot slot treffen jullie een lijstje van data aan die voor de komende tijd van belang zijn.

met hartelijke groet,

jullie nieuwe sekretaris

P.S. Ik ben maandag thuis te bereiken
woensdag op Woudschoten (03439-1220).

, en dinsdag en

NOTULEN VAN HET LANDELIJK STARTWEEKEND LEEUWARDEN.

Zaterdagochtend gedeelte:

Voorzitster:

Notuliste

Aanwezig:

AGENDA:

- 1) Bespreking vredeskrant van het IKV door en
2. Bespreking van en discussie over het artikel van (ging naar de middag).

ad 1)

De krant werd besproken aan de hand van twee hoofdlijnen: De IKV als emancipatiebeweging en de blokkenwestie

Algemene opmerkingen: De krant is goed leesbaar; het stukje over vrouwen en vrede is goed om te lezen; de motivatie wordt helder uiteengezet, Er had wel wat meer informatie in gemogen over het vrouwen vredeskamp in Soesterberg. Het artikel over een gemeentepolitiek inzake kernwapens kan een goede aanzet zijn voor een plaatselijk kernbeleid.

Het theologiese gedeelte is goed en geeft inzicht in de maatschappelijke achtergrond van deze tekst. Het levert veel gespreksstof op, omdat het geen eenduidige mening verkoopt.

Eerste hoofdlijn: IKV als emancipatiebeweging (zie vooral pag. 1 verantwoording).

schetst de ontwikkeling van het IKV:

1977: een anti-kernwapenbeweging op zoek naar bondgenoten: de kerken, politieke partijen, vakbond, gezondheidszorg, NOVIB.

1979: mobilisatie tegen de cruise missies. Algemene visie is niet zo duidelijk

1980: formule van de kleine landenpolitiek: op zoek naar bondgenoten in west- en oost europa en de Derde wereld om blokken te doorbreken. Het Finlandiseringskoncept wordt weer gauw verlaten nav ontwikkelingen in Polen. Hierdoor en doordat de demonstraties geen invloed op de politiek hebben onstaat in

1981: de formule van de emancipatiebeweging Citaat: "de vredesbeweging besefte dat zij eerder contact had moeten hebben met het nu gemulderde Solidarnosc, omdat beide wezenlijk emancipatiebewegingen zijn, sociale bewegingen die tegen de muur lopen van de kunstmatige blokken deling in Europa. IKV, Solidarnosc en Charta worden alle drie als emancipatiebewegingen opgevat."

De vredesbeweging in west en de bevrijdingsbewegingen in oost vinden elkaar in dit punt: Emancipatie van onderop.

Dit komt ook terug in het stuk: Europa voor de europeanen. Zie vooral onder de kop: "Emancipatie".

Opvallend is dat in dit concept de nadruk komt te liggen op de politiek; er vindt een lopskoppeling plaats van het economische en het militaire. Gevaar bestaat dat er voorrang wordt gegeven aan kerkelijke groepen en bewegingen als Costblokbondgenoten boven staatsorganen. Zie pag. 12; onder de kop: "De vredesbeweging in Oost Europa".

Opmerkingen en aanvullingen op dit verhaal:

vindt het een staalte van verlegenheidspolitiek van het ikv door zo'n nadruk te leggen op de internationalisering. Er staat veel te weinig in over de eigen positie in Nederland en de eigen akties.

Opgemerkt wordt dat het verband tussen ontwapening en (economische) mensenrechten op zich wel terecht is. Probleem is alleen dat Solidarnosc tegen westerse ontwapening is, omdat het de Sovjet Unie in de kaart speelt.

zegt dat het niet waar is dat Solidarnosc zich solidair verklaard heeft met de IKV, zoals wel in de vredeskrant staat.

- Er wordt te somber gereageerd op de doorwerking van 21 november in de politiek. Als je het verhaal van de IKV-kern leest, blijkt dat zij dat heel anders inschatten, aldus dan de officiële Den Haag-visie.

- Hier komt ook het verschil en de spanning boven water die steeds meer tussen de top in Den Haag en de kernen optreedt. Dit geldt niet alleen voor de beoordeling van het politieke succes, maar ook voor de te volgen strategieën bijv.

- Richt het IKV zich niet te veel op de parlementaire politiek? dan lijkt het alsof de vredesbeweging inderdaad geen invloed heeft.

Verder met de bespreking:

De middenpagina met korte stukje is informatief en helder.

Hier blijkt echter ook dat er weinig aandacht wordt geschonken aan akties tegen de kruisraketten; dat gebeurt alleen op deze middenpagina onder de bedenkelijke titel: "De kruisraketten komen eraan". Weinig strijdbaar! Symptomatisch voor de huidige strategie.

De tweede hoofdlijn: de blokkenwestie:

De USA en de SU worden als supermachten op één lijn gezet. De beide blokken Navo en Warschaupact moeten worden opgeheven. Deze visie is niet nieuw, het IKV heeft dit altijd gedaan. Het komt nu alleen in het kader van de internationalisering sterker naar voren. Zie vooral onder kop 1 'Wapens en blokken'. Dit op een hoop gooien getuigt van weinig inzicht in de historische ontwikkelingen en economische achtergronden in termen van de verhouding kapitalisme-socialisme.

Citaat pag 2: "de term 'kunstmatige blokdeling in Europa'"

pag. 3: "hun (USA en SU) aanwezigheid is de erfenis van Hitler."

Benadrukt wordt alleen de ideologische machtsstrijd zonder er de economie bij te betrekken.

De ontspanningspolitiek wordt op zich verhelderend weergegeven; maar ook hier weer: citaat pag.2: "de economische crisis? Economische analyse ontbreekt. Wat heeft werkeloosheid met kapitalisme te maken? Verschil socialisme-kapitalisme ontbreekt in visie op ontspanning en blokken."

als de economische analyse ontbreekt, waarom pakken we dan als CVS deze handschoenen niet op.

Dat is ook regelmatig gebeurd nav de vorige besprekingen maar daar werd niet serieus op gereageerd.

, als ze dat zouden doen, zouden ze een gedeelte van hun achterban kwijtraken. En bovendien hun monopoliepositie moeten opgeven. Sinds 1981 is de vredesbeweging het IKV. Stop de N-bom wordt genegerd evenals Vrouwen voor Vrede, ook al doet de laatste groep, zeker in Amsterdam, heel veel werk.

Er moet wel degelijk onderscheid gemaakt worden tussen USA en SU. Zo wordt aangenomen dat de militaire uitgaven een zware druk vormen voor de economie van de SU, terwijl het kapitalisme er baat bij heeft. Toch heeft ook zij aarzelingen bij een dergelijk standpunt. Als je vanuit het standpunt van de bevolking de militaire wapenwedloop bekijkt is er dan niet een punt van overeenkomst? Is het voor beide bevolkingen in Oost en West niet een even grote last en bedreiging? Ook: als je blijft wijzen op de verschillen vertel je over tien jaar nog hetzelfde verhaal, waardoor je in je eigen analyse niet verder komt? Moet de vredesbeweging zich oriënteren op de verschillen tussen de supermachten of op de gevolgen etc. voor de bevolking? Het IKV zeker de top, hield zich tot voor kort bezig met de politieke partijen en de parlementaire politiek. Die prioriteit is nu wel verlaten. Maar ervoor in de plaats is een algeheel gevoel van wanhoop en machteloosheid gekomen. Er is geen strategie meer.

In de FNV vindt een discussie over de vredesbeweging en de kernwapens plaats. Deze wordt door het IKV nauwelijks opgepikt. Zie ook de krant. Het IKV stelt eisen aan de FNV maar omgekeerd worden ideeën en kritiek nauwelijks opgepikt. Een dergelijke manier van met bondgenoten omgaan komt meer voor.

Er is een democratiserings tendens op gang aan het komen in de IKV. Twee bestuurlijke instanties worden ingesteld om de kloof top-kernen op te heffen. Er is een beraad van 32 mensen plus diverse commissies er omheen. Het plan is ook om een kampagneraad in te stellen, waarin afgevaardigden uit het beraad en uit de kernen in komen.

De kernen staan niet allemaal tegenover de top. Dat beeld is te simpel.

De 21-november overeenkomst tussen de diverse vredesklups wordt niet doorgezet. De Stop de N-bom heeft een andere strategie dan het IKV: eerst de raketten weg, dan pas gaan praten over de onderlinge verschillen. Hierover leeft in diverse IKV-kernen onvrede, dat de coalitie niet doorgezet wordt.

stelt dat het IKV, de vredesbeweging er niet onder uit komt iets over 'Polen' te zeggen. constateert dat iedereen inderdaad een verband legt tussen 'Polen' en de kernwapens. Volgens hem is de vraag: waarom doet iedereen dat? Is dat wel zo vanzelfsprekend? : je moet er iets over zeggen.

de vraag is of het verband terecht is, en als dat niet zo is, moet de vredesbeweging dat duidelijk maken. : voor veel mensen, niet alleen tegenstanders, heeft het alles met elkaar te maken. 'Polen' roept veel anti-roomse gevoelens op.

er zijn betere voorbeelden te geven. Waarom wordt er niets gezegd over de vakbondsonderdrukking in Turkije? : je moet de discussie over 'Polen' plaatsen in het kader van de ontspanningspolitiek. Als je los wilt komen als IKV van een bepaald soort ontspanningspolitiek, moet je je wel met 'Polen' inlaten.

je moet je als vredesbeweging niet in het schema laten dwingen van 'alles is hetzelfde'. : Reagan voert geen ontspanningspolitiek, maar een agressieve: How to manage the decline of the S.U.? Graan, wapens, gas worden ingezet.

. Je moet het er wel over hebben, Je kunt wel ontkennen, maar als er een verband is, moet je dat ook duidelijk maken en onderzoeken.

Nav. 'Polen' wordt de vredesbeweging zwart gemaakt. Daar moet je wat over zeggen. Maar iets anders is, of de hele vredesbeweging zich er mee bezig moete houden..

. wat voor mechanismes van anti-communisme zijn er dan aan het werk ? Dat kunnen we onderzoeken bijv. in de media. . Je hebt altijd hele lange verhalen nodig, wil jw iets over het Oostblok zeggen. Je verliest het in de media dus altijd.

vraagt zich af of wij CvS het noodzakelijk vinden om sociaal-ekonomiese analyses in het IKV in te brengen ? Dat zijn inderdaad lange verhalen. In het kader van de vredesbeweging kun je denken aan analyses van het reeel bestaande socialisme en aan imperialisme-theorieen. Dat hoeft niet perse anti-kommunisties te zijn. Naast ontmaskering is ook een zakelijke analyse nodig. Dat gebeurt te weinig in het IKV.

Iemand merkt op dat het IKV 'Afganistan' ook goed heeft doorstaan. Toen werd de vredesbeweging ook hevig aangevallen en die bui is overgewaaid zonder dat de IKV zich speciaal met die kwestie heeft beziggehouden.

pleit voor meer feitelijke informatie over de stappen die het Warschau-pact neemt en over de algemene ontwikkelingen. . als je die gegevens serieus neemt zou je in de krant een andere pagina krijgen in de trant van de SU is onze vriend en de USA onze vijand.. . er is een feitelijke belangenovereenkomst tussen de SU en de westerse vredesbeweging. Dat is ook een begin van blokdoorbreking. Dit is iets om met het IKV over te gaan praten.

. De SU is ook intern verdeeld. Bresjnev heeft ook tegenstanders inzake zijn vredespolitiek in het militaire apparaat. Bovendien, vanuit het standpunt van de bevolking komen diverse belangen van oost en west ook aardig overeen.

vindt dat de S.U. regering de consensus tussen bevolking en regering over de te voeren vredespolitiek misbruikt als het om andere , gevoelige kwesties gaat. . vraagt zich af of je met deze krant wel iets kunt doen dwz is hij wel voldoende naar buiten gericht, gericht op werven en discussie ?.

Wat doen we naar het IKV toe ?

De discussie met het IKV is dit jaar niet gevoerd. We moeten het gesprek toch weer aangaan.

. vertelt dat de gereformeerde synode in december weer over kernwapens gaat praten. Belangrijk omdat het ICTO dan misschien meer invloed krijgt. We moeten deze klup in de gaten houden want ze verkondigen een heersende mening die aanknopingspunten biedt voor veel mensen die twijfelen. Bovendien zitten ze dik in het geld. Waar komt dat vandaan ?

. De strategie van het IKV tov het ICTO is te voorzichtig. We moeten inderdaad druk uitoefenen op de gereformeerde synode.

Ook plaatselijke activiteiten zijn belangrijk om te volgen, en tegen op te treden. Landelijk zou je dmv onthullingen over persoonlijke verbanden met bijv. OSL veel duidelijk kunnen maken.

Een artikel hierover is in de maak bij Groningen.

16 november vergadert de synode over IKV en ICTO. Voorgesteld wordt dat een delegatie van CvS en de basisbeweging naar het IKV in Den Haag gaat om dit alles te bespreken. Punt voor het CvS-basisoverleg.

Via de Oost Europascholing kunnen we met de plaatselijke kernen gaan praten. We kunnen iets met het stuk van . doen naast de publicatie in Opstand. Kan er een stuk in Opstand komen over onze reactie op de Vredeskrant ?

tot zover het ochtendgedeelte,

Rubricering: 1)		ACD	1641149
		datum	3 NOV. 1982
		CO	
		b.	5 d. —
1) Zo nodig andere rubricering aangeven.			
Distr.: BC-HC - BOP (bijk.)		Bijlage(n):	- 7 -
Afschr.:		BO:	193.513
Datum ontmoeting	Datum rapport	Volgno. Inf. rapp.	Evaluatie
	28.10.1982	1	

Betreft:

Oost europa - scholing van de beweging
Christenen voor het Socialisme.

1. D.d. 13 oktober 1982 werd in het Theologisch Instituut van de universiteit van Amsterdam de eerste van een serie oost-europa scholingavonden gehouden door de beweging Christenen voor het Socialisme. In tegenstelling tot voorgaande scholingen staat de Oost Europa - scholing ook open voor niet CvS-ers.

was.

Aanwezig waren o.a.:

2. Voor de inleiding zie bijgevoegde stukken. nam het
 in zijn inleiding op voor de Sovjet-staat en ideologie. Wel bracht hij geregeld een bijstelling aan op zijn eerder gedane uitspraken, naar aanleiding van kritische reacties uit het gehoor. Vooral maakte
 duidelijk dat hij/regelmatig met oneens was.
 Met betrekking tot de problematiek rond vrede en veiligheidging .
 à priori van uit dat de Verenigde Staten als eersten bewapenings-
 stappen zetten. Van zijn onversneden pro-Sovjet-uitlatingen werd pas wat
 teruggenomen nadat weerwoord van de toehoorders kwam.
 Aan het einde van de avond vertelde twee jaar in Tsjechoslowa-
 kije te hebben gestudeerd. Ook verbleef hij enige tijd (n.g.o.) in de
 DDR. In Oost-Europa heeft hij een andere kijk op veel zaken gekregen, zo
 vertelde hij. zowel als zijn echtgenote namen het op voor het
 huidige Tsjechische regiem en verdedigden de actuele situatie in dat
 land.
3. De volgende bijeenkomst vindt plaats op 26 oktober 1982.

Bijlagen: uitnodiging en inleiding Oost - Europa scholing. -
 2 bijdragen t.b.v. de oost-europa scholing.

19J. 5/1
1641149

Christenen voor het socialisme - - - Regio Amsterdam .. 27.9.1982

Aan CvS-leden, OPSTAND-lezers/-essen en belangstellenden in A'dam,

EF

half oktober begint in A'dam de scholing over Oost-Europa, voorbereid door CvS. Met deze brief bent U/ ben je van harte uitgenodigd daaraan deel te nemen.

De eerste avond van de scholing is:

-- woensdag 13 oktober ('82) om 20.00
in het Theologisch Instituut (UvA) Herengracht 514

De scholing zal om de veertien dagen worden gehouden, zelfde tijd & plek. Het aantal avonden zal ongeveer 12 zijn. De werkwijze zullen we de eerste avond afspreken.

Over de scholing zelf; de aanleiding om die dit jaar over Oost-Europa te houden, ligt in de konstatering, dat er een groot gebrek aan kennis over bestaat en dat (te) weinig mensen beseffen hoe Europa eruit ziet vanuit de Sovjet-Unie en de andere socialistische staten met hun historische ervaringen. In de ontwikkeling van de vredesbeweging in Nederland sinds 1977 is een verschuiving in het denken over Oost-Europa te zien. De analyse van de historische ongelijkwaardigheid (imperialisme tegenover socialisme) is opgegeven en overal spreekt men van "gelijkwaardige supermachten". De inzet voor ontspanning in Europa en de kontakten in de vredesstrijd met Oost-Europeanen zijn door dit gelijkheidsdenken onder druk komen te staan en worden soms ronduit gewantrouwd binnen de vredesbeweging. Dit lijkt op het moment de kracht van de argumentatie in de vredesstrijd erg te verzwakken. Daarom willen we de geschiedenis van Oost-Europa bestuderen vanuit de ervaringen die men daar maakt en niet maar meteen vanuit de vergelijking met de verhoudingen die wij onder het kapitalisme meemaken.

De scholing bestaat uit 6 hoofdstukken:

- I. Geschiedenis, m.n. van de Sovjet-Unie tot de jaren '50
- II. Inleiding op de economie van de socialistische landen in Europa.
- III. Een aantal tegenspraken binnen de socialistische landen; vakbonden, politieke partijen, de positie van vrouwen, de literatuur.
- IV. De positie van de kerk, vooral die in de DDR en Polen. De Christelijke Vredesconferentie in Praag en de Berliner Konferenz.
- V. De geschiedenis vanaf de jaren '50; buitenlandse politiek van de S.U., Koude Oorlog ontwikkeling van de vredesbeweging.
- VI. Staat nog open; over wat CvS met Oost-Europa te maken heeft- eventueel uit te breiden naar; Oost-Europa en de vredesbeweging in Nederland.

Het hele scholingspakket kost f 10,- en is de eerste avond ter plekke te koop. Wie het eerder wil hebben, kan bestellen bij CvS in Woudschoten v.l.l. tel. 03439-1226. Ter voorbereiding kan men, wat hier onder "aanleiding" staat uitvoeriger nalezen in het laatste nummer van OPSTAND -1982/4 pg.125-129 (art. van Dick Boer), te bestellen op nummer van CvS, te koop bij VU boekh. en Standaardboekh. in A'dam.

Voor alle duidelijkheid; CvS verzorgt de scholing, maar die is bedoeld voor alle belangstellenden (er zijn inmiddels 6 aanmeldingen van niet-CvSers/ste:

Tot ziens op 13 oktober !

Uitnodigingen voor deze scholing zijn o.a. gepubliceerd in "Santenkraam", en gestuurd naar IKV en Stop-de Nбом en Amsterdamse kerkgemeenten. Mocht U/ je nog geïnteresseerden weten of verdere inlichtingen willen, bel dan naar

Met hartelijke groet, namens de regio van CvS

193.513
1641149

INLEIDING OP DE OOST EUROPA SCHOLING.

De aanleiding om een Oost Europascholing te gaan houden was voor de stuurgroep de discussie van de laatste tijd in de vredesbeweging over Oost-Europa. Vooral nu de vredesbeweging zich weer bezig houdt met nieuwe discussie over Oost Europa, zoals de heroverweging van het verdrag van Yalta, de spanning tussen ontwapening en wapenbeheersing; het leggen van nieuwe kontakten in Oost Europa, is hier nodig om een goed begrip te hebben van ontwikkelingen in Oost Europa zelf. Vaak bestaat er veel onbegrip, verwarring en gebrek aan kennis waar het Oost Europa betreft.

De voorbereidingsgroep heeft de aanleiding voor de scholing dan ook gezocht in de strategiewijziging van de vredesbeweging. In 1977 is een wijziging te zien in de Amerikaanse politiek. De politiek van ontspanning wordt verlaten, een nieuwe strategie van konfrontatie wordt gevolgd. (Richtlijn 59 van Carter). Tegelijkertijd zien wij in 1977, dat er een geheel nieuwe vredesbeweging in Nederland ontstond. Stop de N-bom richt zich heel concreet tegen het stationeren van de N-bom in Nederland. Ook het IKV start de campagne: Help de kernwapens de wereld uit, te beginnen in Nederland. De akties van de vredesbeweging antwoorden in in feite op de nieuwe Amerikaanse strategie van konfrontatie. Echter sinds '77 is er veel gebeurd. Het aan de macht komen van Reagan betekent een verscherping van de konfrontatie politiek, het geen blijkt uit het openlijk toegeven van de mogelijkheid van een beperkte kernoorlog, het willen destabiliseren van de ekonomie van de Sovjet Unie door het opvoeren van de bewapeningsrace, het inspelen op en het uitbuiten van de interne tegenspraken binnen de socialistiese landen.

De vredesbeweging zag zich genoodzaakt een antwoord te geven op deze verscherping van de nieuwe strategie. Vreemd genoeg zien we dat de Ned. vredesbeweging nu eerder geneigd is haar strategie los te laten, dan haar te verscherpen: in analyses wordt niet meer de ongelijkwaardigheid tussen de imperialistische en socialistiese landen benadrukt maar de gelijkwaardigheid van de "supermachten" het gaat de nederlandse vredesbeweging niet meer primair om de strijd tegen de stationering van de kruisraketten hier, maar om de strijd tegen alle raketten.

Wil de vredesbeweging in staat blijven een tegenmacht te vormen tegen de strategie van de "beperkte kernoorlog", dan zal zij zich niet alleen van deze verschuiving binnen zichzelf bewust moeten zijn, maar zich ook moeten afvragen waardoor deze verschuiving is ontstaan, en of die verschuiving meer perspektief biedt. Om een historische kracht te kunnen vormen is het immers ook nodig zichzelf te kunnen begrijpen, en niet alleen de tegenstand.

Volgens ons is deze verschuiving in de eerste plaats te begrijpen als een gevolg van ontwikkelingen binnen de vredesbeweging zelf. Omdat de politiek van de VS en Navo niet is veranderd maar alleen duidelijker en intensiever is geworden en de politiek van de SU eerder vredelievender dan agressiever is geworden (vgl. de rede van Brezjjev in okt. '79 over troepenvermindering en de no first use verklaring van Gromyko onlangs) moeten de oorzaken binnen de vredesbeweging zelf gezocht worden.

Een aantal punten kunnen we noemen:

- de 'ommacht' van de vredesbeweging. Het is natuurlijk teleurstellend te zien dat ondanks de enorme mobilisatie tegen de neutronenbom de VS toch doorgaan met het ontwikkelen van de N-bom. Dat ondanks de vele protesten tegen de middellange afstands raketten in veel Westeuropese landen het besluit tot stationeren nog steeds van kracht is, is in ieder geval tenminste dubbelzinnig. Dat 400.000 mensen op het museumplein demonstreren en dat dat schijnbaar weinig invloed heeft op de nederlandse vredespolitiek. Begrijpelijk is de wens dat het allemaal breder en groter moet, nog allesomvattender en algemener. De vraag echter is of die schijnbaar magere resultaten werkelijk

voortkomen uit de weinig radikale eisen of dat die aangeven hoe hard de tegenstand is. Een brede vredesbeweging is natuurlijk noodzakelijk, maar dat mag er niet toe leiden dat terwille van de breedheid de analyse overdoord wordt gezet.

Het feit dat de vredesbeweging sinds de laatste tijd uitgaat van een "supermachten-theorie", waarbij de grootmachten Sovjet Unie en Verenigde Staten als gelijkwaardig en gelijkkelijk bedreigend worden voorgesteld, lijkt hiervan het resultaat. (in de geest van: in het donker zijn alle katjes grauw).

- de stalinismedebatten in de linkse beweging en de ontwikkelingen in de CPN. De vooral vanuit de studentenbeweging aangekaarte discussie over het stalinisme en de discussie over het socialisme in Nederland in de kommunistiese partij hebben een andere houding t.o.v. Oost Europa met zich meegebracht. Door deze veranderde waardering van de socialistiese landen en het accent op de eigen weg naar het socialisme heeft de CPN aansluiting gevonden bij de heersende houding van "klein links" t.o.v. Oost Europa, waar het accent meer ligt op de supermachten theorie dan op de noodzaak van de ontspanning; waar steun aan oppositionele bewegingen in Oost Europa belangrijker wordt gevonden dan de konferenties inzake Europese veiligheid en samenwerking in Helsinki, Belgrado en Madrid. De soms aarzelende houding van "Stop de N-bom, stop de kernwapenwedloop", waar veel kommunisten in actief zijn, ten aanzien van de vredespolitiek van Oost Europa is van hieruit verklaarbaar. Een gevolg is dat de politiek van het IKV en de N-bombeweging steeds meer overeenkomen.

- Een ander punt is de blokkade van vooral het "burgerlijk" deel van de vredesbeweging ten aanzien van Oost Europa. Anti-kommunisme in rabiante of verlichte vorm en eenvoudig gebrek aan kennis verhinderen een zakelijke beoordeling van de vredespolitiek van de socialistiese landen. Het is begrijpelijk dat dit anti-kommunisme, wanneer het niet afgebroken wordt, op een gegeven moment blokkades met zich meebrengt, ook binnen de vredesbeweging. Het lijkt ons duidelijk dat deze tendenzen elkaar versterken en beïnvloeden en de vredesbeweging, bewust of onbewust, in een bepaalde richting sturen. Ook is het duidelijk dat interne tegenspraken binnen de socialistiese landen vanuit dit standpunt bezien deze tendenzen versterken en de juistheid en noodzakelijkheid ervan lijken te bevestigen (te denken valt aan Polen, de kerkelijke vredesbeweging in de DDR).

Kennis van Oost Europa, met al z'n tegenspraken, kan een hulp zijn om de werkelijke internationale verhoudingen te blijven doorzien en begrijpen.

We hebben geprobeerd als scholingsgroep Oost Europa histories-materialisties te begrijpen, dat wil zeggen onze voor Nederland ontwikkelde begrippenkaders zoveel mogelijk vergetend proberen Oost Europa te begrijpen vanuit een oost-europees gezichtspunt: wat zijn de werkelijke tegenspraken, waar liggen de werkelijke knelpunten en perspectieven. Toch kunnen we deze pretentie niet w-ar maken.

Het probleem wat hierbij speelt is, dat er ons inziens geen geschikt analyse instrument is, om de produktiewijze van de socialistiese landen te begrijpen. Marx en Engels hebben dat zo keurig gedaan voor de ontwikkeling van het kapitalisme, maar helaas nauwelijks voor die van de socialistiese landen. De methode van schrijven van de scholing is dus moeilijk.

Vaak kom je niet verder dan het verzamelen en optekenen van een groot aantal feiten, terwijl de mechanismen moeilijk te ontdekken zijn. In die zin zijn we ons bewust van de beperking van deze scholing.

We willen echter wel wijzen op een gevaar, dat het vertoog over Oost Europa vaak van links tot rechts beheerst: de kwaliteit van ontwikkelingen in de socialistische landen wordt vaak afgemeten aan een vrij abstract begrip van vrijheid, zoals dat bij ons manifest is (vrijheid van meningsuiting, vrijheid van vakbond en kerk, tav. de staat etc.)

Het lijkt ons, dat een dergelijke benadering (vanuit een vrijheidsideologie, die zijn oorsprong wel eens zou kunnen hebben in het hier heersend vrije markt mechanisme) een blokkade betekent bij het maken van een analyse van de Oost Europese landen.

Het minste, wat we van het histories materialisme kunnen leren is wel, dat we de geschiedenis niet analyseren vanuit abstracte principes en idealen, maar dat we die principes en idealen zien, als het ideologies produkt van een bepaalde maatschappijformatie.

We willen proberen niet uit te gaan van beginselen, maar we willen zien, of we historische processen kunnen begrijpen.

Om enige helderheid te krijgen in de Oost Europese ontwikkelingen willen we ons aan twee thesen houden:

I de eerste these is: dat we de geschiedenis van Oost Europa alleen kunnen begrijpen, als we de socialistische landen zien in het licht van de internationale klassenstrijd.

D.w.z. dat de Sovjet Unie vanaf haar ontstaan een bedreigde staat is, militair bedreigd, omringd door haar vijandige staten, economies door afhankelijkheid van de imperialistische wereldmarkt. Deze stelling is weer zeer aktueel gebleken door de handelsembargo van de V.S. en het onlangs openlijk toegeven van de strategie van de beperkte kernoorlog.(?)

Anderzijds is het ook zo, dat na 1917 geen socialistische revolutie plaats heeft kunnen hebben zonder het bestaan van de Sovjet Unie.

II De tweede these is: dat het socialisme niet zomaar een overgangsfase naar het kommunisme is. Het is een eigenstandige produktiewijze, met een eigenstandige wetmatigheid. We moeten proberen deze produktiewijze op haar eigen kontradikties te analyseren. We kunnen daarom niet zo maar verhoudingen uit kapitalistische landen klakkeloos overplanten op de socialistische landen. Aan de hand van de positie van vrouwen, het gezin, de kerk, literatuur, de vakbond de politieke partijen willen we echter nagaan waar de tegenstellingen liggen, en welke tendenzen te ontdekken zijn.

We denken dat deze twee thesen een steun kunnen zijn bij het begrijpen van de problemen en de mogelijkheden van de socialistische landen, en daarmee ook een steun bij het ontwikkelen van een radikale vredespolitiek in de nederlandse vredesbeweging.

de voorbereidingsgroep.

opzet van de scholing.

De scholing bestaat uit 6 hoofdstukken. Wij zijn uitgegaan van 2 bijeenkomsten per hoofdstuk.

Hoofdstuk 1 gaat in op de geschiedenis, tot de jaren 50, met name van de S.U. Het hoofdstuk bestaat uit een histories verhaal, met twee bijdragen, die ingaan op de beoordeling van het stalinisme. Hoofdstuk 2 geeft een inleiding op de economie van de socialistische landen, hoofdstuk 3 gaat in op een aantal tegen-spraken binnen de socialistische landen: de vakbond, de politieke partij, de positie van vrouwen en de literatuur. Hoofdstuk 4 gaat in op de positie van de kerk binnen de socialistische landen, m.n. in de DDR en in Polen, de Praagse Vredeskongres en de Berliner Konferenz. Hoofdstuk 5 pakt de geschiedenis weer op vanaf de jaren 50, de buitenlandpolitiek van de S.U, koude oorlog en de ontwikkelingen van de vredesbeweging. Hoofdstuk 6 staat nog open. We willen ingaan op de vraag, wat wij als CVS met de Oosteuropese landen te maken hebben.

de prijs van het totale scholingspakket begraagt f10,- ekskl. portokosten.

1641149

193.5/3

Errata bij hoofdstuk 1 van de scholing, het hoofdstuk "geschiedenis" uit de Sovjet Unie zien.

pag. 14, regel 17: moet zijn: in 1904 begon Japan een oorlog tegen Rusland, die Rusland in 1905 verloor.

pag. 18, regel 12: de bolsjewiki bereidden een opstand voor, die op 25 oktober plaatsvond.

pag. 24, toevoeging aan het einde van paragraaf 5: bij dit alles moet bedacht worden, dat naast de moeilijkheden die vrijwel onontkoombaar zijn bij het introduceren van een totaal nieuw economies systeem, ook de noodzaak te investeren in de bewapeningsindustrie, als gevolg van de buitenlandse dreiging, remmend werkte op de economiese ontwikkeling.

pag. 34, 9 regels van onderen: hij bezocht onder meer Afghanistan.

Plaatsbepaling van het stalinisme.

De net verhaalde geschiedenis van de eerste 35 jaren van de ussr laat nog vele vragen open. De terreur in de maatschappij en in de partij, de industriële ontwikkeling en de stagnatie in de landbouw als model van economische groei, een buitenlandse politiek die in naam de internationale klassenstrijd voorop stelde, in feite echter de belangen van de sovjet-staat zoals die door haar leider werden opgevat. Dit soort zaken worden in de discussie meestal samengevat onder de noemer Stalinisme.

Dit is geen discussie die uitsluitend door links wordt gevoerd, maar wel één die links het meeste raakt.

Socialisme en stalinisme zijn niet synoniem, maar worden door reaktionaire krachten wel vaak als gelijkwaardig voorgesteld.

De mogelijke verklaringen zal ik hieronder ten behoeve van de discussie kort aangeven en van enige opmerkingen voorzien. In het hieraan voorafgaande verhaal staan wel vele, maar wellicht niet voldoende gegevens om deze vragen te beantwoorden. De discussie in de scholingsgroepen zal het beste verlopen als ieder zijn/haar kennis en twijfels in de discussie brengt.

Het stalinisme kan verklaard worden uit:

-de geschiedenis. "Er was geen alternatief: de sovjet-staat werd aangevallen en bleef vervolgens omsingeld. De ontwikkeling van de economie was onvoldoende om een voldoende snelle economische groei te genereren. Strakke leiding van staat en partij en de gedwongen kollektivisatie om de industrialisatie sneller te laten verlopen was het enig mogelijk antwoord op deze situatie".

De discussie spitst zich dan toe op het morele vraagstuk: niet de doelen maar de middelen staan dan in het centrum van de probleemstelling.

Hierover wil ik het volgende opmerken: de noodzaak van iedere beleidsbeslissing wordt niet aangetoond door het "succes" van het beleid. Ze moet worden vastgesteld in een discussie over de beleidsalternatieven. Deze discussie is onder Stalin steeds onmogelijk gemaakt. Waren de ideeën van Fucharin om meer ruimte te geven aan de boeren via materiële prikkels niet menselijker en uiteindelijk goedkoper dan de gedwongen kollektivisatie en het enorme verlies aan mensen en produktiemiddelen die daarvan het gevolg was?

Kunnen de morele vragen losgekoppeld worden van de economische, de techniede? Althusser meent dat indien dit gebeurt, de tegenspraken in de produktieverhoudingen worden verhuld. Een socialistische kritiek op het stalinisme moet uitgaan van de alzijdige ontwikkeling van de mens. Daarvan is de economische ontwikkeling een onderdeel.

-de ideologie. Het leninisme is volgens deze opvatting een of liever dé konsekwentie van het marxisme. De open vragen die Marx nog had zouden volgens deze opvatting door Lenin en na hem door Stalin zijn beantwoord en ondergebracht in een gesloten systeem, dat zo hiërarchies was, dat democratie onder een dergelijke ideologie uiteindelijk onmogelijk zou zijn.

Dit is anders niet de ervaring van vele marxistische wetenschappers en sommige marxistische politici in het westen.

-de persoon Stalin. Stalin wordt afgeschilderd als paranoïed, een machtswellusteling, een despoot etc. Mogelijk was hij dat, mogelijk niet. De vraag moet dan zijn onder welke voorwaarden een man als Stalin de "leider van het wereldproletariaat" kon worden.

-de organisatie van partij en staat. volgens deze redenering is de organisatie-
vorm van partij en staat en haar versmelting de reden waardoor het stalinisme
kan overwinnen. Deze organisatie volgt twee beginselen: het democraties-
centralisme (na discussie staat het besluit vast en moet door ieder, los van
zijn/haar overtuiging worden uitgevoerd) en het principe van Zinovjev (het lagere
nivo gehoorzaamt aan het hogere.)

-het karakter van de sovjet-maatschappij en haar klassenstructuur. De stali-
nistiese theorie was dat de klassenstrijd na het vestigen van het socialisme
scherper wordt, en bij gebrek aan andere partijen zich dan juist binnen de
partij afspeelt. De post-stalinistische these is, dat de sovjet-maatschappij
geen klassen kent, slechts maatschappelijke lagen. (een theorie, die de bur-
gerlijke sociologie voor de VS geldend acht).

Weer anderen (de maoïsten) beweren dat binnen de SU een burgerlijke restau-
ratie heeft plaatsgevonden.

Marxisties links is hier niet uitgekomen. Het moet mogelijk zijn de specifieke
tegenstellingen in de sovjet-maatschappij op te sporen en zo haar dynamiek
en haar gebrek aan dynamiek te verklaren.

Het voornaamste discussie punt met betrekking tot de periode Stalin is niet
zozeer of er nog klassen in de SU bestonden, maar eerder de wijze waarop de
klassentegenstellingen werden behandeld.

deel 1 over de geschiedenis is uit: de Sovjet-Unie zien
introduktie tāt de USSR
uitg. Sjaloom, Utrecht 1981.

Twee klassieke Stalin-studies vergeleken

bijlage bij deel 1 van de Oost Europascholing,
uit Oost Europa Verkenningen, nr. 41, februari 1979.

Deutscher en Medvedev over Stalin en het stalinisme

door Rinse Reeling Brouwer

Ik had me Lenin in mijn verbeelding voorgesteld als een reus, statig en indrukwekkend. Wat was ik ontgoocheld toen ik een allergevoonste man zag, van minder dan middelmatige lengte, in geen enkel opzicht, letterlijk in geen enkel opzicht anders dan normale stervelingen... Gewoonlijk verwacht je van een groot man dat hij te laat op een vergadering verschijnt, zodat de leden van de bijeenkomst met ingehouden adem moeten wachten tot hij verschijnt, totdat de waarschuwing van mond tot mond gaat: "stt... hij komt eraan".

Dat lijkt me geen overbodige ceremonie, want het maakt indruk en dwingt respect af. Maar wat was ik teleurgesteld, toen ik erachter kwam dat Lenin al vóór de andere gedelegeerden op de konferentie aanwezig was en ergens in een hoekje gewoonweg een konversatie voerde, een heel gewone konversatie met heel gewone gedelegeerden. Ik wil niet voor U verbergen dat me dit voorkwam als niets minder dan een schending van bepaalde noodzakelijke regels" (1).

Natuurlijk, zo'n opmerking van Stalin over zijn eerste ontmoeting met Lenin op een konferentie van de sociaaldemokratiese partij van Rusland (bolsjeviki) aan het eind van 1905 behoort tot de sfeer van de *wakelike*. Het zegt wel iets: voorbeeld over het verschil in gedrag en 'karakter' tussen Lenin en Stalin, over de kultus rond Lenins persoon die zich hier in dit citaat van kort na zijn dood aankondigt, en over de wijze waarop de sekretaris-generaal de betekenis van hemzelf als 'groot man' in de harten van de sovjet-burgers geprent zal willen zien. Maar een analytische waarde heeft zo'n citaat nog niet. Evenmin als aan de term 'persoonsverheerlijking', door Chroestsjov op het XXe kongres van de CPSU geïntroduceerd, enige wetenschappelijke betekenis kan worden toegekend als verklaringsgrond van de oorzaken van dat complexe verschijnsel dat 'stalinisme' heet.

En toch moeten dergelijke verhalen gehoord en doorverteld worden, juist onder socialisten. Want juist als je de gegronde verwachting hebt, dat een marxistische analyse uiteindelijk het best in staat zal zijn om de diepe tegen-
spraken die zich in de ontwikkeling van het reële socialisme in de Sovjet-Unie hebben voorgedaan te begripen, dan moet je ook eenvoudig weten wat er eigenlijk gebeurd is. Dan moet de uitingvormen van die 'persoonsverheerlijking' kennen zo goed als de verschrikke-

lijke gebeurtenissen die plaatsvonden. Dan moeten de moordpartijen tijdens de kollektivisaties, de dood van Kirov, de strategiese fouten tijdens de Tweede Wereldoorlog, de weg die westerse antifascisten, gevlucht uit Hitlers konzentratiekampen, vonden naar kampen in Siberië en zo maar verder geen blinde vlekken vormen in het histories bewustzijn van links.

Het zal wel nauwelijks te vermijden zijn dat diezelfde feiten uitgebuit worden in de anti-kommunistiese propaganda. Maar het valt wel te vermijden dat anti-antikommunisten deze feiten uit de mond van tegenstanders moeten vernemen. Het heeft me verbaasd, hoe in een land als Frankrijk linkse mensen onder de indruk zijn van het gebruik dat de nieuwste woordvoerders van de reaktionaire skepús, de zogenaamde nieuwe filosofen, maken van de gevaarlijke mystiek die Soltzjenytsins Goelag Archipel doortrekt. Dat socialisten zich daarvoor laten intimideren, kan er mee te maken hebben dat we zelf nog te algemeen en nietszeggend hebben toegegeven dat er wel 'fouten' of zelfs 'misdaden' begaan zijn in de jaren '30, maar het daar dan ook bij lieten.

Dit artikel heeft geen hogere pretentie dan die van een poging, er nog eens op te wijzen dat er wel degelijk enige standaardwerken bestaan die de voornaamste informatie bieden

over de geschiedenis van de Sovjet Unie onder Stalin, zonder mee te gaan in de Koude Oorlogstroom.

Het gaat om de twee bekende studies van de grote Engelsman werkzaam Isaac Deutscher (2), van wiens boek al in 1948 de eerste druk verscheen, en die van de "leninistische dissident" Roy Medvedev (3), die nog altijd in de Sovjet Unie woont.

Voor de aanzetten tot een historisch-materialistisch onderzoek naar de ontwikkeling van het 'stalinisme' zullen deze boeken wel niet de belangrijkste bijdrage vormen. Over de stand van dat onderzoek bericht Oost-Europa Verkenningen ook wel in ander verband. De herinnering aan deze twee lijvige werken kan er hopelijk toe dienen om de informatieve basis te leggen, waardoor het nadere onderzoek met meer vrucht gevolgd kan worden.

Isaac Deutscher

Een politieke biografie.

Deze ondertitel heeft Deutscher zijn boek meegegeven.

Ten dele komt dit uit verlegenheid: over de partikuliere biografie van Josif Djoegasjvili is nu eenmaal bar weinig te vermelden. Zo is bijvoorbeeld wel bekend dat hij getrouwd is geweest, maar over zijn vrouw is zo ongeveer evenveel met enige zekerheid te vertellen als over de historische Jezus: namelijk dat ze gestorven is (in 1932, nadat ze eindelijk achter de gevolgen van Stalins politiek was gekomen en er een echtelijke ruzie over was begonnen, p.333).

Maar de term 'politieke biografie' zegt vanzelfsprekend ook iets anders. En wel dat Deutscher niet in de eerste plaats in Stalin is geïnteresseerd vanwege diens imposante dan wel afschrikwekkende persoonlijkheid, maar als politieke gestalte. Om het politieke gewicht van zijn optreden te verhelderen, kan de beschrijving van de wordingsgeschiedenis van Stalins machtspositie dienstbaar zijn.

Deutscher heeft naar mijn indruk niet de illusie meer te doen dan diensten verlenen, wanneer hij als biograaf telkens terugkomt op een aantal 'karaktertrekken' van Stalin. Hij voert ze niet aan als *uitlegging* van de gebeurtenissen.

Wel kan de konstatering, dat een man met deze trekken onder deze specifieke historische omstandigheden blijkbaar deze functies kon uitoefenen, helpen om te zien wat er in het historische proces waar hij een rol in speelde, plaatsgreep.

Deutscher noemt bijvoorbeeld de volgende kenmerkende elementen in Stalins optreden:

A) Stalin was de enige van de bolsjevistische leiders die nooit in ballingschap was geweest in West-Europa. Voor hem was het westen veel eerder het land van slavernij en kapitalistische ellende dan een terrein vol revolutionaire potenties (p.213). Al in 1917 noemde hij het van een "weinig creatief en een dogmatisch marxisme getuigen om te veronderstellen dat de

russische arbeiders en boeren niet op eigen kracht de revolutie zouden kunnen starten" en later kon dan ook juist hij de woordvoerder worden van de schijnbaar originele these van de opbouw van het socialisme in één land, dat is de zelfgenoegzaamheid van de russische revolutie (p.286). Zo viel het juist hem gemakkelijker om de bolsjevistische partij te versterken met oriëntaalse elementen, met kommunisten uit de aziatische delen van de Sovjet-Unie. En juist een man als Stalin die nooit veel vertrouwen had gehad in de kracht van de westeuropese arbeidersbeweging (evenmin trouwens als in de chinese, p.576) kon sneller geneigd zijn van de kommunistische partijen die waren aangesloten bij de kommunistische internationale te vragen dat ze zouden optreden als behartigers van de (diplomatieke en economische) belangen in de buitenlandse politiek van de Sovjet Unie.

Nogmaals: niet Stalins persoon heeft de ontwikkeling van het socialisme in een land of de bolsjevisatie van de westerse kommunistische partijen bepaald, maar binnen deze tendenties kon al snel een voorname rol toevallen aan Stalin met zijn van oudsher anti-westerse instelling.

B) Stalin "had geen levende hand met enige traditie", zeker ook niet met die van het russische marxisme (p.177). Zijn voornaamste kracht lag niet in de ideologische arbeid, maar in het zorgvuldig opbouwen van een partijapparaat. Juist door die kwaliteiten kon hij jarenlang een opvallende en tegelijk onmisbare figuur in het politburo zijn (p.186), kon het ook lange tijd nog gedurende de twintiger jaren lijken of hij temidden van alle fraktiestrijd een voorzichtige middenkoers representeerde (p.297).

C) Stalin was doortrokken van een diepe skepsis ten aanzien van de populariteit van het socialisme. Hij was te allen tijde wel wantrouwen of de werkende klasse zelf eigenlijk het socialisme dat in haar eigen belang was wel accepteerde. "Het reële revolutionaire optimisme, dat geïmpliceerd was in het marxistisch denken, was hem vreemd" (p.264). Vandaar dat juist hij er weinig moeite mee had om de kollektivistie van boven op te leggen, los van de stand van de discussie en de herleidbaarheid bij de arme boeren zelf, zoals hij ook na 1945 het socialisme in de door het leger bezette volksdemocratieën kon doen invoeren zonder veel rekening te houden met de grote verschillen in populariteit die de autochtone kommunistische partijen in de verschillende oosteuropese landen bezaten.

Nu moet gezegd worden, dat ook Lenin in zijn beoordeling van Stalin weinig verder kwam dan de beoordeling van diens persoonlijke trekken (Deutscher, p.248-257, vgl. Medvedev p.24-291). Het lukt hem al helemaal niet om de twisten in het politburo van 1923 terug te brengen tot verschillende klassebelangen (bijv. tussen arbeiders en boeren). Als hij in zijn testament voorstelt om Stalin te verwijderen, is dit naar aanleiding van zijn ruwe optreden tegen het georgische nationale streven en op grond van zijn gebrek aan "geduld, loyaliteit, vriendelijkheid, oplettende omgang met zijn kassabanden" e.d. Lenin achtte het van beslissende betekenis te voorkomen dat Stalin hem opvolgde.

als leider van het politburo, maar hij had geen inzicht in de mechanismen die tot Stalins centrale positie hadden geleid.

Ook zijn "laatste strijd" (Lewin) tegen de toenemende bureaucratie van het staats- en partijapparaat en om nog iets te doen aan het falen van het kommissariaat van de werkers- en boereninspectie (nota bene door Stalin zelf geleid) had er veel van weg dat hem de objectieve ontwikkelingen ontglipten (5). Hij zag de bureaucratie nog grotendeels als rest van de overwonnen burgerlijke maatschappij en als een noodzakelijk middel in de allereerste fase van de opbouw van het socialisme. Hoe lang die "eerste fase" zou duren en hoe veelomvattend het apparaat dat daarvoor nodig zou zijn, kon Lenin onmogelijk al overzien. Hij kon niet voorzien, dat Stalin de nieuwe staat winnen zou, omdat hij er bij paste (6). Deutchers boek verscheen in eerste druk in 1948. De Koude Oorlog was al ingezet, en de "theorie" van het totalitarisme, waarmee fascisme en stalinisme op een noemer werden gebracht, deed opgeld.

De *politieke* strekking van Deutchers boek is zeker mede, deze opkomende versimpeling te weerleggen. Wel wijst ook hij op tal van totalitaire trekken in het optreden van Stalin en het systeem waar hij deel van uitmaakt. Maar hij wijst tegelijk op de geweldige opbouw die

er in de lange jaren van zijn bewind tot stand is gebracht en toch ook op Stalins persoonlijke bijdrage bij die opbouw. (Zo is Deutscher nog bijzonder onder de indruk van Stalins gebleken kwaliteiten op militair gebied tijdens de Tweede Wereldoorlog). Onder Hitler werd een hoogontwikkeld, zij het in een kapitalistische crisis gestort, Duitsland naar de ondergang gevoerd, de Sovjet-Unie onder Stalin onderging een diepgaande verandering in progressieve zin die niet meer terug te draaien is. "Voor het stalinistische Rusland geldt nog meer dan van enige andere natie dat twintig jaar het werk van twintig generaties hebben verricht" (p.554). Er zijn voorwaarden geschapen voor een betere maatschappij. En hele generaties zijn opgevoed met het perspectief van een socialistische samenleving, die - aldus nog steeds Deutscher in 1948 - pas werkelijk tot ontplooiing kan komen als in haar de betere kanten van Stalins werk zich van Stalin ontdoen.

Deutscher zei in 1948 dat het "zeker" en "noodzakelijk" was dat de geschiedenis grote schoonmaak zou houden om Stalin op te ruimen en de revolutionaire maatschappij die ondanks alles gevestigd was verder te ontwikkelen. Die "historische noodzaak" is een fel omstreeden aspect van Deutchers methode van geschiedschrijving.

Het proces van versmelting van grieks-orthodoxe elementen en marxisme in de Lenin-kultus heet "onvermijdelijk" (p.271). "Onvermijdelijk" was ook, dat de nieuwe generatie in de partij die in de jaren '30 opgroeide door Stalin als een groter gevaar moest worden bestreden dan de oudere bolsjeviki (p.350). Onvermijdelijk zou zijn, dat de kommunistische leiders zich een tijdlang aanpasten aan de oude stijl van de tsaristische heersers, omdat die nu eenmaal een hogere graad van kulturele ontwikkeling hadden (p.357). Het konflikt tussen Stalin en Trotsky, waarvan de voortekenen al in 1915 en 1913 te zien waren, ontwikkelde zich met de "fatalistische konsistentie van een griekse tragedie" (p.130) etc.

In dit "moeten" lijkt Deutscher wel enigszins op Rudolf Bahro. Al grenst die zich zeer nadrukkelijk aan een fatalistische opvatting van de noodzakelijkheid af. En al is bij hem, die nu eenmaal geen biografie maar een kritiek van de politieke ekonomie achrijft, dit "moeten" meer toegespitst op de noodzaak van de ontwikkeling van de produktieverhoudingen in vooral de jaren '30. Bahro: "vanwege de positieve taak, om de massa's er toe aan te zetten in de industrialisering te participeren die ze zelf niet meteen konden wensen, moest de Sovjet Unie een ijzeren leiding hebben. Als een subjektief meer begaafd mens dan Stalin zich had aangepast aan dit doel, dan had meer gebruik kunnen worden gemaakt van de ideologische middelen in de traditie van de partij, dan was het uiterste van de terreur vermoeden, dan was de Sovjet Unie de waan van het caesar-dom bespaard gebleven. Maar nauwelijks meer". Zowel Bahro als Deutscher grijpen voor deze noodzakelijke ekonomise ontwikkeling die wel een meer of minder despotiese leiding moest vragen, naar Preobrazjensky's theorie van de "primitieve socialistiese akkumulatie". Deutscher beschrijft de kollektivisatie, waarbij zulke eksessen en zo'n verspilling aan mensenlevens en vee plaatsvond, ook als de grote revolutie van Stalin, ingrijpender dan de oktoberrevolutie geweest was. En als de revolutie die de voorwaarden schiep voor de "primitieve akkumulatie" van het socialisme in dit ene - achterlijke - land, waarbij werd ingehaald wat bij Englands industriële revolutie in eeuwen was gebeurd (p.340). Zie voor een kritiese bespreking van deze these het artikel van Mark Harrison, elders in dit nummer.

Tegenspraken

Nu is het bij Marx in diens analyse van de kapitalistiese revolutie zo, dat de analyse van de noodzakelijkheid van de ontwikkeling ervan altijd samengaat met het aantonen van de noodzaak van de opheffing en omverwerping van het kapitalisme. Marx spoort de gaten en tegenspraken op, die het de arbeidersklasse, als zelf een moment in de noodzakelijkheid, mogelijk maken om in te grijpen.

Hoe ligt dit bij Duitschers versie van de noodzaak van het stalinisme? Poogt ook hij in zijn analyse van de periode van primitieve socialistiese akkumulatie tegenspraken te ontdekken? Wel steekt Duitschers boek, als het werk van een geslaagd tragedieschrijver, vol paradoxen (zie bijv. p.537-41). Maar het gaat wat ver, als Duitscher de paradoxen aanvoert als "dialektiese kontradikties". Dialekties zouden ze zijn, als kon worden aangegeven hoe ze de mogelijkheid boden tot verandering van het stelsel. En dat kan van Duitschers tegenspraken niet gezegd worden.

Deutscher verbergt niet, dat hij sympathie koestert voor Trotsky, aanwie hij eveneens een - nog omvangrijker - biografie heeft gewijd. Zeker staat hij niet kritiekloos tegenover deze "profeet", en is hij niet zomaar trotskist te noemen.

Maar er is een zekere overeenkomst waar te nemen in de benadering van de ontwikkeling van de Sovjet Unie sinds de jaren '20 tussen de trotskisten en Deutscher.

Beiden achten de socialistiese produktieverhoudingen niet wezenlijk aangetast door het "stalinisme". Beiden konstateren ook het ontstaan van een despoties en burokraties apparaat dat de revolutie getransformeerd heeft. En ze weten ook nog wel van tegenspraken in het maatschappelijk stelsel.

Maar ze zijn niet in staat om aan te geven, welke tegenspraken dan vruchtbaar kunnen worden, en welke maatschappelijke krachten nu precies de progressieve mogelijkheden in zich dragen in de sovjet-maatschappij.

Het klinkt aantrekkelijk, als Harrison tegenover deze opvatting van historische noodzakelijkheid de vraag naar mogelijke alternatieven die zich op beslissende momenten zouden hebben voorgedaan aan de orde stelt.

In dezelfde richting gaan de opmerkingen van Jaap Wolff (7):

"Als een simplificatie van de geschiedenis moet ook de opvatting worden beschouwd, volgens welke alle ontwikkelingen in het socialisme altijd onvermijdelijk waren, als het ware fataal voorbeschikt door de omstandigheden en dat op geen enkel sleutelmoment alternatieven mogelijk waren. In deze visie zou wat stalinisme genoemd wordt, "nodig geweest zijn" of tenminste onontkoombaar. Een dergelijke vulgarisatie van de geschiedenis komt gewoon neer op goedpraterij". Dat is volstrekt juist. En al doet Deutscher niet aan goedpraterij, de geschiedenis zit bij hem toch wel zo pot dicht dat een andere ontwikkeling nauwelijks denkbaar wordt geacht. Nu moet ook wel worden toegegeven, dat het door Deutscher aangedragen zicht op de gebeurtenissen het ook niet gemakkelijker maakt om mogelijke alternatieven op te sporen.

Ik kan niet beoordelen of de door Harrison gegeven positieve inschatting van de door Bocharin e.g. voorgestelde politiek van industrialisatie en bondgenootschap met de boeren, die de "rechter" partijleugel in de tweede helft van de jaren '20 kenmerkt, juist is. Maar daar moet dan wel bij worden gezegd, dat de bolsjevistische leiders die als woordvoerders van deze politiek optraden in andere opzichten alleszins 'stalinisties' optraden. Bijvoorbeeld bij de bolsjevistisatie van de Komintern. Of, in

Een verrassend voorbeeld is het volgende: het *antisemitisme* in de jaren '48-'53 verschijnt bij Medvedev (p.49) vlgg.) als klimax in de beschrijving van de binnenlandse politiek van Stalin in de laatste jaren. Een klimax, waarmee ook de antifascistische traditie van de communisten op het spel kwam te staan. Voor Deutscher, die jood was, is dit antisemitisme tegelijk het bewijs dat er nu geen plaats meer kon zijn voor een Stalin in een maatschappij die met behulp van marxistische inzichten wil worden opgebouwd. Stalin trachtte met zijn anti-joodse leuzen, die zo uit Goebels propagandamachine genomen konden zijn, "het ideologies geboortecertificaat van zijn eigen regime te doden". Maar onder zijn eigen leiding was, dankzij de inmiddels al niet meer zo erg primitieve accumulatie een volk opgevoed en geschoold in marxistische zin. Wat stierf in dit anti-semitisme kon niet zijn de weg naar het socialisme van dit volk, ook niet de oktoberrevolutie, maar de stalinistische fase van die revolutie (p.612). Deutscher ziet het dan ook als logiese consequentie dat de rehabilitatie van de joodse dokters die tijdens Stalins laatste proces van een samenzwering waren beticht, het eerste teken was van de destalinisering na zijn dood.

Roy Medvedev

Roy Medvedev (geboren in 1925) is de zoon van een onder Stalin in de jaren '30 gelijkvleerde filosoof en broer van de bekende kritiese biochemikus die in Londen woont. Na het XXste partijkongres in 1956 werd hij lid van de kommunistiese partij. Hij veranderde toen welbewust van beroep, gaf zijn pedagogiese karriere op om de begonnen destalinisering te hulp te komen door nauwkeurig histories onderzoek te gaan verrichten over de Stalinperiode. Hoewel zijn werk in de Sovjet Unie niet officieel gepubliceerd werd, is zijn invloed op een hele jongere generatie sovjet-historici toch aanzienlijk. Medvedev valt te rekenen onder de kleine groep die we dagelijks in de burgerlijke pers tegenkomen als die van "dissidente intellektuelen". Maar hij is wel een dissident van een speciaal type. Hij deelt, zo stelt hij in een duidelijk voor westers publiek geschreven artikel (9), de eisen van de andere dissidenten dat de sovjet-maatschappij gedemocratiseerd kan en moet worden, dat de invloed van wat hij noemt "rechtse" dogmatiese technokraten moet worden teruggedrongen en dat men moet protesteren tegen de beperkingen die een open literair debat in de weg staan. Maar, stelt hij, men moet wel blijven onderscheiden waar het op aan komt en de proporties in het oog houden. Wanneer een man als Sacharov het recht wil hebben om liberale geluiden te laten horen dan moet hij er niet verbaasd over doen als er vervolgens in de Pravda brieven tegen hem gepubliceerd worden.

Boecharins geval, bij de transformatie van de marxistische theorie: Lenin noemde Boecharin in zijn testament een knappe, maar wel scholastiese theoretikus (p.252-8) en het zou precies die scholastiek zijn die later in de Stalin-tijd norm werd.

Verder komt degene die zoekt naar alternatieven bij lezing van Deutschers boek het verbazende uit tegen, dat na de kollektivisatie blijkbaar geen van de oude leiders van de oktober-revolutie nog in staat waren om een alternatieve politiek voor te stellen, hoewel het steeds duidelijker werd dat ook zij die zwegen een toekomst tegemoet gingen van processen, kampen en de dood. Er moeten toch andere oorzaken voor dit volstrekte stilzwygen te vinden zijn dan alleen gebrek aan individuele moed van deze revolutionairen.

Ik hoop dat het duidelijk is, dat ook ik onmogelijk kan geloven dat de geschiedenis gesloten en onherroepelijk is. Maar wie Deutschers boek leest, komt er wel van onder de indruk hoe lastig het is de gaten in het stalinisme te ontdekken.

In het voorwoord van de herziene editie van 1961 is Deutscher op het aspekt van de beweerdde onvermijdelijkheid van Stalins triomf ingegaan.

Hij bestrijdt de kritici, die hem verveten hebben dat hij door de noodzaak van het verschijnsel aan te tonen het ook gerechtvaardigd zou hebben. Voeleer stelt hij tegenover de noodzakelijkheid van het stalinisme de noodzaak van *strijd tegen het stalinisme*.

"En misschien mag ik er mijn kritici aan herinneren dat ik, terwijl ik de onvermijdelijkheid van het stalinisme aantoonde en zowel de positieve als negatieve aspekten belichtte, mijn studie afslot met een nadrukkelijke voorspelling - 8 jaar voor Chroestsjovs beroemde ont-hullingen over Stalin - van de "onvermijdelijkheid van destalinisatie".

Inderdaad meende Deutscher, dat na de inspanning van de naoorlogse wederopbouw de functie van de despotie steeds holler en overbodig werd. En later geschreven slothoofdstuk over "Stalins laatste jaren" klinkt dan ook als een beschrijving van de man wiens rol eigenlijk al is uitgespeeld, als een naspel van een stuk en de nasleep van een stelsel dat na de overwinning op het nationaalsocialisme iedere redelijke functie al verloren had.

Vooral Soltzjenytsin (10) heeft in Medvedevs ogen alle onderscheidingsvermogen verloren. Die is zo geïmponeerd door zijn eigen verdriet, dat hij de belangen van de onderdrukte klassen en volkeren in de kapitalistische wereld niet eens meer ziet. Medvedev distancieert zich krachtig van Soltzjenytsins uitspraak dat hij meer onderdrukt zou zijn dan een zuidafrikaanse neger, en van Soltzjenytsins relativisering van het gevaar van fascistiese regieën op de wereld. Hij verwijt hem ook een terugval in grootrussies nationalisme, waarin niet alleen een verlangen tot uitdrukking komt naar een herlevend russies imperialisme, maar ook de verworven rechten van de niet-russiese volkeren in de Sovjet Unie in gevaar zouden komen. Medvedev meent, dat Soltzjenytsin eigenlijk helemaal geen democratisering van de Sovjet Unie wil, laat staan de vestiging van een werkelijk socialisme.

Dit politieke verschil doet al vermoeden, dat Medvedev het onmogelijk eens kan zijn met de wijze waarop Soltzjenytsin in de Goelag Archipel de stalinistische terreur heeft beschreven. In de Goelag vorder, zo stelt Medvedev, stelselmatig de slachtoffers die juist in de kommunistiese partij zelf vielen onder Stalin (meer dan een miljoen kommunisten zijn gevangen gezet!) genegeerd.

Bovendien bestrijdt Medvedev de stelling, dat de terreur al onder Lenin zou zijn begonnen. Natuurlijk bracht de verschrikkelijke burgeroorlog ook zulke verschijnselen met zich mee als werkkampen en een spionagedienst. Maar zulke duidelijk onder oorlogsomstandigheden genomen maatregelen tegen welomschreven, de jonge Sovjetrepubliek vijandige groeperingen die ook zelf allerminst terugschrokken voor "witte terreur", vormen een heel ander verschijnsel dan de zinloze terreur tegen onschuldige burgers uit het eigen volk en de eigen partij onder Stalin. Dit onderscheid tussen de omstandigheden van 1918-20 en de jaren '30 moet er toe dienen om ook de gelijkschakeling van stalinisme met socialisme te bestrijden.

Medvedev acht zichzelf te horen tot de *socialistische* oppositie in de Sovjet Unie. Het huidige "reële socialisme" beschouwt hij niet als de optimaal mogelijke vorm van socialisme in zijn land, maar evenmin als een variant op het staatskapitalisme of iets dergelijks. Voor hem staat de Sovjet Unie voor de taak een "overgang te bewerken, weg van de primitieve verburokratiseerde varianten van het socialisme en het pseudosocialisme". Zowel de beste tradities van de marxistische maatschappijanalyse als van de leninistische politiek kunnen daarbij van dienst zijn. Vandaar ook, dat Medvedev contact zoekt met de socialistiese oppositie in de kapitalistische landen. Hij verwacht niets van hulp van de leidende westerse kringen. "Men kan er gerechtvaardigde twijfels over koesteren of de leidende westerse staatslieden zich wel zoveel gelegen laten liggen aan de vrijheidsrechten in de Sovjet Unie. Ten slotte verdedigen ze de belangen van de heersende klasse in hun land en die heeft weinig belang bij een snelle ontwikkeling van de sociale democratie of in een bespoedigde economiese, sociale en kulturele vooruitgang." Om

een aanwakkeren van de nog altijd sluimerende koude oorlog kan het wel in de laatste plaats gaan. Integendeel, de westerse arbeidersbeweging moet juist ondersteund worden in haar streven naar een politiek van ontspanning en ontwapening. Want de ontspanning mag dan wel door bepaalde kringen in de Sovjet Unie gebruikt worden om de druk op minderheden te versterken, ze moet uiteindelijk wel positief uitwerken voor de progressieve krachten. Men behoeft volgens Medvedev geen enkele vrees te koesteren dat de arbeidersklasse van de Sovjet Unie bij een open konfrontatie met het westerse enige neiging zou gevoelen om terug te vallen achter de sociale verworvenheden van het socialisme tot nu toe.

Deze politieke nuchterheid van een "dissident" die bewust marxist en leninist wil blijven, wekt de nieuwsgierigheid op naar zijn studie van het stalinisme.

Doelstelling van het boek

Chroestsjovs moed om de destalinisering in te zetten, honderdduizenden te rehabiliteren en de waarheid over Stalin aan het licht te brengen, blijft in Medvedevs ogen een onvergetelijke dienst aan het nageslacht, ondanks al zijn verdere fouten (p.351).

Om een herhaling van de stalinistische fouten te voorkomen, dient het zuiveringsproces tot het einde te worden doorgevoerd (p.566). Ten dienste daarvan schrijft Medvedev het boek. De waarheid omtrent de hegane misdaden moet "zonder overdrijving en zonder overschatting" aan het licht worden gebracht. Want al bestaat dan het gevaar dat rechtse krachten van de openbaarmaking van zoveel meer afschuwelijke feiten misbruik maken, de kommunistiese beweging heeft juist daarin haar kracht dat ze niet bang hoeft te zijn voor de *waarheid*, al gaat het om de waarheid over haar eigen zwaktes (aldus de inleiding, die doorspekt is met Lenin-citaten).

Een merkwaardig nevensdoel voor Medvedev is een bijdrage te leveren aan de bestrijding door de Sovjet Unie van het *maoïsme* (blijkbaar vooral dat van de periode van de kulturele revolutie). Volgens hem is de afrekening met Stalin in China nog veel minder voltrokken dan in de Sovjet Unie zelf. Dit geeft het aardige effect, dat Medvedev voor zijn analyse van Stalins rol regelmatig kan verwijzen naar de wijze waarop de Pravda de laatste jaren over Mao schreef (vgl. bijv. p.124, 519, 527).

Bij de opzet van zijn boek is Medvedev er zich van bewust dat hij slechts de helft van de geschiedenis vertelt: het verhaal van de economiese opbouw en de militaire prestaties in de oorlog acht hij bij de lezers bekend (p.435). Nu is dat al twijfelachtig met het oog op een westerse publiek dat niet al op school van de prestaties bij de industrialisatie en trouwens ook tenaamvond van de moed van de sovjet be-

volking in de Tweede Wereldoorlog heeft gekoord. Maar het is ook een ernstige methodische vraag. Kan men zo gemakkelijk de economische analyse aan de officiële geschiedschrijving à la Berchijn (11) overlaten? Moet juist een historicus die marxist wil zijn niet ook ernstig de tegen-spraken bestuderen die zich in de onderbouw voordeden om de terreur mede daarmee in verband te kunnen zien? Ik kom straks nog op deze vragen terug. Maar nu eerst iets meer over de inhoud van Medvedevs boek.

Histories overzicht

Het is ondoenlijk ook maar een indruk te geven van de onnoemelijke reeks namen en feiten die Medvedev als uiterst nauwgezet historicus in 600 bladzijden verzameld heeft door minucieus en eindeloos geduldig onderzoek uit dagboeken, (ook ongepubliceerde) literatuur, vele persoonlijke gesprekken, e.d.

Zijn terrein bestaat in de breedte gebieden van economie, landbouw, partijpolitiek, natuur- en sociale wetenschappen, literatuur, film, cultus, buitenlandse politiek, militaire organisatie, enz.

In de lengte begint het bij een analyse van Stalins rol in de partij vóór de oktoberrevolutie, bespreekt zijn onhebbelijk gedrag reeds toen en zijn onderschatting van het krachtenveld op het beslissende moment in oktober, zijn eigenzinnige leiding tijdens de burgeroorlog, zijn sekundaire rol toen hij voor de eerste maal tot sekretaris-generaal van het centraal comité werd gekozen, Lenins waarschuwingen in zijn laatste jaar en diens later lange tijd verdonkeremaand testament.

Dan volgt in de jaren '20 de strijd met de verschillende oppositionele groepen (eerst Trotsky, dan met Kamenev en Zinovjev en tenslotte met Boecharin), in welke conflicten Stalin volgens Medvedev zakelijk meestal geen ongelijk had, maar waarin hij wel zo met zijn tegenstanders omging dat er steeds minder sprake was van werkelijke discussie in de partij. Dan wordt de campagne tot kollektivisatie in de landbouw in '29/30 behandeld, die naar Medvedevs inzicht inderdaad de juiste politiek op dat moment is geweest, maar op een zodanige manier geproklameerd en doorgevoerd werd dat sabotage van vele boeren niet meer te vermijden was en het land op de grens van de hongersnood werd gebracht, waardoor ook de veel te optimistische planning van de industrialisatie aan het begin van de vijfjarenplannen in grote moeilijkheden werd gebracht. Dit alles wordt dan door Stalin teruggevoerd op "sabotage" van in het geheel niet bestaande en door de geheime politie gefantaseerde oppositionele partijen ("werkende boerenpartij", "industriële partij", etc.), gevolgd door een zich steeds verder uitbreidende terreur en een toename van de verheerlijking van Stalin.

Op het XVIIe partijcongres in 1934 wordt Stalin met een minimum aantal stemmen in het centraal comité gekozen (het ontbrak aan tegenkandida-

ten), en beraadden oude bolsjeviki plannen om hem door de populaire Kirov te vervangen, die daarop vermoord werd.

In de jaren '36-'38 volgde dan een weergaloze terreur waar vooral zeer vele trouwe partij-leden het slachtoffer werden. De aanval begon met wraak op vroegere tegenstanders in de top, maar breidde zich steeds verder uit tot generaals van het rode leger, partijfunktionarissen (een van de vele vele cijfers in dit tweede hoofdstuk: van de gedelegeerden op een congres in mei 1937 in Georgië werd 66% gearresteerd, verbannen of doodgeschoten), vakbondsleden, belangrijke legerofficieren die juist de strijd tegen het fascisme voorbereidden. De terreur omvatte ook naar de Sovjet Unie gevluchte leden van buitenlandse partijen, zoals de leider van de hongaarse radenrepubliek uit 1918, Bela Kun en vroegere leiders van de KPD die, na aan Hitlers concentratiekampen te zijn ontsnapt naar kampen in Siberië, werden verbannen. Angstwekkend nauwkeurig doet Medvedev verslag van de illegale methodes van onderzoek, martelingen, dwang tot mechanische "bekentnissen" of zelfmoord, de noodzaak om kameraden te verraden die onschuldig waren, van de toestanden in de volgepropte gevangenissen en in de "werkkampen".

In het derde deel behandelt Medvedev de fouten die Stalin maakte in de oorlogsvoorbereiding: zijn te groot vertrouwen op Hitlers woord, zijn ongelof in de voorspelde aanvalsdatum door de duitsche legers waar hij wel degelijk betrouwbare informatie over ontvangen had. Stalins bevelvoering tijdens de oorlog wordt door Medvedev als matig beoordeeld. Op een beslissend moment trok hij zich een week terug en bedrook zich, in de veronderstelling dat toch alles verloren was. Dergelijke fouten in een zo aan het gezag van de ene leider gebonden systeem deden de oorlog langer verlopen dan nodig was geweest. In deze beoordeling van Stalins rol in de oorlog is Medvedev beduidend negatiever dan Deutscher.

Dan wordt verteld van de Koude Oorlog, van Stalins overplanten van de these van de "verscherpte klassenstrijd bij de groei van het socialisme" op de andere landen van het socialistische blok, met de processen in de volksdemokratieën vandiën. Dan op binnenlands terrein de landbouwpolitiek waarin de boeren nu opeens weer veel meer aan hun eigen grond moesten hechten en de plancijfers niet meer veel te hoog maar veel te laag werden geschat, het investeringsbeleid waarbij prestigeobjecten belangrijker werden geacht dan de hoogstnoodzakelijke woningbouw in het verwoeste land, en tenslotte de nieuwe golf van terreur. Stalins dood in 1953 voorkwam dat deze hernieuwde repressie zich doorzette.

Tot zover dit histories overzicht.

Hoe zit het nu "in de diepte", dat wil zeggen waar komt volgens Medvedev het stalinisme vandaan en hoe kon het in het eerste socialistische land zo'n invloed krijgen?

In het tweede hoofddeel van zijn boek lijkt Medvedev daarop in te gaan. Hij analyseert daarbij de rol van Stalins persoon. Hij veeglegt sprookjes als zou deze niets geweten hebben, bedrogen of paranoid zijn. Evenals Deut-

scher gaat hij ook in op bepaalde karaktertrekken van Stalin: mateloze ambitie, beperkte mogelijkheden (uit een analyse van zijn geschriften op pag. 508-22 laat Medvedev weinig van het marxistische karakter ervan heel) en zijn hypokrisie (hij zei niet wat hij deed en hij deed niet wat hij zei, p. 540-48).

Stalin minachtte, stelt Medvedev, de moraal en hield van de "ethische principes" van het marxisme niet veel over.

Nu brengt een dergelijke kwalifikatie ons nauwelijks verder.

Het gaat immers om de vraag welke omstandigheden deze figuur de kans gaven zolang aan de macht te blijven. Medvedev noemt daarvoor een hele reeks factoren (bijv. dat de massa's verward werden door de methoden van de geheime dienst, dat de persoonlijkheidskultus een reeks minipotentiaatjes in het leven riep, dat de censuur veel verzet in de kiem smoorde, dat door de dogmatisering van de wetenschap niemand meer reëel kon toetsen wat er nu werkelijk gebeurde), maar bij nader toezien lijken deze factoren toch meer gevolg dan oorzaak.

Teveel is dit alles nog afhankelijk van de gevolgen van Stalins persoonlijke grillen. Zoals Medvedev zelf zegt:

"zou een benadering die er van uitgaat dat er geen sprake was van een diktatuur van de werkers maar slechts van een enkel individu tot de konklusie leiden dat de egyptiese farao's, de chinese keizers en de russiese tsaren geen representanten van bepaalde klassen zouden zijn geweest. Dat kan niet zo zijn. Er bestaat niet zoiets als een individueel buiten een klasse staan, zonder een klassepolitiek te voeren". "De diktatuur van Napoleon was bijvoorbeeld een diktatuur van de grote bourgeoisie, hoewel niet alle activiteiten van Napoleon met de belangen van die klasse korrespondeerden" (p. 555).

Met deze vraag naar het klassekarakter van het stalinisme heeft Medvedev een belangrijk punt aangevoerd. Hij behandelt verschillende benaderingen:

A) Sommigen (bijv. mensjeviki) bevelen dat in achterlijke en grotendeels kleinburgerlijke landen als Rusland en China eigenlijk geen socialistische revolutie mogelijk is, of liever: dat ze niet kan worden doorgezet tenzij er steun van buiten komt (zo Trotsky) (p. 359). Inderdaad, betoogt Medvedev, kende Rusland een grote midden- en boerenklasse met veel avonturiers en gedeklasseerden die al naar de golven van de politieke conjunctuur naar links of rechts geslingerd worden, en die in hun denkwijze zowel sociaaldemocraties beïnvloed als fascisties geïnfecteerd kunnen zijn. Aan deze krachten kan een kommunistische partij in Rusland zich nooit geheel onttrekken. Lenin was al in 1922 ingegaan op het gevaar dat juist deze krachten graag "magnastje" wilden spelen over de massa heen. Vooral doordat de bourgeoisie in 1917 ontzandeld was en managers toch nodig waren bij de opbouw van het socialisme zouden zij sterke invloed op de partij krijgen. Toch zegt dit niet alles: Stalin steunde weliswaar inderdaad op dit soort kleinburgers (met name ook in de geheime dienst - Beria was nooit een bolsjevië geweest), maar in zijn zogenaamde "ultralinkse" periode rond 1930 pakte hij juist deze groep kleinburgerlijke boeren en managers keihard aan. Bovendien groeide juist door de industrialisering van de jaren '30 het proletariaat aanzienlijk en kregen steeds meer arbeiders posities in leidende organen van staat en partij (p. 412-17).

B) Burgerlijke onderzoekers en westerse sociaaldemocraten bevelen graag dat Stalin het leninisme in zijn ware gedaante zou hebben laten zien, namelijk als een totalitair en terroristies regiem.

Medvedev probeert zijn liele boek door echter aan te tonen dat Lenin wel een sterke leiding noodzakelijk achtte (Engels: revolutie is nu eenmaal een autoritaire daad) en dat de jonge Sovjet Unie zonder een mate van dwang ook nooit de burgeroorlog had overleefd, maar dat Lenin toch wezenlijk anders met tegenstanders omging dan Stalin. Hij bood ze altijd de gelegenheid van standpunt te veranderen, gunde ze steeds eerlijke processen, en sloot zelfs het bestaan van niet-bolsjevistische partijen in vreedstijd niet uit. Verder kende Lenin ook wel partijdiscipline, maar vond dat die strakke lijn altijd vergezeld moest gaan met een rationele discussie over het voor en tegen van de gevolgde koers. Van de latere Kautsky bijvoorbeeld, die hij bestreed, liet hij wel de geschriften publiceren. Ook streed Lenin tegen bureaucraties en hield daarom in de jaren rond 1921 de partij klein juist om de kans op karriërisme in te perken (p. 423). Niet voor niets ook hield hij strikt vast aan Marx' gedachte van de afzetbaarheid van functionarissen. Evenzo probeerde hij de inkomensverschillen binnen de perken te houden (p. 538). Hij pleitte ook steeds voor een bondgenotenpolitiek, terwijl Stalin intern en ten aanzien van de opstelling van kommunistische partijen buiten Rusland steeds sektarische opstellingen

verkuus (volgens Medvedev heet Stalin de
ultra-revolutionair die Dimitroff na 1935 in de
Komintern volgde altijd doodgezegen). Op al
deze punten wil Medvedev aantonen dat Stalins
politiek in sterk contrast stond met de metho-
den die in de oktoberrevolutie gehanteerd wa-
ren.

(C) "Hoe groot de invloed van sommige individuen
ook is op de gang van de geschiedenis, ze kan
toch nooit de fundamentele wetmatigheden van
het historische proces uitschakelen" (p.555).
Hier ligt het grote knelpunt bij een serieuze
geschiedschrijving van de Stalin-periode.
Medvedev valt wel aan de ene kant diegenen aan
die Stalin slechts als oppervlakte-verschijnsel
zien ("veel basisprincipes van een socialistie-
se maatschappij werden geperverteerd"; "Het
was een extreem ernstige ziekte, die de groot-
se prestaties van de oktoberrevolutie in ge-
vaar bracht", p.44b) en valt huidige dogmatie-
se partijmensen en de chinezen aan die Stalin
gedeeltelijk willen goedpraten (p.563). Maar
tegelijk gebruikt hij het beeld van een "lager
dat met een slechte kommandant toch grootse
prestaties levert". Hij acht vooral in de
lagere en gedeeltelijk ook in de middenkaders
van de partij de "politieke en morele normen
bewaard" (p.417). Stalin was dan wel niet vaak-
zaam in 1941, het volk had toch genoeg struk-
tuur om Hitlers spekulatie dat de Sovjet Unie
als een kaartenhuis ineen zou storten te be-
waken (p.554).

Kan dat?: het socialisme bewaren in de grond-
struktuur en het tegelijk van bovenaf perver-
teren?

Medvedev geeft (p.549-54) een gedeeltelijk ant-
woord op die vraag door de introductie van de
term *pseudosocialisme*, dat wil zeggen een uiter-
lijk zeer kommunistiese staat die echter
toch een sterk religieuze eerbied voor gezag
kent, irrationele argumenten meer waarde toe-
kent dan krities onderzoek e.d. Medvedev ge-
bruikt ook termen van Marx als "primitief of
barakkensocialisme", zoals die op de jezuïeten-
republiek in Paraguay sloegen. Ook daar was
volgens Marx het wezen van de maatschappij on-
danks alle schijnbaar sociale vormen nog feo-
daal of kapitalisties, en in analogie daarmee
zou Medvedev in de Sovjet Unie van veel dieper-
liggende moedervlekken van de oude maatschappij
villen spreken dan meestal wordt toegegeven.
En die vele restanten van het oude mogen dan
vooral niet als typies socialistiese deugden
worden verheerlijkt!

Medvedev stelt dat sovjetwetenschappers voor
de taak staan om dit "pseudosocialisme" nader
te analyseren.

van de socialistiese moraal. Lenin is vooral
daarom zo'n imponerende gestalte, omdat hij
bij al zijn noodzakelijke revolutionaire hard-
heid toch steeds ruimte bleef geven aan de
mogelijkheid van korrektie.

Nu is deze ethiese vraagstelling natuurlijk
een kant van de zaak, een segment van de wer-
kelijkheid. Maar Medvedevs benadering dreigt
het marxisme te laten opgaan in deze moraal.
De Franse marxistiese filosoof *Althusser*
heeft er op gewezen, dat deze opvatting van
het marxisme als allereerst een soort stan-
daard van "humanisme" door het stalinisme
zelf is geïntroduceerd (in de DDR bijvoor-
beeld nadrukkelijk door Ulbricht). En volgens
hem zou dat humanisme ideologies wel eens de-
zelfde functie kunnen hebben als het liberaal-
burgerlijke humanisme: het scheidt namelijk
de vragen van ethiek en vrijheid van die van
de ekonomie. De ekonomiese problemen worden
in feite tot techniese problemen gereduceerd
(de vooruitgang van de produktiekrachten, de
wetenschappelijk-techniese revolutie, etc.),
en daarin wordt slechts vooruitgang gekonsta-
teerd. De marxistiese kritiek van de politie-
ke ekonomie heeft echter juist tegenspraken
in de produktieverhoudingen, tenminste die
van het kapitalisme en eerdere maatschappij-
formaties ontdekt. Zou nu juist het opkomen
van het "humanisme" in de arbeidersbeweging
er niet op kunnen duiden dat er opnieuw te-
genspraken in de produktieverhoudingen ver-
huld moeten worden? Zo staan bij Althusser
verrassendervijs diegenen die in de geschie-
denis van de socialistiese landen vooral de
ekonomiese prestaties benadrukken en zij die
het gebrek aan realisering van vrijheidsrech-
ten in de Sovjet Unie bekritisieren - op één
lijn: "Stalinisten" en "revisionisten" staan
in een soort wip-wap verhouding tot elkaar.
Wie het ene aspekt benadrukt, zal al snel een
ander ontmoeten die over de keerzijde begint.
En ze lijken beide gelijk te hebben. Maar zo
komt de analyse geen stap verder. Althusser
(p.12): "Het was (en is nog) een manier om
de oorzaken van zwaarwegende gebeurtenissen
en hun vormen in bepaalde tekortkomingen in
de juridiese bovenbouw te zoeken ("de schen-
dingen van de socialistiese rechtsorde"), zon-
der evenwel ter opheldering van zulke ernsti-
ge feiten de totaliteit van de staatsappara-
ten ter diskussie te stellen, die de bovenbouw
vormen, en vooral zonder aan de wortel te ra-
ken; aan de tegenspraken in de opbouw van het
socialisme; dat wil zeggen zonder te raken aan
de bestaande produktieverhoudingen, de klassen-
strijd, waarvan destijds, in een formule die
niet is herroepen, verklaard werd dat zij in
de Sovjet Unie was "overwonnen"."

Van hieruit wordt Medvedevs beslissing, om de
ekonomiese geschiedenis (vooral die van na 1930)
geheel te laten rusten, opnieuw twijfelachtig.
Ook hij leidt aan het euvel dat hij uiteen
laat vallen wat in het marxisme bijeen hoort:
namelijk het "socialisme" als inrichting van
de produktieverhoudingen en het "menselijk ge-
zicht" dat daar bij hoort. Wanneer er zoveel
tegen te spreken valt in de bovenbouw die het
"gezicht" van een maatschappij uitmaakt, zou-
den dan werke ijk de ekonomiese voorwaarden

Ethiek

We moeten nog terugkomen op de al reeds boven
gekonstateerde zwakte in Medvedevs analyse van
het stelsel dat hij pseudosocialisme noemt.
We zagen, dat Medvedev wil pogen om marxist
te blijven in zijn analyse. De marxistiese
klassieken komen in zijn boek evenwel voorna-
melijk aan het woord als een soort standaard

"in beginsel" wel "goed" zijn, of niet evenzeer vol tegenspraken? Het gaat hier niet om een eis van zuiverheid in marxistische orthodoxie of iets dergelijks. Het marxisme is niet op zoek naar een theorie van de totaliteit van de maatschappij omwille van de totaliteit. Maar de marxistische maatschappijanalyse wil gericht zijn op de veranderbaarheid van de werkelijkheid, in het vertrouwen dat die werkelijkheid zelf meer mogelijk maakt dan een moreel appèl alleen. Wanneer Marx voor het kapitalisme slaagde in een aanzet tot zo'n analyse, dan moet het toch ook mogelijk zijn de mogelijkheden en de reeds op gang gebrachte werkelijkheden van verandering van de sovjet-maatschappij meer dan alleen in ethiese zin aan te geven. Dat kan echter alleen op grond van een historische analyse waarin ook de geschiedenis van de produktieverhoudingen in de Sovjet Unie mede betrokken is.

Dat is de vraag die vanuit Althusser aan Medvedev gesteld kan worden. Maar tegelijk realiseren we ons, dat het een goedkope vraag is. Want het formuleren van een dergelijke hypothese is heel wat gemakkelijker dan het historische onderzoek zelf dat verricht moet worden. Voorlopig staan de twee aanzetten van marxistische Stalin-studie nogal los naast elkaar: aan de ene kant de heldere en knappe formules (13) van mensen als Althusser, die gezichtspunten formuleren waaronder een hernieuwde studie van de stalinistische "afwijking" vruchtbaar kan worden, aan de andere kant de concrete geschiedschrijving van linkse biografen die pendelen tussen de beweerde noodzakelijkheid van een stalinistische fase (Deutscher) en de morele veroordeling ervan (Medvedev). Het is goed, de *verlegenheid* waarin we verkeren nog maar goed te onderkennen. En de nieuwe onderzoeken die op gang beginnen te komen in de geest van Althusser's aanzetten nauwlettend te volgen. Het ontbreken van overzichtswerken over Stalin met een vruchtbaar histories-materialistische vraagstelling, kan geen alibi vormen om voorlopig van de door mensen als Deutscher en Medvedev verrichte arbeid geen intensief gebruik te blijven maken.

noten

- 1) Aldus Stalin in 1924. Stalin Werken VI, p.54. Citaat te vinden bij Deutscher op p.90 en bij Medvedev op p.328 van de hieronder vermelde uitgaven.
- 2) Isaac Deutscher (1907-67): "Stalin, a political biography" (1948, revised ed. 1961. Verkrijgbaar in Pelicanreeks).
- 3) Roy A. Medvedev, "Let history judge. The origin and consequences of stalinism" (New York 1973).
Beide boeken zijn ook in nederlandse vertaling verkrijgbaar, maar het prijsverschil is aanzienlijk.
- 4) C. Tucker, "Stalin as revolutionary 1879-1929, a study in history and personality"
- 5) vgl. R. Bahro, *die Alternative*, p.133.
- 6) id. p.137
- 7) *de Waarheid*, 13-9-1978
- 8) Gramsci in zijn in de gevangenis geschreven "kritische aantekeningen bij Boecharins handboek van het historische materialisme" trouwens ook!
- 9) vgl. de Groene Amsterdammer van 5-12-1973 (een artikel dat overgenomen werd uit 'die Zeit')
- 10) vgl. "Die Sovjetunion, Solschenizyn und die westliche Linke" (Hamburg, 1975), p.226-250.
- 11) I.B. Berchin, *Geschichte der USSR 1917-1970*. (Berlin Dietz, 1971). Uitgetrokken in achterevolgende nummers van OEV 15-22.
- 12) L. Althusser, "Antwoord aan John Lewis". *Schrift 80*, p.68.
- 13) Een van die formules is bijvoorbeeld: het stalinisme is een totaalsysteem dat gebruik maakt van het "procedee van *reduktie*" (Althusser, "De crisis van het marxisme, ter elfder ure 24, p.227). Zo'n ontdekking is inderdaad een vondst, die een hele reeks verschijnselen theoreties kan ordenen. Veel verder dan het lanceren van die vondst komt A. dan verder evenwel ook weer niet.

bijlage bij deel 1 van de scholing.
uittreksel van het boek van Bahro
"die Alternative", een artikel uit
Oost Europa Verkenningen, nr. 38,
juli 1978.

Bahro: een weergave

De laatste jaren van het Ulbricht-tijdperk hebben tenminste één origineel idee voortgebracht: die welke het socialisme een *zelfstandige* betekenis toekent. Het is dan geen relatief korte overgangperiode, maar een meer zelfstandige sociaal-ekonomiese formatie. Enerzijds is dit zeer begrijpelijk, want het socialisme zoals dat in de DDR bestaat heeft zich als een stabiele samenlevingsvorm in de loop van dertig jaar bewezen en ontwikkeld. Anderzijds is dit niet wat Marx over het eigen wezen van het socialisme zegt. Voor hem is het een aanloop tot de eerste fase van het kommunisme, zonder eigen kenmerken en wetmatigheden.

We kunnen nu de probleemstelling en het doel van Bahro's boek in algemene bewoordingen weergeven. Hij probeert de algemene ontwikkelingswetten van het werkelijk bestaand socialisme, dat een zelfstandige maatschappijvorm lijkt, maar als zodanig niet door Marx en Engels is bedoeld, weer te geven. Zijn vraag is daarbij of de huidige ontwikkeling van de socialistiese landen er één is op weg naar een werkelijk humane samenleving - Bahro's bewoordingen voor een kommunistiese maatschappij. De gebeurtenissen in de jaren zestig en zeventig in de DDR hebben hem over die ontwikkeling ongerust gemaakt en deze ongerustheid tracht hij tot de rationele kern terug te voeren.

Het boek 'die Alternative' telt drie delen. In twee delen van het boek wordt het bovengestelde probleem geanalyseerd. Het eerste daarvan probeert te begrijpen wat nu precies de werkelijke opgave van de Russiese revolutie was, met andere woorden: welke taak deze in de hele russiese ontwikkeling had te vervul-

Nadat Bahro filosofie studeerde ging hij in 1959 als redakteur van een kleine krant in Oderbruch werken. Hij belandde er midden in de campagne voor de volledige kollektivisering van de landbouw. Daaropvolgend was hij twee jaar redakteur van de universiteitskrant in Greifswald. In 1962 vertrok hij voor de SZD naar het centrale bestuur van de afdeling wetenschappen. Hierna werd Bahro plaatsvervangend hoofdredakteur van FORUM, het voor studenten en jonge intellectuelen geschreven blad van de FDJ. In deze jaren verloor hij naar eigen zeggen de 'politieke naïviteit'. Door grote meningsverschillen stapte hij hier eind 1966 op om in de industrie te belanden, waar hij technies-organisatories en adviserend werk in een ingenieurburo verrichtte. Dan schrijft hij ook zijn dissertatie over 'ontploffingsvoorwaarden van midden en hoger kader', die echter niet wordt goedgekeurd.

len. In het tweede deel loopt dit uit op een ontleding van het nu 'werkelijk bestaand socialisme'.

In het derde deel tracht Bahro wegen tot opheffing van de vervreemding zoals die nu nog in het socialisme voorkomt aan te geven. Ook bijzelf vindt dat derde deel rijkelijk utopies, maar dat was toch nodig omdat in het tweede deel een schromelijk tekort aan analyses en konkrete ideeën vooraf bij de hervormingsbewegingen van de jaren zestig werd gekonstateerd.

de taak van de oktoberrevolutie

De tragiek van de russiese revolutie was, dat deze een andere funktie te vervullen had dan de revolutionaire bolsjewiki zelf dachten. De bolsjewiki dachten hiermee direkt de basis voor een socialistiese maatschappij te leggen. De werkelijke taak van deze revolutie was het een enorme natie tot een eenheid te organiseren. Dit zonder dat er al sprake was van een ekonomiese samenhang in dat land door middel van een markt, een markt waarop een eenheidsprijs voor elk produkt ontstaat waarop producenten en konsumenten zich richten. Voor en tijdens de Eerste Wereldoorlog was de ekonomiese en politieke ontwikkeling zo uitzichtsloos geworden, was de toestand op het platteland zodanig verslechterd, dat een nationale kapitalistiese industrialisatie wellicht niet eens mogelijk was geweest. Door deze bijzondere ekonomiese en politieke situatie, waarin de bolsjewiki met de wil van de massa's aan de macht kwamen, moest Lenin ook wel een eigen houding ten opzichte van de rol van de staat in de overgangsmatschappij innemen, een andere dan Marx had. "In het kommunisme blijft onvermijdelijk ook de burgerlijke staat nog

socialistische landen dergelijke tendenzen te zien en probeert voortdurend zijn utopische aan die tendenzen te koppelen. Daarom is Bahro's utopie ook van een heel andere aard dan utopieën in onze samenleving, waar de materiële basis voor dergelijke tendenzen ontbreekt. Bahro's utopieën zijn daarom veel te wensen. Het kan natuurlijk wel zijn dat hij, zoals Marx voor het kapitalisme voor de oosteuropese socialistische landen de stand van de produktiekrachten ontziet. Ook heeft hij erg weinig aandacht voor de remmende werking van het westen, met name van de EKD, op de ontwikkeling van de socialisten-landen. Hij kent niet alleen de noodzaak van defensieuitgaven, maar ook aan de voortdurende ideologische verdediging waartoe vooral de DDR zich genooddakt ziet. Hierdoor moet een groot deel van het nationaal produkt voor verdediging van het bestaan gebruikt worden en is dat niet volledig aan verdere opbouw te besta-

een tijd voortbestaan, zonder bourgeoisie", meende Lenin (p.103). Hiermee haalde hij zich de woede van alle betweterige westeuropese kommunisten op de hals. Politiek moest deze staat zich net zozeer tegen de vroeger heersende klassen, die op alle mogelijke manieren probeerden de revolutionairen te saboteren, als tegen 'teruggebleven elementen' uit de arbeidersklasse zelf richten. De economische staatsfunctie vatte Lenin zó samen dat "socialisme niets anders is dan staatskapitalistische monopolie, dat ten nutte van het hele volk wordt gebruikt en daardoor geen kapitalistische monopolie meer is". Dit korrigeerde hij direkt in die zin, dat "Hoe sterker we nu voor een centrale uitvoerende macht zijn, des te oavgrijper is controle van onderaf nodig" (115).

de overschatting van Marx

Het verschil in de socialismeopvatting van Lenin en Marx is terug te leiden tot de taak waar de bolsjeviki zich voor gesteld zagen. In Bahro's woorden: "een weerspiegeling van het ontbreken van ontwikkelde produktiekrachten en een burgerlijke cultuur" (117). Dit heeft economische en politieke gevolgen. Voor Marx was het socialisme de opheffing van het kapitalisme, het overtreffen van een ver-

werpelijke en verouderde produktiewijze. Maar dat betekent dat er al een kapitalistische produktiewijze is. Dat er een zekere basis voor verdere socialistische ontwikkeling is gelegd, welke bestaat uit de positieve verworvenheden van het kapitalisme. Deze zijn: de konzentratie van produktiemiddelen, de organisatie van maatschappelijke arbeid en de creatie van een (wereld)markt (32).

Bij de opheffing van het kapitalisme ging het Marx om het opheffen van het partikulier bezit van produktiemiddelen, omdat met het beëindigen van de tegenspraak tussen maatschappelijke ontwikkeling van produktiekrachten en partikuliere toeëigening van de produkten óók alle andere tegenstellingen opgeheven zouden zijn. Volgens Bahro is dit een, in het Europa van de negentiende eeuw met haar enorme klassenstrijd, begrijpelijke, maar histories toch niet helemaal juiste opvatting. De histories aan het kapitalisme voorafgaande periodes hadden nog onderdrukingsvormen achtergelaten, die door het verder ontwikkelde kapitalisme niet waren opgeheven, doch niet vanuit de problematiek van de kapitalistische produktie waren ontstaan: de uitbuiting van de vrouw, de heerschappij van de stad over het platteland, de onderdrukking van hand- door hoofd-arbeiders (54).

Ook op een andere wijze toont Bahro aan, dat Marx de betekenis van het partikulier eigendom verabsoluteerd. In de oude oosterse maatschappijen was géén partikulier eigendom, maar konden de vorsten met onbepaalde macht regeren door een ver doorgevoerde reglementering van de arbeid; op deze reglementering en administratie was ook de macht van de hoofdarbeiders gebaseerd. Onderzoek naar oosterse maatschappijen ligt voor de hand, omdat bij deze overgang van een vroeg-kommunistische naar een klassenmaatschappij de staat een bijzondere funktie speelde, terwijl we met Marx al zagen hoe bij het beëindigen van de klassenmaatschappij, in zekere zin het teruglopen op een al afgelegde weg, de staat óók een bijzondere funktie is toebedeeld.

De opbouw van een socialistische maatschappij is zo een nóg moeilijker taak dan Marx en Engels meenden. Óók wanneer de materiële voorwaarden voor het socialisme ontwikkeld zijn, blijven nog, daarvan in zekere zin los staande, overblijfselen van vroegere tegenstellingen aanwezig. Wanneer dat dan ook nog in een niet-geïndustrialiseerd land plaats vindt, komen daar de opgaven van toeëigening van de positieve kulturele en institutionele verworvenheden van het burgerlijke tijdperk bij.

De kapitalistische weg liep in Rusland dood. Zonder de Oktoberrevolutie was Rusland nu een semi-kolonie van het westen geweest. De betekenis van de Oktoberrevolutie is die van de eerste anti-imperialistische revolutie in een overwegend vóórkapitalistisch land, met als objektieve opgave niet de direkte opbouw van het socialisme, maar de fundering daarvan: een snelle industriële ontwikkeling op niet-kapitalistische weg. Lenin voelt dit aan, wanneer hij stelt dat "het ons in het oosten aan beschaving ontbreekt om direkt tot het socialisme over te gaan, hoewel de politieke voorwaarden daarvoor bestaan" (67).

arbeidersklasse en staat

In de Sowjet-Unie van de revolutiejaren bestonden in feite drie produktievijzen naast elkaar: een aziatische tsarenburokratie, een nooit volledig ontwikkelde en ten dele weer afgeschafte feodaliteit en in enkele steden geconcentreerde bourgeoisie en loonarbeiders. De boerenklasse was de grootste en potentieel sterkste van de bevolking. Het was de Nieuwe Economische Politiek (NEP), die de formele voorwaarde aan de behoeften van de boeren tegemoet te komen leverde. In de loop van de jaren twintig gaan ze steeds meer produceren, zoveel dat de industriële ontwikkeling het niet bij kan benen. Er zijn te weinig ruilprodukten voor de boeren en ze houden graan achter. Tot 1928 hebben, volgens Bahro, de boeren het grootste voordeel van de revolutie gehad (120). Daarna is een ijzeren centrale leiding bij de industrialisatie nodig, temeer daar in de voorgaande jaren juist van rigoureuze industrialisatie is afgezien.

Wat 'stalinisme' wordt genoemd is in feite als de combinatie van deze industrialisering, centrale leiding én het uit het oog verliezen van het humanistisch perspectief als doel op langere termijn van een socialistische maatschappij te omschrijven. Bahro noemt dan ook Lenins laatste strijd die tegen de toenemende burokratisering, diens enige niet progressieve. De centrale leiding was een voorwaarde voor een industriële basis, en daarmee voor het socialisme (134).

De arbeidersbevolking kon zeker niet direkt de sappige vruchten van haar revolutie plukken. Ook was de arbeidersklasse als zodanig te weinig geschoold om direkt zelf allerlei leidendes functies te gaan vervullen. De ideologische tegenstellingen werden door de NEP verscherpt. Bahro meent dat op dat moment de bolsjewiki de voorwaarden ontglippen om in democratische discussies met de meerderheid van de arbeiders het eens te worden over de noodzakelijke strategie (123). Daarna zouden deze discussies steeds moeilijker worden, omdat de 'oude' arbeidersklasse steeds meer met 'ongeciviliseerde' landarbeiders werd aangevuld. Lenin was van mening dat de arbeiders hun hegemonie en diktatuur niet konden handhaven als ze hun direkte belangen boven de algemene zouden gaan stellen. Maar het was de avantgarde die de algemene belangen formuleerde. Het concept 'diktatuur van het proletariaat' is formeel juist en in de eerste jaren ongetwijfeld verzevenlijkt. Maar het *veronderstelt* dat de partij politiek met de arbeidersklasse (en de rest van de bevolking) verbonden is, en we zagen hoe aan die band steeds hogere eisen werden gesteld. Lenins oplossing ter versterking van deze band, tegelijk zijn heelmiddel tegen burokratisme, was het rekruteren voor deze partij van de meest revolutionairen én ter zake kundigen uit de rijen der arbeiders. Het leninistisch dilemma is dan, dat dit vanaf een

bepaald moment niet alleen rekrutering voor een apparaat is, dat wil zeggen dat arbeiders in dat apparaat ophouden handarbeiders te zijn, maar ook de rest van de massa's zonder haar onbenoemde leiders achter laat. Ook apart ingestelde controlerende organen (het Volkskommissariaat voor arbeiders- en boereninspectie) konden hun functie nauwelijks uitoefenen. De wortels van de onderverping van de sovjetmaatschappij aan een staatsapparaat kunnen we, samenvattend, in het volgende zoeken (113 e.v.). De belangrijkste is de voortdurende druk van buitenaf, de economische boycotten en militaire omsingeling. Deze 'vestingsneurose' is de diepste oorzaak van de *eksenen* van de Stalin-terreur. Het half-aziatische verleden van Rusland: haar agrarische basis en tsaristische politieke tradities. De moeilijke situatie tijdens de revolutie zelf. En tenslotte het karakter van de produktiekrachten. De organisatie van de produktie staat niet los van de wijze van samenleven. Marx constateert dat "niet wat gemaakt wordt, maar met welke arbeidsmiddelen het wordt geproduceerd de economische tijdperken onderscheidt" (155).

burokratie en arbeidsdeling

Het burokraties fenomeen impliceert een hiërarchie van arbeidsfuncties. Daarmee wordt bedoeld dat in een burokraties georganiseerde instantie niet alleen de arbeidsfuncties gedifferentieerd zijn, maar dat de mensen ook ten opzichte van elkaar ondergeschikt zijn. Er is een analogie te vinden tussen de funktienivo's, de soort verrichte arbeid en de bewustzijnsstructuur (hoe mensen ergens over denken, waarover ze denken). Bijvoorbeeld: mensen die moeilijk werk verrichten (soort werk) kunnen grotere gehelen systematiseren (bewustzijnsstructuur) en hebben een hoge status (funktienivo). Ook voor de socialistiese maatschappijen, precies als voor de kapitalistiese, is zo een pyramide te konstrueren, waarin naar de top 'toegaand' mensen een hogere status krijgen, meer overzicht over het geheel hebben en leiding geven aan grotere groepen. Vandaar de belangrijke rol van het management, dat in feite de uitvoerenden slechts opdrachten geeft. Los staat van de vervulling daarvan en vandaar de uitvoerenden wantrouwend bekijkt. Dat wil zeggen dat, net zoals in het kapitalisme, de regeling van produktieprocessen nog samenvalt met de heerschappij over mensen (203). Een komplikatie hierbij is dat het direkte produktieproces van het 'verintellektualiseren' is, meer scholing vereist en ingewikkelder wordt. Binnen de groep produktiearbeiders is een fractie met een zodanige scholingsgraad ontstaan, dat we ze 'specialisten' kunnen noemen. De specialisten zijn geen onderdeel van de leiding, maar staan er zo dicht bij, dat ze een progressief moment in de overwinning van de tegenstelling managers/handarbeiders zouden kunnen zijn.

Marx' analyse van de bureaucratie is natuurlijk niet vleiend voor de betrokken functionarissen. Hij stelt de bureaucratie tegenover het volk, waarbij zij de formele regulatie van maatschappelijke aangelegenheden tot doel heeft: de bureaucratie maakt haar formele doel tot eigenlijke inhoud, en raakt zo in konflikt met haar eigenlijke doel (256). In een socialistiese maatschappij betekent dit vooral dat in de planning de bureaucratie alwetendheid moet veronderstellen, een synthese van alle maatschappelijke behoeften moet aannemen en suggereren, terwijl ze in werkelijkheid niets meer kan dan deze behoeften op een zinnige wijze rubriceren. Omdat de planners wel aan moeten nemen, dat het plan ook echt voorstelt 'wat het volk van plan is te gaan doen' wordt vervulling van het plan doel op zich. Maar dat is dan niet meer dan stabilisering van de bureaucratiese situatie.

behoeften en het konsept arbeidersklasse

Zodra de richting van de produktieontwikkeling, haar groeitempo en onderlinge verhoudingen niet meer door de willekeurige krachten van de markt bepaald worden is een goed plan absoluut nodig. De eigenlijke planningstechniek omvat met name een matrixberekening van de mate waarin produkten weer grondstof en voorwaarde voor de produktie van andere goederen zijn. Deze techniek is in de socialistiese landen zeer geavanceerd. Maar de uitgangspunten van het plan - de preferanties en prioriteiten - van de mensen kunnen niet wetenschappelijk-objektief bepaald worden, zolang er verschillende belangen in een maatschappij zijn. In de praktijk komt het er dan op neer dat groepen met meer macht hun belangen het eerst veilig stellen door middelen uit het gemeenschappelijk fonds te halen, waarna pas de andere kunnen volgen. Het probleem is nu dat het lijkt alsof de prioriteiten die de planners stellen, die de staat stelt, de maatschappelijke zijn. Een noodzakelijk bijverschijnsel van planning die op een evenwicht van belangen berust is een zekere mate van subjektivisme. Dat subjektivisme heeft twee oorzaken: het grotere gewicht dat aan belangen van groepen met meer invloed wordt gehacht en het structureel tekort aan kennis over wat nu precies de maatschappelijke behoeften zijn. Dit subjektieve element heeft helemaal niet maatschappelijk erg nadelig te zijn, maar dat ligt wel voortdurend op de loer en wordt in incidentele gevallen (bijvoorbeeld Polen 1970) manifest.

Omdat alleen aan de top van de 'organisatoriese pyramide' een overzicht van alle informatie is, wordt het informatietekort versterkt. In de lagere onderdelen van de bureaucratie heeft men wel informatie, maar is het belang van juiste informatie voor het geheel zo onduidelijk, dat niet altijd de juiste signalen gegeven of maatregelen genomen kunnen worden.

Het konsept 'arbeidersklasse' neemt in Marx' analyse van het kapitalisme een centrale rol in. Maar daarbij het kapitalisme verliest het proletariaat, met de bourgeoisie, haar specifieke socio-ekonomiese identiteit. Het hele begrip 'arbeidersklasse' is in de socialistiese landen maar nauwelijks afgegrensd. In de konkrete aktie treedt de arbeidersklasse ook nog eens meer als zodanig in aktie. Het doorslaggevend belang van een horizontale klassedeling is vervangen door dat van een vertikale opstapeling van maatschappelijke lagen. De arbeidersklasse heeft eigenlijk ook geen organisatie meer die er is voor haar bijzondere belangen. En wanneer, zoals tijdens de hervormingen in de CSSR het plan was, de vakbonden de funktie van onderhandelaar bij de vaststelling van de lonen weer hadden teruggekregen had dat wellicht de ekonomiese positie van de arbeiders kunnen verbeteren, maar was daarmee ook een duidelijke situatie van loonarbeid ontstaan. Bahro's konklusie is dan dat het industrieproletariaat alléén niet meer de draagster is van het haar toegekend perspektief (224).

De idee van het proletariaat als kollektief subjezt van de algemene emancipatie, als klasse die de bourgeoisie niet alleen bestrijdt, maar haar overtreft, is een filosofiese hypothese van Marx, die hij in zijn latere politieke ekonomie niet bevestigt (233). Toch zijn de argumenten voor deze hypothese sterk: in het proletariaat koncentreerde zich alle vervreemding tot dan toe en alleen het proletariaat is van haar ontstaan af met de moderne produktie verbonden. Maar die argumenten wijzen juist ook op de noodzaak van vrije ontwikkeling van elk individu, na een generatie lang durend proces, juist ook omdat de bijzondere plaats van de leiding in socialistiese landen niet langer meer met traditionele klassebegrippen begrepen kan worden. Er is zo een verschil tussen een 'intellektuele fout' van Marx, Engels en Lenin, voor wie de strijd natuurlijk die van de emancipatie van de arbeidersklasse was en de huidige stellingname van de leiders der socialistiese landen. Het emancipatieprobleem moet nieuw gesteld worden.

partijautoriteit

We zagen hoe in een socialistiese maatschappij een tegenstelling tussen intelektuele en arbeidersklasse binnen de kommunistiese partij in zekere zin onvermijdelijk was. Maar dat de partijleiding niet met alle macht aan de overwinning van die tegenstelling werkt is een onvergeeflijk specifiek kenmerk van het socialisme van het sowjet-type (285). Het is in het licht van de historiese ontwikkeling te begrijpen, dat er geen korrekties op de bureaucratie 'van onderaf' plaatsvinden. Maar het gevolg is wel, dat een monopolisering van doorslaggevende beslissingsmacht bij de partij en de aanmatiging de 'wet van de historiese ontwikkeling' te kennen politieke be-

Bahro schiet niet door naar het andere uiterste, het standpunt van de *mensjewiki* aan het begin van deze eeuw. Goed, Rusland was niet zo ontwikkeld als Lenin dacht en hoopte, de opbouw van een burocratie was onvermijdelijk, maar zij ontpopte zich ook als onderdrukkend apparaat.

Toch zou de mensjewistische politiek van het bevorderen van kapitalistische verhoudingen, waarna de tijd rijp zou worden voor een socialistische revolutie wel eens heel andere consequenties gehad kunnen hebben.

De ekonoom Bahro zet duidelijk uiteen, hoe een met buitenlands geld gefinancierde opbouw van een kapitalistisch Rusland het land in een half-koloniale situatie gebracht zou hebben. Onafhankelijk industrialisatie van een land dat al grote schulden bij het buitenland heeft en dat de industrialisatie zo'n vijftig jaar na de grote westeuropese landen moet voltrekken, is in nog geen enkel land onder kapitalistische verhoudingen mogelijk gebleken. De Sowjetunie mag dan nu nog een 'kulturele revolutie' nodig hebben om tot werkelijke socialistische verhoudingen te geraken, bij de voltrekking van de mensjewistische politiek was het nu niet meer dan de economische vazal van West Europa en de VS geweest.

Bahro's nadruk op de noodzaak van centraal gezag is al voldoende naar voren gekomen. Toch lijkt hij de kritiek van Bakunin op Marx niet duidelijk te weerleggen. Natuurlijk was de historische analyse van maatschappelijke verhoudingen door Bakunin onvoldoende: hij zag een maatschappij van gelijkheid al opdoemen nog voor de klassentegenstellingen waren overwonnen. Wanneer deze conclusies dan tegenover de kritiek van Bakunin op de staat worden gesteld lijkt het bij Bahro alsof beiden op hun manier ten dele gelijk hebben. Met andere woorden: Bahro geeft niet aan waar Marx het anarchisme passeert.

Veel gemakkelijker heeft hij het met hen die de histories-materialistische analyse meenden te moeten aanpassen aan de specifieke bestudering van de socialistische landen. Er hebben twee van zulke aanpassingen plaats gevonden, die nogal van elkaar verschillen.

De *social-demokratische* opvatting komt er eigenlijk op neer, dat aan de problemen van mensenrechten, vrijheid, democratie zo'n absolute aandacht wordt geschonken, dat niet alleen de vraag op welke wijze en in welke omstandigheden dit socialisme nu is opgebouwd, maar ook wat dan wel de verworvenheden hiervan zijn, niet eens aan de orde komt.

Lijnrecht daartegenover staat dan *Ellainstein's* opvatting. Ook hij schenkt grote aandacht aan het tekort aan democratie in de Sowjet-Unie, maar laat de onderbouw onbekritiseerd: de materiële basis is socialistisch. D.w.z. dat Ellainstein de hovenbouw wel onderzoekt, maar niet in staat is tot een dialektische analyse.

Bahro weet beide 'aanpassingen' te vermijden en tracht voortdurend de wederzijdse invloed van boven- en onderbouw aan te geven. Hij geeft aan hoe de mogelijkheid tot en wijze van besluitvorming, de democratie, niet los is te zien van de economie, de produktieve capaciteiten.

Het moeilijkst heeft Bahro het met de kritiek van links. 'Stimmungsmässig' komt die hem sympathiek voor. Hij voelt hun kritiek op gebrek aan invloed van de arbeidersklasse, het gebrek aan vermaatschappelijking van leiding en planning heel goed aan en is het er gedeeltelijk mee eens. Maar wanneer we de kritiek van Damus, die zich vooral richt op de tegenstelde belangen van de arbeidersklasse en leidende groeperingen (vgl. Oost Eur. Verk. 28), tot de kern teruggebracht zien, komt die juist weer niet met Bahro's aanpak overeen.

Voor hem zijn de mogelijkheden van de arbeidersklasse alleen niet beslissend, omdat hij meent, dat een klassenanalyse voor de socialistische landen van Oost Europa minder relevant geworden is. Net zozeer staan tegenstellingen bij hem centraal, maar deze tegenstellingen zijn vooral 'vertikaal': die van verschillende functies in de hiërarchie, die van hand- en hoofdarbeid. Waar Damus de problemen rond 'efficiency' en 'demokratisering' uit elkaar wil halen, probeert Bahro deze voortdurend op elkaar te betrekken, waarbij hij steeds begint met een 'politieke analyse' en de aanpak van Damus te 'ekonomistisch' vindt.

Abendroth geeft een aantal voorbeelden die duidelijk maken hoe Bahro's positie vaak lang niet zo ver verwijderd is van de 'officiële ideologie' van met name de DDR als hij zelf meent. Zo weten ook de officiële ideologen natuurlijk best dat het socialisme niet in de rijke kapitalistische, maar in een relatief achtergebleven land ontstaan is en verbinden ook zij daar hun theoretische conclusies aan. Eigenlijk is ook vooral de praktische uitwerking na de historische analyse, zijn de voorstellen tot hervorming meer tegen de officiële mening gericht dan die historische analyse zelf. Bahro verwijt Marx de koppeling tussen de analyse van de economische ontwikkeling en de filosofische uitspraken over de rol van de arbeidersklasse niet inhoudelijk te hebben beargumenteerd. In het derde deel van het boek lijkt Bahro een dergelijke werkwijze zelf te herhalen. Daarbij twee opmerkingen.

Ten eerste is het maar de vraag of de progressieve rol van de arbeidersklasse slechts een filosofie postulaat van Marx was.

En ten tweede: is het zo ongeoorloofd in de reële tegenspraken zoals we die in de geschiedenis ontwaren, ook naar tendenzen te speuren die deze tegenspraken zullen overwinnen zonder dat de ligging van het economisch-politiek krachtenveld volledig duidelijk is, naar tendenzen die als het ware een belofte in zich dragen? Bahro geeft zelf duidelijk genoeg aan in de socialistische landen dergelijke tendenzen te

slissingen die economische blunders impliceren verkozelen of goedpraten. En uiteindelijk leidt dit tot een onoverbrugbare tegenspraak tussen de politiek-organisatorische bestaansvorm en sociale opdracht als partij van de emancipatie. De kommunistiese partij is zowel de partij die massaal actief een vals bewustzijn produceert als de partij die de revolutionaire theorie van het marxisme gebruikt. De enige theorie die dit bewustzijn kan ontmaskeren. Het is zowel de partij die dit marxisme misbruikt als de partij waarvan ook overtuigde kommunisten lid zijn.

Na de oorlog had de kommunistiese partij een enorm gezag overgehouden van haar anti-fascistische strijd. Nu moet de partij zich weer als voorhoede opstellen door zich als 'kollektieve intellektueel' te organiseren: de ideologische autoriteit van de partij is direkt afhankelijk van de kwaliteit van haar intellectuele produktie (431).

De arbeidsintensiteit en discipline in het werkelijk bestaand socialisme zijn minder dan in het kapitalisme (243). De managers en de staat kunnen door hun historische rol als leiding van een land dat formeel door arbeiders bestuurd wordt niet zo'n arbeidsintensiteit afdwingen als de kapitalisten, die de arbeiders minder behoeven te ontzien. In die zin is de macht van de arbeiders groter dan in het kapitalisme, maar op een wat wrange manier: door zich te onthouden van prestaties. Zolang arbeiders in de produktie hun krachten alleen spenderen, maar daar niet veel voldoening voor 'terug krijgen', niets 'psychies produktief consumeren' (244) is het logies, dat ze hun kracht zoveel mogelijk sparen voor de vrijetijdsbesteding. De loonverschillen in de socialistiese landen zijn - terecht - veel kleiner dan in de kapitalistiese, maar ook een toename daarvan zou weinig helpen omdat de konkurrentie tussen de mensen zich nu vooral op het gebied van toegang tot de beste onderwijsmogelijkheden afspeelt.

Ekonomische hervormingen in Polen, DDR en Hongarije

Grote diversiteit & wisselend succes

door Pieter Boot

Het gaat met de economie van de meeste kleine oosteuropese landen niet zo goed. Het meest bekend is natuurlijk de belabberde situatie in Polen, andere gevallen hebben minder het nieuws gehaald. Een geringe economische groei heeft voor de bevolking van de betreffende landen direkt nadelige gevolgen — kleine stijging, of daling, van de levensstandaard — maar juist in Oost-Europa zet het een verdergaande kettingreactie op gang. In Polen was het falend economies beleid van de regering één van de redenen, zo niet de belangrijkste, van het arbeidersverzet. In de DDR werd de slechte deviezenpositie als argument genoemd voor de verhoging van het 'entreekaartje' (de verplichte geldomwisseling), wat een nadelige invloed op het ontspanningsklimaat had.

Wat zijn de oorzaken van deze problemen? Manifesteren ze zich in de verschillende landen hetzelfde? In dit artikel probeer ik een antwoord te geven op deze vragen van oorzaak en gevolg van de economische ontwikkeling van de laatste tien jaar. Ik wil daarin de nadruk leggen op de wijze waarop de zogenaamde 'economische hervormingen' plaatsvonden, en beperk me daarom tot drie landen met elk een geheel eigen economische politiek: Polen, Hongarije en de DDR.

Aan het begin van de jaren zestig verkeerden de kleine oosteuropese landen in een diepe economische crisis. De groei van de DDR stagneerde, in de CSSR daalde het nationaal produkt. In de andere landen was de situatie iets beter omdat daar een minder nijpend tekort aan arbeidskrachten heerste. Gevolg van deze crisis was een reeks 'hervormingen', beginnend in de DDR in 1963. De prijzen van industriële produkten werden herzien, het doel van de produktie moest niet meer alleen kwantiteit maar vooral kwaliteit zijn. Van onze drie landen liep de DDR aanvankelijk voorop. Tussen ondernemingen en 'industriële ministeries' werd een 'tussenlaag' geschoven. Zogenaamde 'Verenigingen van bedrijven' (VVB) kregen grote bevoegdheden. Ze zouden onder andere binnen het globale raamwerk van het centrale plan zelf kontrakten met andere 'verenigingen' af kunnen sluiten. Tegelijk werd het hele systeem van prijzen, lonen, premies etc. herzien zodat de bedrijven minder direkte opdrachten via het planburo en de industriële ministeries zouden krijgen. De prijsverhoudingen van verschillende produk-

tiepakketten zouden nu zo zijn dat bedrijven zelf die produktie zouden kiezen, die over het hele land gezien zo ongeveer het produktiepatroon opleverde dat de planners zich voorgesteld hadden. 'Wat goed is voor het land moet dat ook zijn voor het bedrijf'.

Het bleek echter makkelijker over deze hervormingen plannetjes te maken dan ze uit te voeren. Omdat de veranderingen stapsgewijze plaatsvonden was de ene partiële hervorming nog niet voltooid of de andere moest al beginnen. Rond 1970 raakte de zaak in de klem en zette de politieke leiding een meer centralistische koers in.

In Polen begon de hervorming toen net op gang te komen. Na de stakingen van december 1970 lanceerden de nieuwe politieke leiders een eigen economische politiek. Deze hield niet alleen in door middel van uit het westen geïmporteerde techniek de industrie grondig te vernieuwen, maar berustte ook op hervormingsideeën over het economies mechanisme. Deze leken wel wat op die uit de DDR, maar waren veel uitgewerkter. De 'Verenigingen van bedrijven' (WOP) zouden zelfstandige 'winst-

Wollen wir im Jahre 1976
durch Intensivierung
der Produktion
die Arbeitsproduktivität
um 6,4% steigern.

SED-propagandabord in Leipzig dat oproept tot intensivering van de productie.

centra' worden, en arbeiders en managers zouden op een bepaalde manier in de winst delen. Hiervoor was een buitengewoon ingewikkeld systeem van premies bedacht dat er enerzijds voor moest zorgen dat arbeiders en managers aangespoord werden efficiënt te werken, anderzijds de maximale loonontwikkeling voor 5 jaar vooruit vast moest leggen, omdat voor inflatie werd gevreesd. Dit systeem van premies bleek de achilleshiel van de hervorming: omdat de loonsverhogingen van te voren vastlagen en uiterst minimaal waren zou elke prijsverhoging een aantasting van het reële loon zijn. In 1971 en '72 bleek het premiesysteem dan ook nauwelijks te werken. Daarmee was de basis voor de grotere flexibiliteit van de 'Verenigingen van bedrijven' weggeslagen.

In Hongarije liep het allemaal heel anders. In tegenstelling tot de DDR en vooral Polen werd de economische hervorming langdurig voorbereid; daarom troefde ze ook niet gefaseerd, maar kon ze grotendeels in één keer ingevoerd worden. In 1963 werd de wet op het 'nieuw economies mechanisme' van kracht, met als belangrijkste doel de autonomie van de bedrijven te vergroten. Ze kregen geen verplichte productiepakket meer voorgeschoteld, konden zelf bepalen welke en hoeveel grond- en hulpstoffen ze nodig hadden. Het rigide prijssysteem werd vervangen door een systeem waarin het merendeel van de produkten maximum- en minimumprijzen hadden (zodat kostenstijgingen ten dele doorberekend konden worden). De prijs van een kleiner aantal produkten werd voortaan geheel door de ondernemingen zelf bepaald. Banken zouden een grotere rol bij investeringen gaan spelen. De grote lijnen van deze hervorming werden uitgevoerd zoals te voren bedacht.

De voorgeschiedenis van deze landen is dus anders. In de DDR een gefaseerde poging tot een flexibeler systeem in 1963-70, die daarna tot stilstand kwam. In Polen een nog minder van de grond gekomen idee van gebundelde

bedrijven als winstcentra, waarmee alleen wat geëxpandimenteed wordt. In Hongarije een langdurig voorbereide en wél uitgevoerde hervorming.

Voor ik verder ga met een schets van de ontwikkeling van landen apart, en het op elkaar inwerken van economische en politieke factoren, eerst wat cijfers.

Tabel 1: groei van het 'geproduceerd nationaal inkomen' (dit begrip lijkt op ons 'nationaal inkomen', maar is echt een deel van de diensten)

	1970/75	1976	1977	1978	1979	1979	1980
					plan	is	plan
DDR	5,4	3,6	5,2	3,8	4,3	4	4,8
Polen	9,7	7,2	5,0	2,8	2,8	-2	1,4-2,6
Hongarije	6,2	3,0	7,8	4,0	3-4	1,4	3-3,5

Tabel 2: brutoprodukt van de industrie (dit is niet hetzelfde als ons industrieel produkt, maar inkl. allerlei tussenleveranties)

Groei per jaar in procenten:

	1970/75	1976	1977	1978	1979	1979	1980
					plan	is	plan
DDR	6,5	5,9	4,8	4,8	3,5	3,3	4,7
Polen	10,5	9,8	8,6	5,5	4,0	2,8	2-4,2
Hongarije	6,4	4,1	6,6	5,2	4,0	2,8	3,5-4

Tabel 3: groei van de arbeidsproductiviteit per jaar in procenten:

	1976-80	1976-80	1979	1980	reëel loon
	plan	is	is	plan	1979
DDR	5	3,5	3	4	3,5
Polen	6	4,5	-2	1	1,9
Hongarije	5,5	5,5	1	3,5	-1,2

Tabel 4: groei van import en export (f.o.b. per jaar in lopende prijzen in procenten:

	1970/75	1976	1977	1978	1979	1979	1980
					plan	is	plan
Import							
DDR	14,0	16,9	8,6	1,7	9,8	12,0	12,0
Polen	23,7	10,6	5,5	4,9	5,1	6,3	4,6
Hongarije	15,9	-3,0	16,2	12,6	6,0	2,6	2,0
Export							
DDR	12,7	12,7	5,8	10,3	9,8	12,0	12,0
Polen	19,3	7,1	11,4	9,7	9,1	12,2	11,0
Hongarije	13,9	3,0	16,5	0,9	±11	17,2	8,0

(noot: de bandelscijfers voor de DDR voor 1979 en 1980 waren niet gesplitst naar export en import: daarom zijn de gemiddelden vermeld.)

Tabel 5: betalingsbalans in mrd. \$ met de westerse industriestaten (W) en de Sovjet-Unie (SU). (voor 1971-74 gezamenlijk en de afzonderlijke jaren daarna):

	1971-74	1975	1976	1977	1978	1979
DDR met SU	+0,85	-0,49	-0,58	-0,81	-0,40	-0,46
met W	-2,5	-1,1	-1,4	-1,3	-1,2	-2,1
Polen met SU	+0,20	-0,05	-0,35	-0,44	+0,22	-0,18
met W	-3,9	-3,1	-3,3	-2,5	-2,1	-1,5
Hong. met SU	+0,13	-0,05	-0,05	-0,15	+0,05	-0,50
met W	-1,0	-0,6	-0,5	-0,7	-1,2	-0,7

(Noot: deze cijfers zijn een indicatie; er zijn ook andere berekeningen bekend, en aan de preciese cijfers zitten wat bakken en ogen.)

Uit dit overzicht valt, globaal, het volgende te konkluderen:

- wanneer je alleen op nationale cijfers let, gaat het met de poolse economie niet opvallend slechter dan met die van de andere twee landen (tabel 1).
- de groei van het nationaal inkomen van Polen is de laatste tien jaar continu gedaald. In 1979 was er zelfs van een absolute daling sprake (en let wel: deze cijfers zijn slechts op onvolledige wijze met de prijsinflatie gekorrigeerd). In Hongarije blijft de groei op peil, de ongunstige ontwikkeling in 1979 is vooral aan een slechte landbouw oogst te wijten. In de DDR is de ontwikkeling het regelmatigst (tabel 1-3).
- de eerste vijf jaren van het decennium steeg de import veel sneller dan de export. In de DDR komt daar pas in 1978 een einde aan, in Polen evenzo en in Hongarije eerst in 1979. Het tekort op de betalingsbalans, dat voor alle drie landen geldt, komt vooral door de westhandel. Dit tekort groeit bij de DDR (in 1980 zal het overigens kleiner zijn dan in 1979), bij Polen neemt het weliswaar jaarlijks af, maar de absolute omvang was aanvankelijk ook veel groter. Vooral de DDR maakt daarnaast schulden bij de Sovjet-Unie (tabel 4, 5).

Nu we de globale ontwikkeling wat beter kennen is het makkelijker de verschillen in economische politiek van de jaren zeventig te analyseren. Maar eerst zal ik enkele

probleemvelden noemen, en mogelijke keuzes die daar te maken zijn:

1. In Oost-Europa is de arbeidsproductiviteit lager dan in West-Europa. Hoe los je dat op - door import van moderne technieken, door het zelf ontwikkelen van eigen technieken, door een efficiënter organisatie van bedrijven of door een betere motivatie van werkers?
2. Centrale planning voor alle produkten is in een steeds ingewikkelder wordende maatschappij niet meer te realiseren. Welke bevoegdheden, wanneer het gaat om produktie en prijsvorming, geef je daarbij aan bedrijven?
3. Alle landen houden vast aan een centraal bepaald globaal investeringsprogramma. Maar alle willen ze ook bedrijven een zekere mate van zeggenschap hierin geven. Hoe verbind je dat?
4. Hoe stimuleer je arbeiders en managers dat werk, en zo goed mogelijk, te doen dat voor de hele maatschappij ook het meest nuttig is?

Deze vier probleemvelden zijn vooral toegespitst op de efficiency. Dat is voor zich socialisties noemende landen natuurlijk niet voldoende. Naast efficiency hebben de socialistiese landen ook, wellicht eties of socialisties te noemen, doelstellingen:

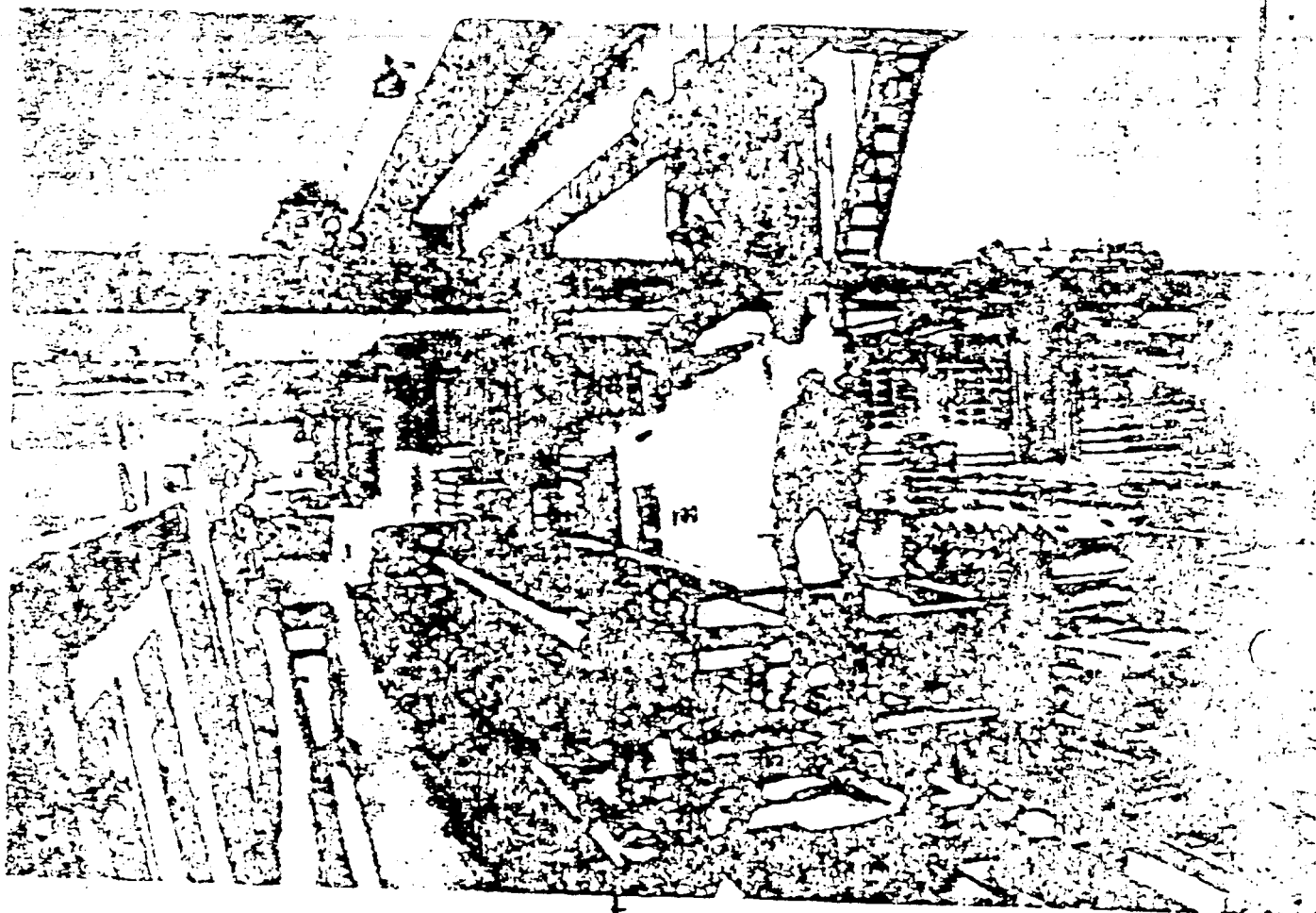
- a. de socialistiese loonpolitiek (gelijk loon naar gelijk werk);
- b. het principe van de solidariteit (eliminatie van de konkurrentie); en in verband daarmee: het principe van de zekerheid (met name: geen werkloosheid);
- c. de prioriteit van het algemeen belang boven de afzonderlijke belangen.

Bij de beschrijving van de landen zullen we zien dat de drie meer socialistiese doelstellingen doorgaans botsen met de op dit moment meest 'efficiënt' lijkende oplossingen van de daarvoor genoemde problemen.

DDR

Na de wat teleurstellende ervaringen met de hervormingen van de jaren '60 koos de politieke leiding van de DDR in 1970 voor een meer 'konservatieve' aanpak van de problematiek. Deze is tot begin 1979 onveranderd gevolgd en behelst:

- een 'inhaalmanoeuvre' op het gebied van de levensstandaard: eerst zijn dat vooral gewone konsumptiegoederen, daarna wordt met een enorm woningbouwprogramma gestart (zelfs ten koste van bedrijfsgebouwen);
- geen expansieve ontwikkeling van de handel met het westen. Na de verdragen met de BRD in 1970 en 1973 neemt alleen de handel tussen de twee Duitslanden enorm toe (60 procent van de westhandel is nu met de BRD en 80 procent van de schulden, grotendeels in de vorm van kortlopende handelskredieten). Van de drie landen blijft de DDR ekonomies het meest met de Sovjet-Unie samenwerken;
- de efficiency van de bedrijven moet vooral door 'standaardisering' verhoogd worden: zowel in technische zin (dat zie je bijvoorbeeld goed aan de woningbouw, in het hele land worden dezelfde prefabricated onderdelen gebruikt in vijf standaardtypes flats, gemaakt door 50 'woonfabrieken'), als in organisatoriese (standaardisering van de planning, invoering van nationale komputerprogramma's);

— konstante consumptieprijzen, terwijl de prijzen van produktiemiddelen alleen centraal verhoogd worden. Bijvoorbeeld energie- en grondstofprijzen zijn de laatste jaren sterk verhoogd, maar autobenzine is even duur gebleven.

— een uitgebreid 'sociaal programma': meer dan gemiddelde pensioenverhogingen, betere arbeidswet, aandacht voor arbeidsomstandigheden etc.

Dit alles ging gepaard met een verdergaande centralisering. Deze versterkte zich nog vanaf januari 1979, toen in hoog tempo bedrijven samengevoegd werden tot 'Kombinate'. Die Kombinate zijn enorme ondernemingen, opgezet met het doel de bewerking van grondstof tot eindprodukt in één hand te hebben. Hiermee zijn de 'Verenigingen van bedrijven' voor het merendeel overbodig geworden. Negentig procent van de produktie vindt plaats in 129 Kombinate. Binnen de Kombinate kan een directeur besluiten over onder andere verplaatsing van produktie (nieuwe produkten, nieuwe technieken) en kan hij of zij zonder preciese planopdrachten tot rationalisatie (afstoten van oude machines etc.) overgaan. Het bedrijfsplan komt tot stand in direkte onderhandelingen tussen bedrijfsleiding en industrieel ministerie. Algemene economische vragen worden behandeld in periodieke konferenties van ministeries en de 129 directeuren. In maart 1980 besloot zo'n conferentie bijvoorbeeld over een kleine verhoging van het nationale jaarplan.

Het geheel overziend is de benaming 'konservatieve politiek' wel op z'n plaats. De politieke leiding houdt zoveel mogelijk in eigen hand en vertrouwt liever op produktieonderhandelingen met een te overzien aantal onderne-

mingen dan op een gedeeltelijke invoering van flexibele prijzen. Dat heeft duidelijke voordelen — de Kombinate zijn echte monopolies en bij vrije prijzen zou zeker inflatie ontstaan — maar ook nadelen. De grootschalige plannen zijn niet in alle opzichten gunstig voor de mensen die er werken. Zo kan een bedrijf in de DDR na de Arbeidswet van 1978 vrijwel onmogelijk arbeiders ontslaan, maar is het relatief makkelijker ze binnen een bedrijf over te plaatsen. Als zo'n Kombinat meerdere vestigingen heeft, is zo een moeilijk tegen te houden herstrukturering mogelijk, waarbij arbeiders bijvoorbeeld gedwongen moeten verhuizen. Tenslotte werkt het konservatieve systeem een tendens in de hand van 'nieuw plan is oud plan plus vijf procent', zodat er bijvoorbeeld weliswaar enorm veel nieuwe woningen zijn gebouwd (dat kan immers via een apart, politiek beslist, sociaal woningbouwprogram), maar de bedrijven zelf de afgelopen tien jaar veel minder grondig vernieuwd zijn.

Polen

Het vijfjarenplan van de regering *Gomulka* voor 1971-75 leek veel op dat van de DDR, maar de 'nieuwe strategie' van de eveneens nieuwe regering *Gierek* veranderde dat. Eerst voorzichtig, later en bij schijnbaar succes steeds rigouzeuzer: zowel sterk toenemende investeringen in fabrieken, als hogere lonen, als woningbouw. Dat kon niet alleen door import van machines en techniek. De arbeidsproduktiviteit steeg snel. Mensen waren enthousiast over de nieuwe plannen, en hen werden auto's en woningen beloofd. In enkele jaren steeg de levensstandaard enorm. Van 1971 tot 1974 namen de reële lonen

meer dan twee keer het geplande percentage toe, en de arbeidsproductiviteit nog meer. De importen stegen jaarlijks bijna met een kwart (uit het westen met 40 procent), de exporten met een vijfde. Omdat alles zo prachtig ging, leek de mislukking van het feitelijke hervormingsplan ook niet zo erg.

Vanaf 1975 raakt deze strategie in moeilijkheden. Weliswaar zijn er veel nieuwe machines neergezet, maar de scholing is daar niet op ingesteld: de installatie duurt lang en als ze er staan kan niemand er mee omgaan. Even belangrijk is het dat de landbouwproductie veel minder toenam. Het breekt de polen daar nu op dat begin jaren '50 de dan gekollektiviseerde landbouwbedrijven vanwege de tegenwerking van de boeren weer opgesplitst werden, én dat er sindsdien geen coherente landbouwpolitiek gevoerd is. Eigenlijk wil de staatsleiding liever kollektieve bedrijven, en hoewel de boeren deze druk in grote lijnen weerstaan, is die wetenschap voor hen geen stimulans voor modernisering. Na een versoepeling in 1971-74 (verkoop van staatsgrond aan boeren, kredieten) zijn daarna de teugels voor de boeren weer aangetrokken: verhoging van belastingen, rantsoenering van veevoeder etc. Zo is er het slechte van twee werelden: noch een goeddraaiende koöperatieve landbouw zoals in de DDR, noch door de staat gesteunde moderne partikuliere bedrijven zoals het beleid in 1971-74 was. 27 procent van de boeren heeft nu minder dan 2 ha. grond, 87 procent minder dan 7 ha. Dit zijn de twee structurele problemen. Daar bovenop kwamen de toenemende afzetproblemen in het westen vanwege de kapitalistische crisis.

Dit alles was vanaf 1976 duidelijk, maar de politieke leiding had er geen antwoord op. Dat kon ook niet zo makkelijk. Bijvoorbeeld: in 1975 was er weliswaar een absurd hoge investeringsquote (38 procent van het nationaal produkt werd geïnvesteerd), maar die krijg je niet zo snel weer omlaag als omhoog (je kan moeilijk halfgebouwde fabrieken zo laten staan). Na 1976 werd er volstrekt geen 'ordeningspolitiek' meer gevoerd. Er vonden bijvoorbeeld wel bedrijfskoncentraties plaats, maar de grotere wettelijke bevoegdheden die haar directeuren daarmee in de DDR kregen ontbraken.

De regering Gierek had het economies beleid tot legitimatie van haar politiek gemaakt, en met het falen daarvan zou ze automaties zelf in de problemen komen. Dit kon ze enige tijd uitstellen door de bestedingen meer toe te laten nemen dan de produktie: als 1970 = 100, was het eerste kwartaal van 1977 de industriële produktie nog bijna gelijk aan de omzet in de winkels (resp. 204 en 210), daarna blijft ze daarbij achter (eerste helft 1979 212 resp. 237). Overal worden de voorraden opge maakt; er ontstaat inflatie (in 1979 7 procent) en de rijen voor de winkels worden langer.

De regering Gierek durfde geen keuze meer te maken: bij elke keuze zou ze teveel weerstand van een bepaalde belangengroep ontmoeten. Het concept plan 1981-85 leek sterk op dat voor de voorgaande vijf jaar, maar alles een beetje minder. De kritiek van de onafhankelijke vakbonden op dit beleid was volkomen gerechtvaardigd. De poolse ontwikkeling heeft duidelijk gemaakt dat de mensen om wie het in de politiek gaat zelf invloed moeten hebben.

Op korte termijn is de economiese situatie er echter

alleen maar moeilijker op geworden. Bijvoorbeeld: allerlei groeperingen zijn flinke loonstijgingen beloofd, tegelijk moet het onderwijs en de gezondheidszorg verbeteren, terwijl de afbetalingen van de schulden aan westerse landen de export overtreffen. Dat kan nooit allemaal tegelijk. Of de nieuwe regering kan de loonkoncessies niet nakomen, wat de vakbond in een verder offensief zal drijven, of de westerse banken zullen uitstel van betaling geven, maar dat zal wel samengaan met harde voorwaarden.

Hongarije: 'geplande markt'

Vergeleken met Polen voerde Hongarije, net als de DDR, een veel konsistenter beleid. Vooraf werd een heel 'nieuw ekonomies mechanisme' in de kommunistiese partij en door het management besproken, en daarna ingevoerd. De elementen daarvan waren:

– Bedrijven hadden een grotere autonomie op de binnenlandse markt. Daarbij zijn de toegestane investeringen en een deel van de lonen en premies gekoppeld aan de behaalde winst. Doel van die koppeling was dat arbeiders en managers zelf ook geïnteresseerd worden in het goed draaien van hun bedrijf. Dat gaat natuurlijk wel in tegen het principe van 'gelijk loon voor gelijke arbeid'. Als een bedrijf toevallig goedkoop grondstoffen kan kopen (bijvoorbeeld omdat een deel van de prijzen nog vrij willekeurig is) haalt ze veel winst zonder dat arbeiders efficiënter of harder gewerkt hebben dan elders. Daarom was het systeem ook wel zo opgezet dat lonen en premies minder fluktureerden dan de winst.

– In het verlengde daarvan: slecht lopende bedrijven werden weliswaar gestraft met lage lonen en minder geld voor uitbreiding en vernieuwing, maar die koppeling had strakke grenzen. In Hongarije ging er na 1968 nog geen enkel bedrijf failliet, dus de 'straffen' voor slecht functioneren bleven beperkt. Dat kon moeilijk anders gezien de centrale doelstelling van volledige werkgelegenheid, die ook steeds is behaald. Verder bleven eigen mogelijkheden tot uitbreiding en modernisering voorlopig beperkt. Zo worden nog ongeveer de helft van de investeringssommen centraal gereguleerd, een kwart loopt via de banken en de rest wordt door de ondernemingen zelf vastgesteld en uit ingehouden winsten betaald. Omdat bedrijven wel weer in de ekstra winsten die met de uitbreiding zijn te behalen zijn geïnteresseerd is een uitgebreid en ondoorzichtig lobby-systeem bij de centrale overheid ontstaan.

– Als sluitstuk van het 'nieuwe mechanisme' was een nieuw prijssysteem bedoeld. Gedeeltelijke invoering leidde steeds tot prijsinflatie (omdat vele bedrijven hele of halve monopolieposities innemen), en werd na experimenten voortdurend uitgesteld. Vorig jaar werd het toch ingevoerd, met als doel 'het goederenpakket aan de krachten van de wereldmarkt bloot te stellen'. 50-75 procent van het assortiment van de produktiemiddelen heeft nu een prijs die nauw verband houdt met die op de wereldmarkt, voor konsumptiegoederen is dat 50 tot 60 procent. Invoering van dit systeem leidde tot flinke inflatie (in 1979 9 procent voor konsumptiegoederen), maar omdat er vooral twee jaar over was gediskussieerd en geëxperimenteerd heeft dat niet tot grote politieke conflicten geleid. Door deze nieuwe prijzen zal het ver-

schil tussen moderne, goedwerkende bedrijven en oude, inefficiënte nog groter worden. De moderne fabrieken kunnen dan prima met westerse concurreren op de wereldmarkt. Anderzijds verwacht het plan voor 1981-85 dat er in Boedapest zoveel bedrijven gehierstrukturerd moeten worden dat daar werkloosheid zal ontstaan.

- De bedrijven konden ook zelf buitenlandse contracten afsluiten. Hierdoor werd echter steeds meer geïmporteerd, wat eind '78 flink werd aangepakt. Voor omvangrijke importen moest toestemming gevraagd worden, de export werd sterk gestimuleerd. Binnenlandse investeringen werden dit jaar lager gepland dan het voorgaande, maar omdat dit in goed overleg met de bedrijven ging leidde dat niet tot chaos, terwijl de belangrijkste vernieuwingen gewoon door konden gaan.

In Hongarije zijn zo veel duidelijker marktelementen versterkt dan in de andere twee landen. Omdat maar een kwart van de investeringen eigenmachtig door bedrijven doorgevoerd worden en lonen met veel 'schokdempers' aan de winsten verbonden zijn, is er toch zeker sprake van een 'geplande markt'. Overduidelijk is wel dat een sterk op efficiency gericht beleid als het hongaarze met een intensief sociaal program van overgangssubsidies, ondersteuning etc. vergezeld moeten gaan, willen de socialistiese pretenties niet heel erg in de knel komen. Het hongaarze beleid gaat uit van de *'onvermijdelijkheid van conflicten tussen de efficiency-voorwaarden en de etiese principes van de socialistiese ekonomie'* (Kornai, p. 149). Dat heeft in de praktijk een dubbel voordeel: maatregelen die op efficiency gericht zijn worden tenminste niet als intrinsiek-socialisties aan de man of vrouw gebracht (zoals in de DDR de stimulering van ploegendiensten), en kunnen daarom in principe tegelijk met een goed sociaal programma gekompenseerd worden.

Slot

Het geheel overziend: drie zeer verschillende ontwikkelingen. Duidelijk is dat deze door verschillen in het interne ekonomiese beleid bepaald zijn. Alle drie hadden ze van de crisis in de wereldhandel te lijden: Hongarije het meest (groot handelspercentage van het nationale produkt, en uitvoer van goederen die op de wereldmarkt relatief goedkoper werden), vooral Polen wat mindst (haar exportprodukten werden aanvankelijk juist relatief duurder). De DDR en Hongarije stuurden regelrecht op efficiencybevordering aan door organisatoriese veranderingen. De DDR centraliseerde het beleid en maakte het door de vorming van Kombinate overzichtelijker. Hongarije liet de bedrijven zelf steeds meer beslissen zodat het planburo tijd kreeg zich met de wezenlijke problemen bezig te houden. Hun aanpak is doelbewust, maatregelen worden lang tevoren voorbereid. De hongaarze aanpak lijkt meer mogelijkheden tot demokratisering te geven in de bedrijven zelf, omdat er binnen die bedrijven immers meer te beslissen valt. Een dergelijke demokratisering is in de DDR nu onmogelijk, de weg daartoe is voorlopig afgesneden.

De achtergronden van dit verschil zijn niet ekonomies, maar politiek. In ekonomiese zin had de DDR in 1963 net zo goed een 'nieuw ekonomies mechanisme' kunnen voeren als Hongarije, de omstandigheden waren

ongeveer dezelfde. Maar politiek niet. De hongaarze politieke leiding heeft vanaf 1960 naar toenemende libelarisering en uiteindelijk demokratisering gestreefd en wordt door brede lagen van de bevolking gesteund. De DDR-regering waagde zo'n hervorming niet, juist omdat haar politieke positie in het gedeelde Duitsland veel zwakker is. Met Axel Springer op nog geen kilometer van het SED-hoofdkantoor is de DDR-top erg gevoelig voor alles wat op 'kapitalistiese tendenzen' lijkt. Die hervormingsweg is in 1968-'70 niet ingeslagen, en daar nu mee beginnen zou veel moeilijker zijn.

Polen voerde wat betreft de hervormingen nauwelijks een beleid, dat leek aanvankelijk ook geen ramp. Het 'hongaarze model' zou aardig passen bij de vakbondseisen, maar is op dit moment volstrekt niet door te voeren: zo'n aanpak vereist een langdurige voorbereiding, en een omschakeling op een nieuw 'mechanisme' brengt altijd 'kinderziektes' met zich mee. Een snelle Kombinatorvorming zoals in de DDR lijkt misschien wel efficiënt, maar gaat zo tegen de wensen van de vrije vakbonden in dat de politieke leiding dat er nooit door kan drukken. Polen zal haar eigen weg moeten vinden - voorzover dat haar door de grote oost- en westburen toegestaan wordt.

Belangrijke literatuur:

- Brus, W., *'Ziele, Methoden und politischen Determinanten der Wirtschaftspolitik Polens 1976-80'*, *Berichte des Bundesinstituts für ostwissenschaftliche und internationale Studien*, 49/78.
- Demus, R., *'Oekonomiese und politische Ursachen der Streikbewegungen 1980 und des Streikzyklus der 70er Jahre'*. In: *Links*, oktober 1980.
- Exportmarkten*, kwartaaluitgave van de Ekonomiese Voorlichtingsdienst, Den Haag.
- Höbmann, H.H., M.C. Kaser en K.C. Thalheim, *'The new economic systems of Eastern Europe'*, Londen 1975.
- Melzer, M., *'Probleme und voraussichliche Entwicklung der Industrie der DDR'*, lezing gehouden op 1 oktober 1980 in Garmisch Partenkirchen.
- Kornai, J., *'The dilemmas of a socialist economy: the Hungarian experience'*. In: *Cambridge Journal of Economics*, juni 1980. *Wochenbericht*, 20/1980 van het DIW in West-Berlijn.

uit: Oost Europa Verkenningen, 53
februari 1981.

KRISIS PLANNING EN HERVORMINGEN IN OOST-EUROPA

Tientallen jaren heeft links gedacht dat de socialistiese ekonomie vanzelfsprekend superieur zou zijn aan de kapitalistiese. Zo eenduidig blijkt het beeld in de praktijk niet te zijn. In dit ronde tafelgesprek komen achtereenvolgens aan de orde: de ekonomiese ontwikkeling in 1976-1980, de oorzaken van de vertraagde groei, de landbouw, de ekonomiese hervormingen, de technische ontwikkeling, de energiesektor, de vooruitzichten voor de toekomst en de betekenis van dit alles voor links in het westen. Deelnemers zijn: Wlodzimierz Brus (Oxford, tot 1968 in Warschau), Julian Cooper (Birmingham), Michael Ellman (Amsterdam) en Mario Nuti (Birmingham). Vier ekonomen die zich met de linkse beweging verbonden voelen.

Het gesprek werd gevoerd op 10 december 1981. Onderstaand verslag werd eerder gepubliceerd in het februari-nummer van *Marxism Today*, het maandblad van de Kommunistiese Partij van Groot Brittannië. Voorzitter was Monthy Johnstone.

Hoe beoordelen jullie de ekonomiese ontwikkeling van de Sovjet-Unie en de oosteuropese landen in de afgelopen tien jaar?

Brus: Er is een verschil tussen de Sovjet-Unie en Oost-Europa. In de Sovjet-Unie is er sprake van een onmiskenbaar vertraagde groei: de groeivoeten dalen sinds 1950. Elke periode van vijf jaar, behalve 1966-'70, gaf een lagere jaarlijkse groeivoet te zien dan de voorgaande periode en daarbij was de feitelijke groei steeds minder dan de geplande. De Oost-Europeanen beginnen nu in dezelfde moeilijkheden te komen en dat zou al eerder gebeurd zijn - in de eerste helft van de jaren zeventig - indien ze geen reusachtige kredieten uit het westen gekregen zouden hebben. De Sovjet-Unie leende in de eerste verte niet zoveel. Maar volgens de plannen van 1981 tot 1985 zal er overal een vermindering van de groei plaats-

vinden. Daarom moeten we eerst een antwoord vinden op twee vragen: wat waren de algemene oorzaken voor deze vermindering van dynamiek en in welke mate had de dramatische crisis, die inzette in het midden van de jaren zeventig te maken met speciale factoren, zoals de energiekrisis?

Oorzaken

Laten we het dan over de oorzaken van dit proces hebben.

Nuti: Eén van de bepalende factoren is ongetwijfeld de inefficiency die eigen is aan een centraal geplande ekonomie. En die wordt nog verergerd door de uitputting van reserves aan arbeidskrachten, grondstoffen en energie. De groei werd zodoende steeds duurder betaald. Misschien komt het deels ook door een overmaat aan am-

bitie, een doortrekken van in het verleden bereikte groeicijfers in de nieuwe plannen. Er was geen oog voor de grenzen van deze groei en daarom was voortzetting van het vroeger wellicht adequate beleid in de jaren zeventig of misschien al in de jaren zestig niet meer zinvol. Hier moeten we externe factoren aan toevoegen, zoals het slechte weer, dat de landbouw, het vervoer en de bouw ongunstig beïnvloedde. Aan deze factoren wordt echter al gauw teveel aandacht geschonken, omdat de gevoeligheid daarvoor weer een gevolg is van onvoldoende investeringen in de landbouw en het vervoer. Maar goed, het weer was ongunstig. Een ander punt is de oliëcrisis en de gevolgen van de wereldrecessie.

Ellman: In dat opzicht waren de ervaringen van de Sovjet-Unie en Oost-Europa echter heel verschillend. De Sovjet-Unie heeft grote voordelen gehad van de verhoging van de wereldmarktprijzen voor zijn belangrijkste exportgoederen: olie, gas en goud. Het profiteerde van ontwikkelingen op de wereldmarkt, terwijl grondstoffen importerende landen, zoals Hongarije, erop verloren.

Nuti: De wereldrecessie was zo belangrijk omdat de oosteuropese landen zich meer op het westen gericht hadden en in toenemende mate afhankelijk werden van de import van graan en technologie. Het werd moeilijker deze importen met exporten terug te betalen. Doordat de rente in het westen van 1973 tot 1981 steeds hoger werd stapelden de schulden zich torenhoog op, wat in het geheel niet was voorzien, maar vervolgens het beleid in deze landen sterk beïnvloedde.

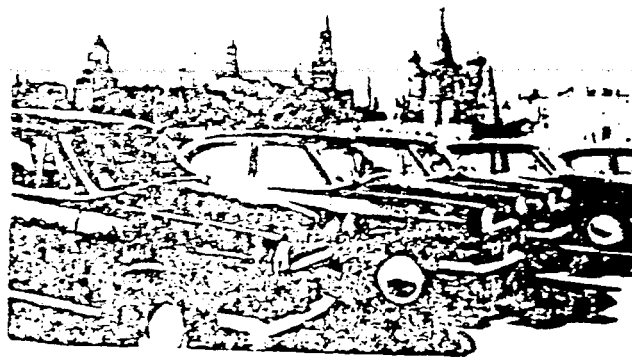
Interne factoren

Cooper: Ik geloof niet dat de kapitalistische crisis voor de Sovjet-Unie zo belangrijk is. De oosteuropese landen hebben daar veel meer last van. In de Sovjet-Unie zijn interne factoren belangrijker; daar gaat het om een proces op lange termijn.

Eén van de oorzaken is de sterk verminderde groei van het aantal arbeidskrachten wat zich vooral in de jaren zeventig manifesteerde. Terwijl er in de voorgaande periode meer dan voldoende arbeidskrachten uit de landbouw vrijkwamen is dit niet meer mogelijk. Het is nog ingewikkelder, omdat de industriële werkgelegenheid in de Sovjet-Unie – tegen de trend van andere ontwikkelde landen in – maar blijft stijgen. Dan is er de uitputting van makkelijk te winnen grondstoffen en olie. De jongste winningen in Siberië zijn veel en veel duurder.

Zeer belangrijk is de logheid van het plan- en management-systeem zelf en van het gedrag dat dit oplevert, het niet voldoende op nieuwe omstandigheden kunnen inspelen. Er heeft een veelelvoudiging en versplintering van prioriteiten plaatsgevonden: de noodzaak van een stijgende levensstandaard, de defensielast. Het valt niet te ontkennen dat de defensie de groeivoet vermindert heeft, niet in de laatste plaats vanwege de invloed op de technische en wetenschappelijke ontwikkeling in de Sovjet-Unie.

Ellman: In Oost-Europa bestaan twee opvattingen over de verhouding tussen de oosteuropese en de wereldcrisis. De ene groep geeft de schuld vooral aan de kapitalisten en hun crisis. De andere groep acht de interne oorzaken het belangrijkste en wijst erop dat de economische organisatie steeds minder op de problemen is toegesneden. In dit verband wil ik wijzen op het ontbreken van elk terugkoppelingsmechanisme in de traditionele planning – hetzij economisch via de markt, hetzij socio-politiek door

onafhankelijke maatschappelijke organisaties. Omdat die terugkoppeling er niet is zijn regeringen in staat zo'n desastreus beleid te voeren als in Polen gebeurde – tot het tot een catastrofe leidt.

Het is natuurlijk waar dat oliëwinning in meer afgelegen gebieden duurder is. Maar men moet niet vergeten dat sommige van de exorbitant dure investeringsprojecten waar de Sovjet-Unie aan begonnen is net zo slecht gekozen zijn als vele poolse investeringsprojecten uit de jaren zeventig.

Brus: We zijn het erover eens dat er externe factoren zijn. Dat zijn echter niet de belangrijkste. De daling van de groei zette in de Sovjet-Unie eerder in, het land is niet zo afhankelijk van het buitenland en over het geheel genomen profiteerde het van de prijsstijgingen op de wereldmarkt.

In Oost-Europa zou de crisis eerder zijn uitgebroken indien er geen westerse kredieten zouden zijn geweest. Maar men kan niet eeuwig blijven lenen en toen er op de rem werd getrapt kwamen interne ondoelmatigheden aan het licht. Polen was tot 1973 een netto exporteur van voedingsmiddelen, tot 1978 van energie. Aan het eind van de jaren zeventig, al vóór 1980, was het een grote netto importeur van voedsel en zelfs van energie. Dit betekent dat binnenlandse factoren verantwoordelijk waren voor deze omslag, voor de mate waarin Polen nu van buitenlandse omstandigheden afhankelijk is. We kunnen binnen- en buitenlandse problemen niet zo simpel scheiden: je moet naar de binnenlandse kijken teneinde de toenemende afhankelijkheid en kwetsbaarheid ten opzichte van het buitenland te kunnen verklaren.

De meeste mensen wijzen op het overgecentraliseerde systeem van planning en management. Maar de gebreken daarvan zijn al lang bediscussieerd en erkend, niet alleen in Joegoslavië en Hongarije, maar zelfs in de Sovjet-Unie. Deondanks veranderde er niets. Waarom? Daar is geen antwoord op mogelijk zonder het politieke systeem, dat elke vorm van pluralisme uitsluit, in ogenschouw te nemen. De belangrijkste beslissingen worden van bovenaf opgelegd zonder echte sociale controle en er is geen mechanisme om de gevolgen van die beslissingen te toetsen. Op de markt wordt niet getoetst – niemand gaat failliet. Niemand wordt politiek getoetst – er zijn geen verkiezingen te verliezen. Dan blijft alleen de explosie over.

Cooper: Het wordt steeds duidelijker dat dit soort maatschappijen hun eigen tegenstellingen hebben. Dat werd in de jaren zestig door economen uit de Sovjet-Unie of socialisten elders niet voldoende onderkend. Het geeft nieuwe problemen indien een maatschappij volledige

werkgelegenheid-wil handhaven en prijsstijgingen wil beperken.

Ellman: Precies, belangrijk is hoe bepaalde voordelen met andere problemen te maken hebben. Ik vind het een aanzienlijke prestatie dat er in Oost-Europa volledige werkgelegenheid is. Anderzijds zijn de tekorten hier nauw mee verbonden. Je moet het één tegen het ander afwegen, maar als het misgaat heb je geen van beide.

Brus: Dat klopt, maar we moeten wel bedenken dat in de oosteuropese economieën tekorten aan grondstoffen, vooral energie, de mogelijkheden van nuttige arbeid beperken en een gevaar voor de volledige werkgelegenheid kunnen betekenen. Desondanks is het energieverbruik per eenheid produkt in de socialistiese landen veel groter dan in het westen. Er is in de bestrijding van het energieverbruik sinds 1973 weinig vooruitgang geboekt. Oost-Europa schijnt op de schok van de 'oliekrisis' niet gereageerd te hebben. Waarom niet? Omdat het economiese systeem niet goed functioneert en op administratieve instrumenten vertrouwt. Ieder heeft belang bij toenemende inputs, wil méér inputs voor minder produktie. Prijzen zitten zo in elkaar dat verspilling beloond wordt. Als dat niet verandert zal de dalende groei onstuitbaar worden en nuttige werkgelegenheid niet gegarandeerd zijn.

Elman: Dit betekent dat het systeem in toenemende mate een negatief effect heeft. Hoe komt dat?

Brus: Omdat de economie steeds ingewikkelder wordt en het belang van economiese criteria in tegenstelling tot simpele hoeveelhedskriteria toeneemt. Verder is er een politiek en sociologies probleem. Mensen ontwikkelen een bepaald gedrag wanneer ze voortdurend gekonfronteerd worden met de 'regels van het spel' van dit systeem, die tegen elk gezond verstand ingaan. Op lange termijn is dat mischien het ergste: mensen worden anti-sociaal.

Ellman: Ja, één van de meest opmerkelijke elementen van socialistiese planning is de enorme privatisering van economiese belangen. Omdat het systeem op een idiote manier werkt en de mensen zich van het sociale systeem vervreemd voelen, stellen ze alleen nog belang in hun privé-zaken, de handeltjes die ze op kunnen zetten om schaarse goederen te pakken te krijgen en in het algemeen de manier waarop ze het voor zichzelf en hun gezin zo goed mogelijk kunnen regelen. De rest van de maatschappij zoekt het maar uit. Indien dat op grote schaal gebeurt heeft dat gevolgen voor het functioneren van het ekonomies systeem, die niet zomaar uit de statistieken blijken.

Nuti: We stellen dat het systeem in toenemende mate inefficiënt wordt. Ik denk dat dit deels komt vanwege uitblijvend sukses van het gevoerde beleid, waardoor de bestaansgrond van dat beleid is komen te vervallen. Deels komt het door een verslechtering van externe omstandigheden, deels ook omdat enkele zaken, zoals tekorten, kumulatief zijn.

Ellman: Als er ergens een land in de wereld was waar je het type middelen-verslindende ekonomiese systeem op poten kon zetten dat socialistiese planning genoemd wordt, dan was het de USSR van de jaren twintig en dertig, omdat er zoveel ongebruikte middelen waren, arbeidskrachten en grondstoffen.

Brus: Maar ook onder zulke omstandigheden kun je geen systeem opbouwen dat efficiency veronachtzaamt om het vervolgens weer simpelweg af te schaffen. Het is buitengewoon moeilijk je van de politieke, sociale en ekonomiese implicaties van zo'n systeem te bevrijden. De prijs op lange termijn zou te hoog kunnen zijn.

Landbouw

Laten we het verder over de landbouw en het voedselprobleem hebben. Deze kunnen van beslissend belang zijn.

Ellman: De belangrijkste problemen in de sovjet-landbouw zijn de hoge produktiekosten en de poging de prijzen in de staatswinkels stabiel te houden. Een integraal onderdeel van het landbouwbeleid onder Breznev is een gedurende vele jaren volgehouden grootschalige investering in de landbouw geweest. Maar de opbrengsten van deze investeringen zijn, om het zacht te zeggen, teleurstellend. Daarbij komen de enorme subsidies die nodig zijn omdat de vleesprijzen in de Sovjet-Unie nu, geloof ik, al 19 jaar onveranderd zijn. De vleesproduktie is sinds 1975 niet meer toegenomen, maar de geldinkomens zijn aanzienlijk gestegen en daarom zijn er steeds grotere tekorten. Elke ekonoom kan vertellen dat je tekorten op kunt heffen door de prijzen te verhogen, maar we weten allemaal dat dat bepaalde moeilijkheden op kan leveren voor een regering.

Nu moet er gezegd worden dat om klimatologiese redenen de sovjet-landbouw nogal kwetsbaar is voor veranderingen in natuurlijke omstandigheden en daar is het socialisme niet de schuld van. De Sovjet-Unie heeft drie slechte oogsten gehad - in 1979, 1980 en 1981 - en dat was een belangrijke reden voor de teleurstellende gang van zaken in deze jaren. Je zou na drie slechte oogsten eigenlijk beter weer en een betere oogst verwachten. Als dat er van zou komen zal het, naar ik vermoed, een heel gun-

stige invloed op de hele sovjet-ekonomie hebben. Volgens mij is de fundamentele reden van de landbouwproblemen in de socialistiese landen echter de theorie waarop hun beleid is gebaseerd. Volgens deze theorie is grootschalige landbouw in hoge mate superieur aan kleinschalige-partikuliere landbouw. Ik denk dat dit — zoals in vele landen is gebleken — volstrekt onjuist is. Dat betekent dat de besteding van enorme sommen geld aan de opbouw van een grootschalige veestapel gebaseerd is op verkeerde veronderstellingen. Het is veeleer zo dat er aan kleinschalige landbouwproduktie specifieke voordelen verbonden zijn.

Cooper: Met de eerste opmerking ben ik het eens, over de tweede heb ik mijn twijfels. Ik denk dat de sovjet-leiders beginnen te erkennen dat slecht weer een gewone zaak is, waar de planning op afgestemd moet zijn. Ik denk dat de kwestie van de arbeidskrachten op het platteland belangrijk is. Het aantal mensen dat de laatste twintig jaar de landbouw de rug heeft toegekeerd is aanzienlijk. Het platteland vergrijsd, de jonge mensen vertrekken, er is niemand om moderne technologie te introduceren. Hoewel één-vijfde van de sovjet-beroepsbevolking in de landbouw werkt — wat veel is gemeten naar internationale maatstaven — is de demografiese opbouw van die groep ongunstig.

één van de belangrijkste problemen inzake de sovjet-landbouw is onvoldoende differentiatie in de aanpak: men heeft geprobeerd aan het hele platteland een standaardpatroon op te leggen. Maar ik denk niet dat de gehele theorie van grootschalige kollektieve landbouw fout is. Het is eerder zo dat sommige voordelen van de grootschalige landbouw niet goed uit de verf komen en misschien ook alleen maar gelden voor bepaalde aspecten van de landbouw. Heel langzaam begint er enige differentiatie en flexibiliteit in het landbouwbeleid te komen. Daarin is zeker een rol weggelegd voor de partikuliere sektor, die ongetwijfeld een efficiëntere sektor in de sovjet-landbouw is.

Brus: Ik denk dat de recente ervaringen in Oost-Europa duidelijk maken dat een evenwichtige benadering nodig is. De beste resultaten in de landbouw van socialistiese landen worden op dit moment daar bereikt waar grootschalige kollektieve produktie gekombineerd wordt met partikuliere of semi-partikuliere produktie. Hongarije is een goed voorbeeld van samenwerking tussen kollektieve en partikuliere boerderijen.

Ellman: Ik wil daarnaast benadrukken van welk politiek gewicht voedseltekorten zijn, in het bijzonder in Roemenië, de Sovjet-Unie en Polen. Roemenië heeft net een rantsoenering van het brood ingevoerd en er is een aanzienlijk voedseltekort. Er zijn stakingen en relletjes geweest en volgens sommige berichten is de president van Roemenië met stenen bekogeld toen hij woedende arbeiders wilde toespreken. In verschillende kleinere plaatsen zullen voedselrellen uitbreken. Mensen zijn heel gevoelig voor voedseltekorten en ze zullen gaan staken om hun ongenoegen te uiten. Niet politiek georganiseerd, maar spontaan.

Nuti: Opmerkelijk is dat in kapitalistiese landen juist in de landbouw geen produktie-eenheden bestaan, die even grootschalig zijn als sovjet-boerderijen. Het probleem van de grootschaligheid is verergerd door de verontachtzaming van investeringen, vooral in de staatsboerderijen. Indien je loonarbeid gebruikt, en daarom niet aan het

direkte zelfbelang van de boer appelleert, moet je veel machines en kunstneste hebben. En dan de prijzen. Ik denk dat uiteindelijk de landbouwprijzen in vergelijking met die van andere sektoren moeten verbeteren. Dit betekent voor de industriële arbeiders een verlaging van de levensstandaard.

Brus: Er zijn in de jaren zeventig in Polen enorme investeringen gedaan. Ze waren echter volkomen verkeerd gericht. Een heroriëntatie van investeringen in Polen naar de partikuliere landbouw zou aanzienlijke gevolgen hebben.

Cooper: In het geval van de Sovjet-Unie — en voor Oost-Europa zou het ook zo kunnen zijn — is het probleem vooral de verwaarlozing van de infrastructuur. Met het huidige zogenaamde 'voedselprogramma' begint de sovjet-regering zich de omvang van dit probleem te realiseren. In de Sovjet-Unie zouden investeringen in opslag, koeling en transport op korte termijn veel meer kunnen betekenen voor een verbetering van de voedselsituatie dan investeringen in de landbouw.

Ellman: Ik ben het met de optimistische analyse van het 'voedselprogramma' niet eens. Het gaat hier weer om een alle proporties uit het oog verliezend investeringsprojekt, zoals in Polen in de jaren zeventig. Het zal waarschijnlijk miljarden roebels kosten en nauwelijks wat opleveren. De belangrijkste problemen van de landbouw worden veroorzaakt door het ekonomies mechanisme. Ze lijken op die in de industrie, maar helaas hebben boeren in maatschappijen van het sovjet-type minder politieke invloed dan belangrijke industrieën, zodat ze meer met de gevolgen geconfronteerd worden.

Hervormingen

We komen nu toe aan de ekonomiese hervormingen. Wat waren de belangrijkste hindernissen voor veranderingen in het overgecentraliseerde systeem, waarvan de tekortkomingen al aan het eind van de jaren vijftig werden gekonstateerd?

Brus: Volgens mij zijn er drie hindernissen. De eerste is politiek in die zin dat sommige mensen aan de top denken dat een verandering van het ekonomies mechanisme het politieke systeem en hun politieke macht zou ondergraven. Ik denk dat dit niet juist is. Nu in Polen juist het uitblijven van hervormingen de politieke stabiliteit ondermijnd heeft terwijl de hongarise hervormingen die niet aangetast hebben, zou dit kunnen veranderen. Als opvatting van politieke leiders is het echter een feit. De tweede faktor is de gevestigde belangen van mensen aan de top en op het tweede plan. Die hebben zeer veel te verliezen, vooral daar waar bepaalde posities in de burokratie allerlei privileges opleveren. In Polen kwam dit het duidelijkst aan het licht, maar het is overal het geval. Het derde element betreft de serieuze moeilijkheden bij het invoeren van een werkelijke verandering. Dit vereist een zeer consistent, geduldig ekonomies beleid, dat gunstige omstandigheden moet scheppen voor het veranderde systeem. In Hongarije zie je hoe moeilijk dat is.

Ellman: Ik ben het eens met de nadruk die gelegd wordt op het eigenbelang van veel hooggeplaatsten. Ik wil er iets aan toevoegen dat niet voor de kleine oosteuropese landen maar wel voor de Sovjet-Unie geldt en waar onvoldoende aandacht aan geschonken wordt. Een bepalende

Olieraff... in Bakoe

faktor in zowel het sovjet-beleid als dat van het vroegere tsarenrijk is de 'raison d'état'. Het is een feit dat de Sovjet-Unie een grootmacht is in een wereld van grootmachten en dat ze daarmee moet concurreren. Dat houdt in dat in het tot stand komen van het globale beleid in de sovjet-staat militaire projecten en andere niet-rendabele investeringsprojecten, zoals de BAM-spoorweg, van groot belang zijn. Iedereen weet dat je door economische hervormingen het uitvoeren van militaire programma's niet gemakkelijker maakt.

Cooper: De hindernissen voor verandering zijn in de oosteuropese landen anders dan in de Sovjet-Unie. Het feit dat de industrie in de Sovjet-Unie in wezen door ongeveer 35 industriële ministeries beheerd wordt betekent een immense concentratie van gevestigde belangen, die weigeren met elkaar samen te werken zolang ze niet door één of andere formele regeling aan elkaar geketend worden. Zelfs binnen de ministeries werken de verschillende afdelingen niet graag samen. Chroesjtsjov probeerde dat op te lossen door alle industriële ministeries af te schaffen en door een regionale organisatie te vervangen. Ook dat was niet het antwoord omdat het niet inging op de complexiteit van het probleem. Je ziet nu in de Sovjet-Unie allerlei formele bindingen ontstaan. Van onderaf gezien is de sovjet-economie ondoorzichtig. Aan de top staan

de defensiesektoren en één of twee andere sectoren, die over de beste middelen beschikken en waaraan de grootste prioriteit toegekend wordt. Het lijkt heel moeilijk om de globale structuur van een hervorming te bedenken die bij zo'n systeem en de daarin gevestigde belangen past.

Nu iets over de huidige hervorming in de Sovjet-Unie. De mini-hervorming van juli 1979 was in zoverre interessant dat hij een groot aantal experimenten van de voorafgaande periode samenbracht: reorganisaties, samensmeltingen, versterking van het plannen in op één doel gerichte programma's, een indikator van netto output (in tegenstelling tot de gebruikelijke 'bruto produktie', die ook materiële omvat, P.B.), enzovoort. Het probleem is dat de hervormingen halfslachtig doorgevoerd zijn. Ik denk dat er met partiële veranderingen op verschillende fronten meer te bereiken is dan met één radicale hervorming. Het lijkt erop dat de Sovjet-Unie in die richting een goed eind op weg is.

Ellman: Je moet een verschil maken tussen de bedoeling van aangekondigde maatregelen en wat werkelijk plaats vindt. Wat is er nu eigenlijk gebeurd? Er is ontzettend veel aangekondigd en niets daarvan pakte uit zoals verwacht; alles duurde veel langer dan gepland.

Brus: Werkelijke hervormingen betekenen afschaffing van één van de twee pilaren van het opdrachtsysteem in de planning: 1. de verplichte doelen die aan de onderneming opgedragen worden, 2. de fysieke toedeling van middelen. Natuurlijk doen in elk systeem sommigen het beter dan anderen. De DDR doet het in het bestaande systeem waarschijnlijk beter dan de Sovjet-Unie, maar dezelfde fundamentele tekortkomingen blijven bestaan.

Technische ontwikkeling

Zullen we nu overgaan naar de technische innovatie? Waarom is de technische kloof tussen socialistische en kapitalistische landen niet kleiner geworden?

Ellman: In de huidige sovjet-plannen staan de maatregelen gericht op technische vooruitgang bovenaan. Dat geeft de symbolische waarde aan die men er aan hecht. Daarnaast wordt er veel energie in de wetenschap gestoken. Maar toch zijn de resultaten — de nieuwe produkten — teleurstellend. Hoe komt dat? Ga maar eens na hoe de hele zaak georganiseerd is. Aan elk ministerie zijn één of meer onderzoeksinstituten toegevoegd. Die hebben een soort monopoliepositie. En wat doen ze? Ze doen onderzoek, hebben een plan, schrijven rapporten. Stel dat iemand met een nieuw idee komt, dat niet in het plan staat — dan zeggen ze hem op te hoepelen. Ze zijn er niet in geïnteresseerd. Hun werk is plannen te vervullen en niet om revolutionaire nieuwe produkten voort te brengen.

Eén van de opvallende aspecten van het kapitalisme is dat het steeds maar weer revolutionaire nieuwe produkten voortbrengt. Vóór 1750 was er nauwelijks technische vooruitgang. Daarna is een bepaalde vorm van economische organisatie, het industriële kapitalisme, verbonden geweest met snelle technische vooruitgang. Waarom wordt er geïnnoveerd? Omdat er concurrerende ondernemingen zijn. Als het misgaat, gaan ze failliet. Om winst te maken moeten ze innoveren. Sommige produkten zijn z-sociaal, andere zijn heel nuttig. Onder de traditionele socialistische planning is geen bevredigend mechanisme gevonden dat de kapitalistische onderneming als voort-

brenger van snelle technische vooruitgang kan vervangen. In Hongarije vindt nu een belangrijke discussie over dit probleem plaats, over de vraag hoe er zoiets als socialisties ondernemerschap kan komen.

Cooper: Socialisten waren in het verleden van mening dat het socialisme naar zijn aard dynamischer zou zijn in de voortgang van wetenschap en technologie. De geschiedenis heeft aangetoond dat dat niet klopt. De sovjet-technologie valt op door zijn onevenwichtigheid. In sommige sectoren staat men er in vergelijking met de wereld-technologie goed voor, in andere is er een vergaande achterstand. In het algemeen kun je zeggen dat hoe meer je van de wetenschap naar de toepassing gaat, des te groter de achterstand op het westen wordt.

Brus: Dat heeft ook te maken met de omvang van de ondernemingen. In vele gevallen ontwikkelen kleine bedrijven nieuwe technieken, die daarna soms door de multinationals overgenomen worden; vooral in de elektronika is dit het geval. In de socialistiese landen bestaan die kleine bedrijven echter niet.

Ellman: Zoals Julian stelde, is de Sovjet-Unie best goed in het ontwikkelen van nieuwe wetenschappelijke ideeën, maar minder goed in de toepassing daarvan in de productie. Enkele jaren geleden stelde een adviseur van de Amerikaanse regering voor licenties van wetenschappelijke bureaus in de Sovjet-Unie te kopen, zelf de produkten te gaan maken en die op de wereldmarkt te verkopen. Aanvankelijk leek het me een aardige grap. Later bleek echter dat een multinational van nederlandse origine dit werkelijk doet en ze zijn er zeer tevreden over. Maar op een bepaalde manier geeft het, wat de produktiekant betreft, een superioriteit aan ten opzichte van het socialistiese systeem.

Cooper: Een belangrijke faktor ter verklaring van het betrekkelijk lage nivo van de technologie is de zwakke positie van de konsumenten. Uitzonderingen zijn natuurlijk de defensie en de sectoren die actief zijn in de buitenlandse handel. In sommige sectoren van de sovjet-machine-industrie is men er, gedwongen door de wereldmarkt, in geslaagd de afzet en kwaliteit van de produkten op te voeren.

Ellman: Eén van de belangrijkste gevolgen van het technologieprobleem valt af te lezen aan de structuur van de buitenlandse handel. Hoewel de Sovjet-Unie het tweede industriële land ter wereld is, exporteert ze geen geavanceerde industriële produkten naar het westen, maar vooral grondstoffen. Olie, gas, goud en hout. Dit komt deels omdat ze de gewenste goederen van hoge kwaliteit niet kan maken, deels door de slechte marketing. Neem de DDR, het meest ontwikkelde oosteuropese land. Het nationale inkomen per hoofd van de bevolking is er groter dan in het Verenigd Koninkrijk. Maar naar de Bondsrepubliek exporteert het vooral primaire goederen, géén geavanceerde industriële produkten. En daarom heeft het nu problemen met de handelsbalans.

Cooper: Waarschijnlijk verschilt de technologiese achterstand op het westen van sektor tot sektor. In computers is er een achterstand van zes tot acht jaar en het heeft er van weg dat over een langere periode gezien de achterstand weinig afneemt. De Sovjet-Unie verbetert haar technologies nivo, maar ongeveer in hetzelfde tempo als het westers gemiddelde.

Ellman: Ondanks de verwachting van links is de achterstand even groot als 15 à 20 jaar geleden. Dat is eigenaardig, gezien de voordelen die we toch verwachtten van socialistiese planning en ook omdat er veel geld is gestoken in de import van technologie.

Brus: Maar door licenties te kopen en technologie te importeren zal je op zich de achterstand niet verminderen. De techniek moet verder ontwikkeld worden, die moet de motor van de ekonomie op gang brengen. Dat gebeurt helaas in het algemeen niet in Oost-Europa.

Energie

Wat valt er te zeggen over het energieprobleem?

Cooper: Er is geen twijfel over mogelijk dat de Sovjet-Unie een energieprobleem heeft. De makkelijk winbare kolen- en oliereserves dreigen uitgeput te raken. Er is geen sprake van de oliekrisis die de CIA enige tijd geleden voorspeld heeft, maar het nieuwe vijfjarenplan voorziet maar in een kleine produktietoename.

De verwachting is dat de olieproduktie na 1985 in absolute cijfers zal afnemen. Er zal een energietekort ontstaan, dat de Sovjet-Unie op lange termijn met kernenergie hoopt op te lossen. Op korte termijn wordt naar aardgas en kolen gekeken. De Sovjet-Unie heeft het geluk aanzienlijke voorraden aardgas te hebben, die zonder veel problemen geëxporteerd kunnen worden. De komende 10 à 15 jaar zal dit veel deviezen opbrengen. Tegelijkertijd tracht men door massieve investeringen de kolenproduktie nieuw leven in te blazen.

Nuti: Het energieprobleem wordt verergerd door het hoge energieverbruik per eenheid produkt. Het energieverbruik is in de Sovjet-Unie en Oost-Europa hoger dan in de OESO-landen en op de energiekrisis is in mindere mate gereageerd. Het energieverbruik per eenheid produkt is er slechts licht gedaald.

Een ander probleem is dat de oosteuropese landen zo sterk afhankelijk zijn van de olie-invoer uit de Sovjet-Unie. Deze afhankelijkheid is het grootst in Tjechoslowakije en Hongarije en het kleinst in Polen en Roemenië. In de toekomst zullen deze landen meer olie uit andere gebieden dan de Sovjet-Unie gaan betrekken, wat ze veel harde deviezen zal gaan kosten.

Brus: Het energieprobleem speelt in de kleine oosteuropese landen, niet in de Sovjet-Unie. Indien de Sovjet-Unie niet politiek gebonden zou zijn aan de aanzienlijke export van haar voorraden naar Oost-Europa, zou ze er zelf anders voorstaan. De poolse situatie bezorgt de energiebalans van de regio nieuwe kopzorgen. De kolenproduktie is er zodanig gedaald dat de oosteuropese landen waarschijnlijk voor lange tijd een alternatief moeten vinden voor dat deel van de poolse kolen dat niet langer meer naar hen geëxporteerd wordt. Wat de kernenergie betreft zijn de socialistiese landen natuurlijk in het voordeel, omdat er tot nu toe geen publieke protesten zijn.

Elmann: Het is volstrekt duidelijk dat de oosteuropese landen ekonomies een last vormen voor de Sovjet-Unie. De Sovjet-Unie verkoopt energie aan de kleine oosteuropese landen tegen niet-konvertibele roebels onder de wereldmarktprijs, terwijl ze op de wereldmarkt een hogere prijs en harde valuta zou kunnen krijgen. De mensen die de verhouding van de Sovjet-Unie en de kleine oosteuropese landen als een soort traditioneel, ekonomies im-

peralisme zien inaken een grote vooruitgang. In de Comecon wordt niet voortgezet om de Sovjet-Unie economies voordeel te brengen.

Verwachtingen voor de toekomst

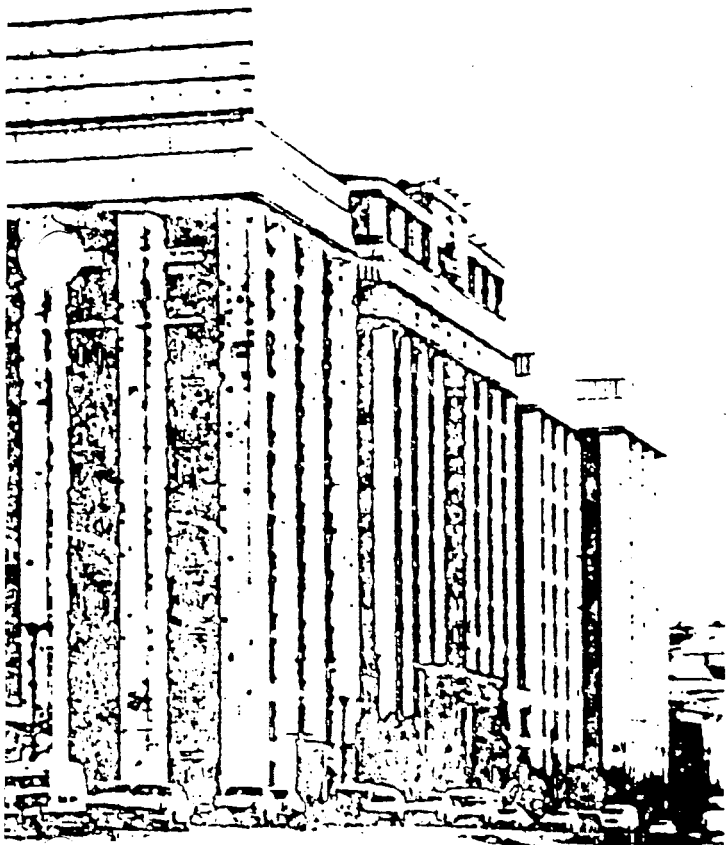
Hoe zal het in de toekomst gaan?

Brus: Het ziet er naar uit dat tenminste de komende vijf jaren naar stagnatie zullen neigen. De afname van groei-voeten is een veel grotere ramp voor de sovjet- en oost-europese economieën dan die in de westerse situatie zou zijn. De vooruitzichten zijn dus niet gunstig. Door zeer doordachte veranderingen in het systeem zou een kleine verbetering mogelijk zijn. Die zouden voor een gemiddelde maar voortdurende verbetering kunnen zorgen. In welke mate die veranderingen er zullen komen is een andere vraag.

Ellman: Indien er een economische stagnatie zou komen, en ik ben daar minder zeker van dan de andere sprekers, zou het de regeringen in Oost-Europa voor aanzienlijke legitimatieproblemen stellen. Een groot deel van hun legitimiteit tot nu toe ligt immers in de hoge groeicijfers

Brus: Ik zei ook niet stagnatie, maar een neiging tot stagnatie. Dat zal ik uitleggen. Uitgezonderd Polen was de jaarlijkse groeivoet de afgelopen planperiode 4,5 procent. De nieuwe plannen zijn lager gesteld en het is de vraag of ze gehaald zullen worden. Ik denk dat we zoiets van 2,5 tot 3 procent groei kunnen verwachten in de komende jaren. Dat bedoelde ik.

Het staatsplanbureau (Gosplan) in Moskou

Nuti: Het is niet mogelijk om te zeggen dat het nog minder dan de genoemde percentages. Hij zal nauwelijks genoeg zijn om een verslechterende ruilverhouding (verhouding van import- en exportprijzen, P.B.), in Oost-Europa en de Sovjet-Unie te compenseren. De legitimatiecrisis wordt er niet minder door omdat er in het westen óók een crisis is; mensen gaan de prestaties daarmee niet vergelijken, maar beoordelen de verslechtering op zichzelf. We kunnen daarom onrust verwachten, die hetzij tot vormen van democratisering, hetzij tot vormen van autoritair bestuur zou kunnen leiden.

De betekenis voor links in het westen

Wat betekent dit alles voor links in West-Europa?

Ellman: Er is nu sprake van een economische crisis op wereldschaal, zoals in de jaren dertig. In de jaren dertig leefde echter de verwachting dat socialistische planning – opgevat als het traditionele sovjet-systeem – de oplossing van de economische problemen zou blijken te zijn. Maar in de huidige crisis ligt dit anders, want één van de eerste slachtoffers was de socialistische planning. Het is een ongelukkig, maar belangrijk gegeven dat we naar een situatie toegaan waarin de socialistische planning voor links even weinig aantrekkingskracht heeft als de diktatuur van het proletariaat.

Brus: Ik ben het er mee eens dat socialistische planning niet meer datgene is wat geacht kan worden alle problemen automatisch op te lossen. Dat is betreuenswaardig omdat planning op nationaal nivo nog een enorme rol te spelen heeft en daarom de oude politieke attractiviteit zou moeten herwinnen. Om dat te bereiken moeten we ophouden slogans over planning te gebruiken en moeten we ons op een nauwkeurige analyse concentreren van het soort planning dat beter aan de maatschappelijke verwachtingen kan voldoen. Het zou volstrekt fout zijn de ogen te sluiten voor het feit dat planning in het socialisme niet alle problemen kan oplossen. Over de noodzaak van een kritische beoordeling van het sovjet-type planning heb ik het dan nog niet eens.

Cooper: Ik vind dat Michael overdrijft. Voor gewone mensen zijn volledige werkgelegenheid en een zekere baan belangrijk. Maar er zijn lessen voor links. In het verleden had links een zeer abstract en nogal utopisch idee over socialistische economie. De huidige ervaringen beginnen tot een meer gedifferentieerde en realistische benadering te leiden.

Nuti: Het belangrijkste voor links in het westen is het vertrouwen in het socialisme niet te verliezen vanwege verslechterende economische resultaten in de socialistische landen. We moeten naar het socialisme kijken zoals het werkelijk als levend organisme bestaat en tot verandering in staat is. Ik heb goede hoop in dezen. Maar het beste wat links in het westen kan doen is haar eigen socialisme van de grond te brengen.

Vertaling en bewerking: Pieter Boot

uit Oost Europa Verkenningen
nr. 61, juni 1982.

19

aktie

ok de IKV-leus 'Help de kernwapens de wereld uit, om te beginnen uit Nederland', die al een jaar eerder was gelanceerd, werkte in dit 'gat' enorm mobiliserend. Deze moest immers op dit moment dat de USA en de NATO een nieuwe ronde in de bewapeningswedloop waren begonnen, wel worden begrepen als: waar een nieuwe bewapeningswedloop begint - in het Westen waar Nederland een deel van is - daar moet ook worden begonnen de kernwapens, de N-bom en de nieuwe raketten, te 'verwijderen', dat wil zeggen helemaal niet eerst te plaatsen.

De leus kon echter - en dat zou voor het vervolg van de vredesbeweging belangrijk worden - ook anders worden opgevat. Zo in de geest van: verbeter de wereld, begin bij jezelf. Dat wil zeggen als moreel appèl, dat weliswaar konkreet wil zijn, maar in principe overal kan worden toegepast: ...om te beginnen uit de Sowjet-Unie, de DDR enz... Maar op dat moment funktioneerde de leus in het verlengde van het parool 'Stop de N-bom' en ook het IKV werd massabeweging (ja al spoedig dé vredesbeweging, toen de vredesbeweging verweten werd 'kommunistisch' te zijn en de kerkelijke K van het IKV vertrouwenwekkender bleek dan de bij 'Stop de N-bom' vermoede communistische C). Ze werd dat tegen de eigen verwachting in en ook wel enigszins tegen wil en dank. Het IKV zag zichzelf vooral als 'consciousness-raising' en had vandaar nogal wat reserves tegenover het vermoend oppervlakkige karakter van een massabeweging. Ook dat zou een rol spelen in het verdere verloop van de vredesbeweging. De IKV-leiding bleef een neiging houden liever 'donk-modellen' te ontwikkelen dan massa-aktie te organiseren, bleef - ondanks alles - meer geloven in de kracht van argumenten op zichzelf dan in de kracht van de massa.

tegenaktie

Dit spektakulaire succes van de vredesbeweging, waardoor zij tot

een politieke faktor werd, betekende ook dat zij door de USA/NATO-politici hoogst serieus genomen werd. Zij gingen over tot tegenaktie om het verloren terrein te heroveren, het 'gat' te dichten. Het doel van die tegenaktie was: 1) de Sowjet-Unie c.s. moet weer worden beschouwd als minstens zo actief op het punt van bewapening als de USA/NATO; 2) de Westeuropese vredesbeweging moet zich minstens zo scherp afzetten tegen de (bewapening van de) Sowjet-Unie c.s. als tegen (die van) de USA/NATO. De middelen die men gebruikte waren: 1) de 'uitvinding' van de SS-20 als het wapen waarop het Westen net zijn middellange afstandsraketten reageerde, zodat zijn 'Rüstung' (bewapening) kon worden verkocht als 'Nach-rüstung'. De SS-20 was er inderdaad al langer, maar hij werd door de westerse publiciteit eerst 'ontdekt' nadat gebleken was dat de bevolking en massa N-bom, Pershing en Cruise afwees. 2) De vredesbeweging ervan te beschuldigen een 'handlanger van Moskou' te zijn. Men ging daarbij uit van het buiten maar ook binnen de vredesbeweging nog steeds sterke antikommunisme, dat alles wat met de Sowjet-Unie te maken heeft, al gauw beschouwt als uit den boze, in de geladen zin van dit woord (de boze = de duivel). Welnu, met de boze, de duivel, sluit je geen pakt, zelfs niet op het zeer beperkte punt van de 'objektieve belangengemeenschap' (Wighold) tussen de Sowjet-Unie c.s. en West-Europa inzake de 'beperkte kernwapenoorlog' die héél Europa tot slagveld zou maken. De beschuldiging die aan de vredesbeweging werd gericht, was des te effectiever omdat zij niet alleen 'technisch' van aard was: jullie onderschatten de Sowjet-bewapening, maar ook 'moreel': jullie, die beweren voor vrede te zijn, idealisten dus, verplicht tot morele integriteit, zijn niet geloofwaardig wanneer jullie je niet uitspreekt tegen de repressieve praktijken in het 'Rejel Bestaande Socialisme'. En zo probeerde men er de vredesbeweging toe te pressen de politieke aktie van de Sowjet-Unie in Afghanistan en de militaire dictatuur in Polen net zo afkeurens- en dus protestwaardig te vinden als

N-bom en middellange afstandsraketen in West-Europa, als het openen van de mogelijkheid van een 'beperkte kernwapenoorlog' dus.

aanpassing

Deze tegenactie was - natuurlijk niet precies in deze vorm - eigenlijk te voorzien, en het is - vind ik - verbazingwekkend hoe gemakkelijk de vredesbeweging zich door deze tegenactie in het defensief heeft laten drukken. Want dat heeft ze! Immers, ondertussen vind de vredesbeweging zelf dat de SS-20 net zo bedreigend is als Cruise en Pershing-raketen, heeft ze van Afghanistan en vooral van Polen net zo een 'issue' voor de vredesbeweging gemaakt als van de stationering van die middellange afstandsraketen. Wat er gebeurde was in de grond van de zaak dat de vredesbeweging dooptiek van de USA/NATO-pu... m.a.w. van hun verklaarde tegenstanders, aanvaardde als het kader waarbinnen zij zelf opereerde. De bewapeningswedloop wordt voortaan vooral geanalyseerd in termen van 'het militaire denken', en 'het blokdenken', waarin alle (West en Oost) katjes grauw zijn, er geen onderscheid meer kan worden gemaakt tussen een politio-nale actie en het plannen van een atoomoorlog, tussen de verkoop van militair speelgoed in de DDR en de (Nach)rüstungspropaganda in de BRD. In vergetelheid is geraakt het inzicht dat we een plan voor eenzijdige bewapening wilden verhinderen daar waar zij konkract gepland werd. Sprake is er praktisch enkel nog maar van een eenzijdige ontwapening, die overal moet worden ge-praktiseerd: inderdaad, de kernwapens de wereld uit, om te beginnen uit Nederland (nog steeds, maar nu ook) uit de DDR enz... En dit door de tegenstander opgelegde denkkader is zozeer tot een dwangbuis geworden, dat de vredesbeweging nog nauwelijks woorden vindt om haar instemming te betuigen met de vertwijfelde pogingen die de Sowjet-Unie in het werk stelt om het Westen af te houden van verdere stappen in de richting van een wapen-

...
noemen zij de goede beweging luid en duidelijk over het moratorium-voorstel van Brezjnev, over zijn verklaring dat de Sowjet-Unie afzag van een 'first-strike' (en de botte weigering van de USA om hetzelfde te verklaren)?

Daarmee ontken ik niet de problemen waarin de vredesbeweging door deze beschuldigingen, met name door de morele pressie die op haar werd uitgeoefend, wel moest raken. Ik pleit er ook niet voor om deze tegenactie te beantwoorden met een simpel, al te simpel: de Sowjet-Unie is een boven alle twijfels verheven vredeskracht, in Afghanistan wordt een revolutie gered, in Polen enkel maar de anti-socialistische krachten de wacht aangezegd. Er is geen slechter middel om het antikommunisme te bestrijden dan het filo-kommunisme, dat het reëel bestaande socialisme de hemel in- en de markt uitprijst. Het gaat er juist om met het antikommunisme af te rekenen zodat een zakelijke beoordeling van de politiek van de Sowjet-Unie en haar bondgenoten inzake vrede en veiligheid mogelijk wordt. Het gaat er met andere woorden om, de proporties in de gaten te houden - Afghanistan is geen planning van een 'beperkte atoomoorlog' netzomin als de situatie in Polen gelijk is aan die in El Salvador -, het gaat erom dat het westerse imperialisme niet de kans krijgt op gelijke voet te worden behandeld met het reëel bestaande socialisme. Het gaat erom dat antikommunisme te overwinnen bij de gatie waarvan deze proporties uit het oog kunnen worden verloren.

gelijkheidsdenken

De wijziging in de strategie van de vredesbeweging is echter niet alleen te verklaren uit pressie van buitenaf. De 'nieuwe strategie' van het IKV, die uit is op een alliantie tussen westeuropese vredesbeweging en de zgn. democratische oppositie in Oost-Europa, die zich met andere woorden gelijkelijk tegen Oost en West richt en gelijkelijk in Oost en West actief wil zijn, is

66k voortgekomen uit interne overwelingen. De vredesbeweging is zeker wat het 'kader' betreft - een 'linkse' beweging. De activisten bestaan voor een groot deel uit kommunisten en progressieve christenen. Voor 'links' is 'vrede' - uit de aard der zaak - meer dan ontspanning, het is een wereld waarin aan alle uitbuiting, aan alle repressie een einde is gekomen, een vrede in gerechtigheid. Voor vrede strijden betekent dan: de maatschappij willen veranderen. En in de visie van huidig 'links' in Nederland - en naar mijn indruk ook elders in West-Europa - ligt die maatschappij aan gene zijde van West, maar ook van Oost. De 'nieuwe strategie' van het IKV vertoont een aantoonbare verwantschap met de in linkse kringen opiniebepalende analyse van het reëel bestaande socialisme van Sier Stuurman (gepubliceerd onder de programmatische titel 'Het reëel bestaande en het noodzakelijke socialisme'): koöperatie met het officiële reëel bestaande socialisme is verraad, alliantie met de zgn. democratische oppositie daar (Solidarność, Charta '77, de zgn. onafhankelijke vredesbeweging in de DDR) is gebod. Zo werd de vredesbeweging een maatschappijkritische beweging, die alleen nog maar onder andere ageerde tegen de plaatsing van de middellange afstandsraketten in West-Europa. Net zo belangrijk als de USA/NATO-strategie van een 'beperkte atoomwapenoorlog' was immers de repressie in Oost-Europa. En was er dan vanuit het gezichtspunt van die gans andere maatschappij die moest worden gerealiseerd, echt verschil tussen de repressie van een 'beperkte atoomoorlog' en een militair regime in Polen? Is niet elke beweging tegen repressie - onverschillig waar deze plaatsvindt - een vredesbeweging? De 'nieuwe strategie' is van zulke overwegingen de logische konsekwentie, de geneigdheid om de feitelijke verschillen vervagend te gaan spreken over 'het militaire' en 'het blokken' ook daaruit te verklaren.

transformatie

Nu wil ik hier verder niet ingaan op de verdiensten resp. niet-verdiensten analyse van het reëel bestaande socialisme, die in de vredesbeweging de overheersende is geworden. Evenmin wil ik mij uitlaten over het realiteitsgehalte van de door de vredesbeweging in verband daarmee bepleite 'derde weg', een van West en Oost onafhankelijk Europa. Ik beperk mij tot het probleem van de transformatie van de vredesbeweging in de zin van een op ontspanning gerichte beweging in een algemeen maatschappijkritische beweging.

De konsekwenties van zo'n transformatie zijn er op z'n minst twee:

1) Ook de vredesbeweging bevordert - of zij dat nu wil of niet - een (vijand)beeldvorming: de dreiging uit het Oosten is minstens zo groot als die uit het Westen. En dat wil zeggen: het verzet tegen stationering van de middellange afstandsraketten is voornamelijk een moreel verzet. 'Op zichzelf', zakelijk-strategisch gesproken is die stationering goed te begrijpen.

2) De vredesbeweging in West-Europa doet volgens haar 'nieuwe strategie' precies wat voor de ontspanning altijd slecht geweest is: zich mengen in de binnenlandse aangelegenheden van andere landen. Op die manier maakt zij van de bewegingen die zij steunt, aantoonbaar een 'westerse' beweging. Terwijl het er toch juist om te doen is, dat deze bewegingen hun eigen problemen binnen hun eigen politiek-maatschappelijke konsekt oplossen. De rechtvaardiging van deze strategie door de vredesbeweging, nl. dat zij toch duidelijk anti-NATO is en dus het morele recht daartoe heeft, bovendien voor de Sowjet-Unie zo belangrijk is, dat zij ook pressie kan uitoefenen, is nogal naïef. Nu zij behalve anti-NATO ook anti-Warschaupakt wordt, is de vredesbeweging voor de Sowjet-Unie meer probleem dan bondgenoot. De Sowjet-Unie zal ook zeker voor het chantage-element in deze strategie niet bezwijken.

DDR

Maar de zgn. onafhankelijke vredesbeweging in de DDR dan? Is dat niet een echte vredesbeweging in tegenstelling tot Solidarność en Charta '77? Een voorbeeld van spontaan verzet tegen de bewapening in Oost-Europa? Nu is ongetwijfeld het onbehagen in de DDR over de daar plaatsvindende 'militairisering' een spontaan produkt van DDR-interne verhoudingen. Maar het eigenaardige van die verhoudingen is, dat met name in ideologisch opzicht de DDR óók een 'Land' van de BRD is. Het DDR-beeld, dat ook vele zichzelf progressief denkende DDR-burgers van de DDR hebben wordt in hoge mate gevormd door informatie en inspiratie uit het Westen, in dit geval een 'progressieve' informatie en inspiratie. De zgn. onafhankelijke vredesbeweging is dan ook wat haar konsept betreft 'westers'. Wat zij in grote trekken doet is de IKV-strategie op de DDR toepassen, zo de DDR-politiek met die van een NATO-regering over één kam scherend. Anders gezegd: deze vredesbeweging in de DDR reproduceert de bij ons zo gevaarlijke (vijand)beeldvorming dat de dreiging uit het Oosten minstens zo groot is als die uit het Westen. Ja, zij versterkt deze door haar nu vanuit het Oosten zelf te bevestigen: ze zijn daar zelf net zo bang voor de SS-20 als wij voor Pershing en Cruise raketten! De onafhankelijkheid die deze vredesbeweging praktizeert, is ook niet zo zeer gegrond in de konkrete DDR-politiek als wel in de behoefte zich überhaupt te distancieren van deze staat. Met name in de kerk, die in deze vredesbeweging een belangrijke rol speelt, is dat een oude traditie.

Juist in de verbondenheid met deze 'onafhankelijke' vredesbeweging in de DDR komt de zwakte van de 'nieuwe strategie' van onze vredesbeweging aan het licht. Want deze verbondenheid kan in niets anders berusten dan in een onkritische vereenzelviging van het probleem van het reëel bestaande socialisme als een repressieve, ook militair-repressieve orde met dat van de heel

specifieke wetmatigheid van de tussen West en Oost plaatsvindende bewapeningswedloop.

wapenwedloop

Deze bewapeningswedloop wordt niet gekenmerkt door repressie, militair denken, wapens en soldaten op zichzelf, maar bestaat in een voortdurende poging van het Westen om het Oosten militair en/of economisch te vernietigen. Vandaar de strategie van de 'beperkte kernwapenoorlog', vandaar de weigering te verklaren nooit als eerste kernwapens te zullen gebruiken, vandaar de openlijk uitgesproken verwachting dat de Sowjet-Unie een nieuwe ronde in de bewapeningswedloop economisch nauwelijks aankan (het konsept van het "totrusten"). Wie de geschiedenis van de wedloop zou nagaan - iet wat de vredesbeweging tot haar eigen schade praktisch niet doet - zou zien hoe het de USA/NATO is geweest die steeds weer onder het afschrikwekkende evenwicht uit wilde komen en een voorsprong wilde opbouwen. Een 'wetmatigheid' die zijn grond heeft in de logica van het imperialisme. Want het imperialisme heeft minder baat bij ontspanning dan het reëel bestaande socialisme. Ontspanning immers betekent niet als voor het reëel bestaande socialisme een vastleggen van de status quo en vermindering van de drukkende militaire uitgaven. Het betekent een voortgaande aantasting van de machtsposities in de 'derde wereld' die de anti-imperialistische strijd gaat door en levert steeds weer verlies op. En de Sowjet-Unie blijft daarin onvermijdelijk: vijand doordat zij de mogelijkheid de imperialistische orde op zaken te stellen en revoluties de nek om te draaien, toch begrenst.

nuanceringen

En het is deze bewapeningswedloop, die een oplossing van de problemen in het reëel bestaande socialisme bij voorbaat sterk beperkt, ja bijna onmogelijk maakt. Niet dat we

hier de enige oorzaak van de problemen daar zouden hebben! Ook het reëel bestaande socialisme heeft zijn eigen, bedenkelijke wetmatigheid. Maar het zou gevaarlijk naïef zijn deze externe faktor waarmee het reëel bestaande socialisme te kampen heeft, uit het oog te verliezen. Zeker wanneer je zelf niet in het reëel bestaande socialisme woont, maar daar waar de imperialistische politiek gemaakt wordt en eventueel, naar te hopen valt, gebroken.

Deze wetmatigheid van de bewapeningswedloop en de specifieke rol van het Westen daarin, maakt de 'ontspanning', dat wil zeggen: het verhinderen van een nieuwe stap in die wedloop tot zo'n cruciale aanlegenschap. Daarom ook is een vredesbeweging die zich tot deze ontspanning 'beperkt' ook zo uiterst noodzakelijk en als zodanig een reële bijdrage tot de strijd voor de vrede in de volle betekenis van het woord, een maatschappij waarin aan alle uitbuiting en repressie een eind is gemaakt. Daarom dient echter ook een principieel, nee: zakelijk-strategisch onderscheid te worden gemaakt tussen de strijd voor ontspanning en de strijd in het reëel bestaande socialisme om het socialisme/kommunisme! Wat de vredesbeweging bewogen heeft tot haar 'nieuwe strategie' is een onkritische onderwerping aan het antikommunisme, dat nu juist dit onderscheid niet juist te maken, niet maken kan ook. Want dat is antikommunisme: de massieve, ongedifferentieerde negatie van de Sowjet-Unie, een uitgesproken blokdenken, dat het zicht op de realiteit blokkeert, vooral op de realiteit van de imperialistische agressie.

bijna doorbraak

Wat de vredesbeweging te doen staat is de weloverwogen terugkeer naar wat haar oorspronkelijk bewoog: de strijd tegen een nieuwe ronde bewapenen in het Westen, om te beginnen in Nederland! Dit te doen omdat deze oorspronkelijke doelstelling nog niet is bereikt. En dit te meer omdat het bereiken

van deze doelstelling nog steeds een geweldig effect zou hebben. Want hoe ligt de situatie op dit moment: "Het lijkt erop dat het heel moeilijk zal zijn voor de Nederlandse regering kruisraketten op eigen bodem te accepteren. De Belgische regering zal het Nederlandse voorbeeld wellicht volgen. De Engelse, Westduitse en Italiaanse regeringen schijnen de raketten nog wel te willen hebben. Maar de situatie is niet eenvoudig. De oppositie in Italië is sterker dan tot nog toe is aangenomen... Als de vredesbeweging in Italië erin slaagt de kruisraketten buiten de Italiaanse grens te houden, komt de Westduitse regering in een moeilijke positie. Een van haar voorwaarden voor plaatsing van de kruisraketten is, dat de Bondsrepubliek niet het enige NAVO-land op het Europese continent mag zijn waar die raketten gestationeerd worden..." (Frank Barnaby in Hervormd Nederland van 26-6-1982). Nog is de meerderheid van het Nederlandse volk tegen het stationeren van de nieuwe raketten, nog is deze meerderheid mobiliseerbaar. Maar wat wanneer die stationering toch doorgaat? Is niet het ontwikkelen van een 'nieuwe strategie' een poging van de vredesbeweging om de continuïteit van de beweging ook in dat geval te verzekeren? Het is dan echter wel een poging die de momenteel noodzakelijke strijd tegen de raketten bemoeilijkt. Eerder zou er moeten worden gewerkt aan het ontwikkelen van nieuwe vormen van verzet, zoals stakingen en/of bezettingen. Een 'burgerlijke ongehoorzaamheid' die niet enkel een gebaar maakt maar effectief (ver)hindert. Maar juist op dit punt heeft de vredesbeweging (het IKV) een kans gemist door zo oppervlakkig en ongenueanceerd zich te distantiëren van de acties tegen de runitietransporten vanuit de Eemshaven.

CHRISTENEN EN TEGENBEWEGINGEN

Nog niet zolang geleden dachten wij, christenen, dat de maatschappij een christelijk stempel moest dragen. De organisaties waar we lid van waren droegen de christelijke normen en waarden uit: christelijke scholen, een christelijke vakbond en natuurlijk een konfessionele partij. Deze organisaties hadden onder andere tot doel de belangen van de christelijke groeperingen op overheidsniveau te behartigen. Daarnaast ging het erom, bij het politiek handelen gestalte te geven aan de opdracht, die het evangelie ons stelt. Dit laatste is nog steeds het uitgangspunt van het CDA.

Het is voor christenen nu niet meer vanzelfsprekend op het CDA te stemmen. Kerkelijke leiders zullen niet meer, zoals vroeger, opelijk voor de confessionele partijen pleiten. Het "mandement" uit 1954 waarin de bisschoppen katholieken verboden om lid te zijn van een socialistische vakbond, partij of organisatie, ligt nu niet meer voor de hand. Aan de basis van de kerken zijn veel christenen zich bewust geworden van onrechtvaardige maatschappelijke verhoudingen. En er is ook een bereidheid gegroeid om mee te doen aan acties. Veel christenen hebben zich ingezet voor de illegale buitenlandse arbeiders. Velen zijn op 21 november, soms voor het eerst in hun leven de straat opgegaan tegen de kruisraketten.

Maar wat dan te doen met de verkiezingen? Voor veel christenen is stemmen nog steeds een soort "biechtstoel-ervaring". Ze durven de zekerheid van de konfessionele partij, of de zekerheid van een grote partij, van het stelsel waarmee ze vertrouwd zijn, niet los te laten. Ze durven niet te kiezen voor de linkse kleine partijen, terwijl dat juist de partijen zijn, die gehoor geven aan de acties, waarmee ze zich verwand voelen. De samenstellers en samenstelsters van deze werkmop willen een pleidooi voor de kleine linkse partijen houden, die de protestbewegingen buiten het parlement een stem geven binnen het parlement. En we willen ook een aantal argumenten, die altijd tegen deze partijen worden ingebracht, ontzenuwen. Wij willen niet meedoen met de grote massa media, die klein links gewoon systematies doodzwijgen.

"Wij zullen de verantwoordelijkheid niet uit de weg gaan," zijn de woorden die wij veel CDA leiders vaak horen zeggen. Het CDA stelt, dat zij de verantwoordelijkheid voor de vele grote problemen van de samenleving aankán. Wat de andere partijen doen, is misschien wel goed bedoeld, maar het blijft onverantwoordelijk. Want het wordt niet gedragen door het religieuze elan en het morele appél dat van het CDA uitgaat. Speciaal de kleine linkse partijen zijn on-verantwoordelijk. Ze willen niet zo maar in elke coalitie plaatsnemen, ze gaan niet altijd de gebaande wegen van de parlementaire democratie. Bovendien missen ze de religieuze inspiratie.

Maar wanneer we de praktische politiek van het CDA naast haar hoge idealen zetten, dan wordt het toch wel heel moeilijk daaraan nog het woord "verantwoordelijk" te koppelen! Het CDA voert een afbraakbeleid, waar zelfs een aantal ondernemers niet zo gelukkig mee zijn. Minister van der Stee pleit er zelfs opelijk voor de "verzorgingsstaat", maar weer af te schaffen. De particuliere organisatie moeten de verantwoordelijkheid voor de armen dan maar overnemen van de CDA ministers. We komen dan weer dicht bij de armoede als ideaal: voor de armen een mooie gelegenheid de onthechting te leren, voor de rijken een nieuwe mogelijkheid om de waarde van de charitas te ontdekken.

Over deze verantwoordelijkheid willen we nog twee opmerkingen maken. Ten eerste, verantwoordelijkheid voor wie eigenlijk? Wanneer we niet naar de mooie woorden, maar naar het konkrete beleid van het CDA kijken, of wanneer we van Agt beluisteren op een van zijn buitenlandse reizen, dan moeten we konkluderen: verantwoordelijkheid voor het grote bedrijfsleven, verantwoordelijkheid voor de oorlogsvoorbereiding van de NAVO, verantwoordelijkheid voor de diskriminatie in het christelijke onderwijs, verantwoordelijkheid voor de leegstand van woningen en de eigenaars daarvan. Dat is ook niet zo verwonderlijk, wanneer we de kommissariaten van CDA kamerleden op een rij zetten, of in de gaten houden waar ex-ministers een nieuwe werkring vinden. Het is logies dat een vertegenwoordiging van het bedrijfsleven geen volksvertegenwoordiging kan zijn. Verantwoordelijkheid voor de armen valt buiten haar mogelijkheden. Daar kunnen ze zich niets bij voorstellen.

Maar het hele idee van verantwoordelijkheid voor...., als een hoog ideaal kunnen we beter tussen haakjes zetten. Verantwoordelijkheid vóór de armen, dat is nog steeds een uiting van een autoritaire bevoogdende houding. Nee, we blijven onszelf voor de gek houden, wanneer we als christenen in onze goedheid genegen zijn de armen te helpen. Zij blijven het slachtoffer van onze hulp. Wij blijven de ontvangers van hun dankbaarheid en vragen van hen een onderdanige houding. Christenen zouden vanuit de Bijbel en vanuit hun traditie kunnen weten, dat zij niet de armen kunnen helpen, maar dat ze zich alleen door de armen kunnen laten helpen. De armen nemen het initiatief, zij organiseren zich en stellen hun eisen. Wij zijn dus als christenen niet verantwoordelijk voor de armen, we zijn verantwoordelijk verschuldigd aan de armen. De leefsituatie en de strijd van de armen is de enige mogelijkheid om de wereld waarin wij leven te begrijpen, en ook onze eigen plaats daarin helder te krijgen. Het is ook de enige mogelijkheid om iets van God te leren hennen, die zijn Gelaat openbaart in de weduwe en de wees.

Een partij als D'66 zal haar identiteit op een andere manier vorm geven. We moeten progressief zijn, maar we moeten daarbij natuurlijk wel "redelijk" blijven. We moeten een redelijk alternatief naar voren brengen, waarmee we met iedereen in overleg en dialoog kunnen treden. Andere partijen brengen deze redelijkheid vaak niet op en vooral de kleine linkse partijen niet. Ze zijn niet bereid tot een dialoog met het CDA en de VVD, en ze willen niet overal over onderhandelen. Ze zijn misschien we alternatief, maar niet redelijk. Ook hier kunnen we weer een vraag stellen. Om de redelijkheid van wie gaat het eigenlijk? Het blijkt de redelijkheid van de olie-concerns te zijn, de redelijkheid van de NAVO. De redelijkheid van de armen, die alleen maar willen werken, wonen en eten, die komt in het verhaal niet voor. Met de armen hoeft geen dialoog gevoerd te worden, met hen hoeft geen "gentlemen-agreement" gesloten te worden.

Weer een andere manier om hetzelfde te zeggen is het realisme van een aantal bestuurders van de PvdA. Links zijn is mooi, maar we zitten nu eenmaal in de realiteit van een economiese crisis, waarbij we weinig geld te besteden hebben. De vredesbeweging is mooi, maar we zitten nu eenmaal in de NAVO, en wanneer we ons daarin verzetten, verliezen we onze invloed. Eisen stellen is mooi, maar we moeten toch macht uitoefenen, en daarom moeten al onze eisen onderhandelbaar zijn. Ook in dit realisme komt het realisme van de aktiegroepen niet voor. Realisme dat is het realisme van de grote concerns, een ander realisme bestaat niet.

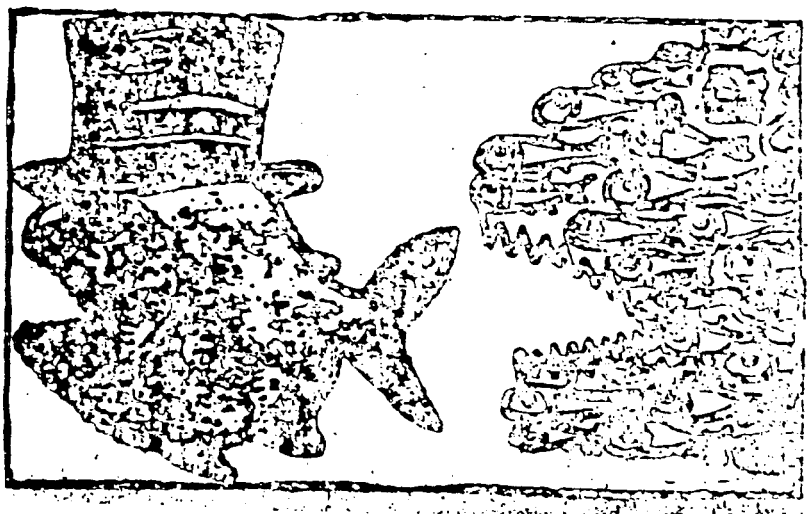
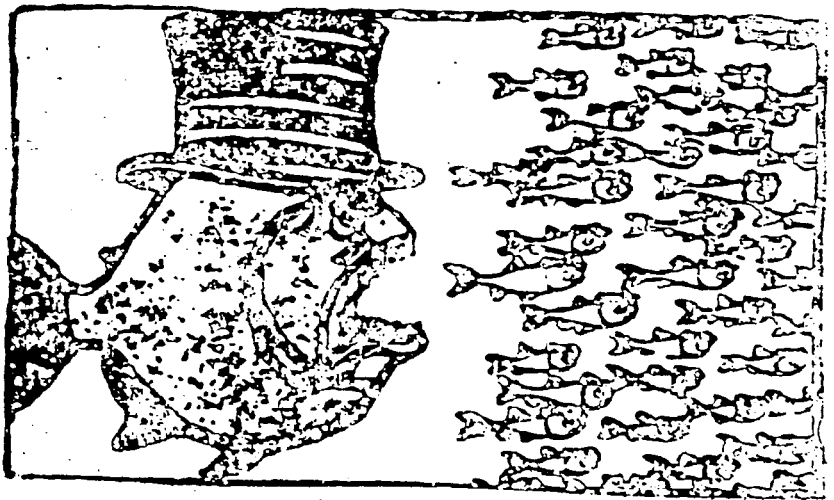
4

Ondanks verschillen in terminologie en akkentverschillen in het beleid (het verschil tussen de ene kerntaak en de andere kerntaak) komen de grote partijen in grote lijnen op hetzelfde uit : het militaire bondgenootschap, het kapitalistische systeem, de afhankelijke positie van de vrouw, zijn het uitgangspunt.

Er zijn vele vormen van onderdrukking en we kunnen daar geen rangorde in aanbrengen: de bijsstaansmoeder kan niet uitgespeeld worden tegen de werkeloze man, de massa hongerigen in de derde wereld zijn geen argument voor bezuinigingen hier. Ook in de bevrijdingsbewegingen kan geen volgorde of prioriteit aangewezen worden: een kommunist in de gemeenteraad is geen prioriteit boven een vrouwenhuis, en een vakbond is niet belangrijker dan het COC.

En het is ook niet juist onszelf buiten de onderdrukten te plaatsen, vol schuld bewustzijn, vol valse schaamte. Want laten we eerlijk zijn: velen van ons horen toch op een of andere manier tot het volgende rijtje: werkeloos, ontslagen vanwege..., uit de kerk gezet vanwege..., geslagen door de echtgenoot, flikker, pot, een te hoge huur voor een slechte woning, gewantrouwd vanwege linkse ideeën of vanwege het lidmaatschap van een bepaalde partij, bedreigd door kernwapens of kernenergie, geen kamer kunnen krijgen omdat je een antilliaan bent.

Een sterk klein links vormt ook het enige middel om te zorgen dat de PvdA niet nog verder naar rechts afglijdt en tenminste aan haar programma trouw blijft. Wanneer alleen D'66 en CDA druk uitoefenen, dat moet de PvdA al haar strijdpunten opgeven, dat is de konklusie, die we uit de laatste regeerperiode kunnen trekken. En samen zijn de kleine linkse partijen niet eens meer zo klein. Als we de prognoses mogen geloven goed voor zo'n 14 zetels.

...om te beginnen in Nederland

1638876

Wat beweegt de vredesbeweging?

De laatste tijd neemt de druk op Nederland om mee te doen aan de uitvoering van het NATO-besluit tot plaatsing van Pershing en Cruise raketten, weer toe. Bondskanselier Schmidt bezoekt met dat doel ons land en probeert samen met Van Agt de PvdA in het gareel te schoppen. Vast staat ook dat in het volgend jaar de beslissing over wel of niet plaatsing vallen moet en dat dus alle hensen van de vredesbeweging aan dek moeten om ervoor te zorgen dat, het niet tot deze plaatsing komt.

Wat doet echter de Nederlandse vredesbeweging? Wim Bartels verlaat met veel misbaar een religieuze vredeskonferentie in Moskou, Mient-Jan Faber kondigt aan dat er een 'Dresdener platform' komt waarop een Europees 'IKV' zal worden opgericht - maar tot nu toe valt nauwelijks iets te merken van activiteiten om de beweging tegen de plaatsing van de middellange afstandsraketten te mobiliseren.

Ik denk niet dat je deze bedenkelijke verstrooidheid van de vredesbeweging kunt verhelpen door als de donder een oproep te doen om alle energie te investeren in het organiseren van het verzet tegen de plaatsing. Zo'n oproep moet er komen, maar hij is niet voldoende. Dat het punt van de raketten tot een punt onder andere is geworden, is de vredesbeweging niet zomaar overkomen. Het is het gevolg van een bewuste wijziging in de strategie van de vredesbeweging. Het is daarom nodig deze strategieontwikkeling na te gaan en zo te proberen die vredesbeweging tot inzicht in de eigen beweegredenen te brengen, een kritisch inzicht dat tot inkeer leidt.

beperkte atoomoorlog

Wat is er gebeurd met de vredesbeweging sinds deze in 1977/78 in korte tijd tot een massabeweging werd, waar niemand, ook de politici niet, omheen kon? Om deze vraag te beantwoorden is het nodig nog eens in herinnering te roepen wat er in 1977/78 is gebeurd.

Toen in die tijd de Amerikaanse regering aankondigde haar kernwa-

penarsenaal te willen 'verrijken' met de N-bom en het daarbij behorende (raket)dragersysteem, dat wil zeggen de NATO-strategie te wijzigen van afschrikking in die van een 'beperkte atoomoorlog', bleek tot haar eigen verrassing een ontsaglijk 'gat' te bestaan tussen dit voornemen en het gevoel van brede lagen van de Westeuropese en met name de Nederlandse bevolking. Velen bleken deze wijziging in de militaire strategie van het Westen niet te kunnen volgen. Ze vatten deze op - en terecht! - als een eenzijdige stap in de richting van een kwalitatief nieuwe bewapeningswedloop. In dit 'gat' sprong de vredesbeweging, en precies te zijn: het initiatiefcomité 'Stop de N-bom'. Het parool 'Stop de N-bom' was een vondst. Daardoor werd het mogelijk het verzet tegen deze nieuwe fase in de bewapeningswedloop optimaal te organiseren. Want de 'beperkte' van het aktiedoel - 'enkel maar' de N-bom te stoppen - liet zich in de eerste plaats goed uitleggen als een konkrete stap in een gefacorde strategie, die uiteindelijk moet leiden tot ontwapening: wil er ooit een einde komen aan de bewapeningswedloop dan moet in ieder geval eerst deze kwalitatief nieuwe stap worden verhinderd. In de tweede plaats werd een tamelijk bereikbaar aktiedoel geboden: succes op korte termijn was denkbaar en zo'n succes zou een belangrijke stimulans vormen voor mensen die oraden gewend waren geraakt dat als het om de grote politiek ging, hun stem toch niet gehoord werd. Tenslotte leidde het tot een zeer breed bondgenootschap: je hoefde geen pacifist of principiële tegenstander van de NATO te zijn om aan deze vredesbeweging te kunnen deelnemen.

Rubricering: 1)

ACD 1036885

datum 24 SEP. 1982

CO

b. 4 d. -

1) Zo nodig andere rubricering aangeven.

Distr.: BC - BOP - 4C		Bijlage(n): div.	
Afschr.:		BO: 192.576	
Datum ontmoeting	Datum rapport	Volgno. Inf. rapp.	Evaluatie
	20.4.1982	3.	

Betreft: Startweekend van de beweging Christenen voor het Socialisme.

1. Op zaterdag 4 en zondag 5 september 1982 werd te Leeuwarden het startweekend georganiseerd door de beweging Christenen voor het Socialisme. Aanwezig waren ongeveer 30 personen, wie :

Als gaste was aanwezig een ± 25-jarige mevrouw uit de DDR, die werd genoemd. Ze bleek goed te kennen. Niet duidelijk werd of zij met een begeleider aanwezig was.

2. Na de ontvangst werd als tweede agendapunt de IKV Vredeskrant besproken. Leidde de discussie. Daar de vredeskrant nog maar net was verschenen hadden slechts weinigen van de inhoud kennis kunnen nemen.

hield desalniettemin haar inleiding.

Haar betoog richtte zich vooral op het IKV als emancipatiebeweging en het "blokken" binnen het beraad. Zij zocht hierbij naar parallellen in het door CvS en CFK-lid samengestelde stuk ".....om te beginnen in Nederland. Wat beweegt de Vredesbeweging?" Zie bijlage.

was van de aanwezigen het meest duidelijk in haar onderschrijven van de inhoud van de vredeskrant. was gematigd in haar oordeel.

en toonden zich meer tot standpunten aantrokken en moesten van het IKV verder weinig hebben.

Volgens heeft het IKV wel waarde, maar is men over het algemeen toch te dubbelzinnig.

vroeg zich af of het IKV nog wel in haar ideaal gelooft, nu

Rubricering: 1)

steeds duidelijker wordt dat de kruisraketten geplaatst zullen worden. Zij verwijt het IKV voorts geen goede analyse van de blokken te maken; ook een economische analyse ontbreekt. Zij voorziet een machtsstrijd binnen het KV, omdat de "leiding in Den Haag" lang niet altijd op één lijn zit met de kernen in het land. Zeer verdedeld waren de meningen over de vraag waarom de vredesbeweging zich met Polen moet bezighouden.

en waren het meest uitgesproken in hun afwijzing van de bemoeizucht van de vredesbeweging met Polen.

uit de DDR maakte veel aantekeningen. Zij verstond Nederlands en mengde zich in het Duits in de discussie. Zij verklaarde niet ingenomen te zijn met de Dresdener ontmoeting van het IKV met vertegenwoordigers van de Oostduitse Bund von Evangelischen Kirchen. Dergelijke ontmoetingen gaan buiten de staat om en dat wees af. Laat, zei ze, het IKV maar europees doen in Nederland.

behoorde niet tot de supporters van de vanuit kerkelijke kringen geïnspireerde vredesbeweging in haar land. Ze koos voor wat betreft de problematiek van vrede en veiligheid de zijde van de Oostduitse staat en verklaarde te sympatiseren met de Oostduitse afdeling van de (Praagse) Christelijke Vredesconferentie (CFK).

merkte nog op dat hij zou willen pleiten voor een handreiking in de richting van BREZNJEV. Hierop reageerden met name en dat zo iets wat hen betrof veel te ver ging. Men had wel degelijk bedenkingen tegen de Sovjet Unie.

vond de Vredeskrant - afgezien van de politieke strekking - een slecht en introvert blad. Wat moet ik er mee doen? vroeg hij zich af.

meldde dat het CvS in Nijmegen wel aardig met de plaatselijke IKV-kern kon samenwerken.

Maar bij ons doet de kern niet altijd wat Den Haag zegt, zei hij ter verduidelijking.

Een onbekende uit Groningen vertelde dat de regio Groningen van het CvS een onderzoek instelt naar het ICTO. Men wil uitzoeken wie er allemaal achter zitten. Men vermoedt namelijk de aanwezigheid van mensen uit kringen van het OSL. Mocht dat blijken, dan wil men 16 november het onderzoeksresultaat aanbieden aan de op die dag te Lunteren vergaderende generale synode van de Gereformeerde Kerk.

maakte melding van het plan samen met de basisbeweging en het CvS met het IKV te gaan praten. Dit voornemen is evenwel nog niet geëffectueerd.

, die CvS-lid is en ook in het Pax Christi-bestuur zit, zou het ICTO ook binnen Pax Christi aan de orde stellen.

zegde toe namen te zullen aantrekken van ICTO mensen in het Westen. Hierop reageerde, die bij de Socialistische Uitgeverij Amsterdam (SUA) werkzaam is, wel voor uitgave te kunnen zorgdragen als er iets van belang bekend wordt.

Vervolgens werd de Oost-Europa-scholing voor het komende seizoen geïntroduceerd. Verantwoordelijk voor de samenstelling van het materiaal zijn

uit Utrecht. Een zeker, die regelmatig in "Oost Europa Verkenningen" publiceert, zou namens de WOEP als adviseur zijn opgetreden.

Bij de presentatie van het materiaal, dat goeddeels al klaar is, merkte op dat de scholing niet gegeven moet worden aan de hand van de gebeurtenissen in 1956, 1968 enz., maar aan de hand van

in de recente Oosteuropese geschiedenis ontstane economische fricties.
4. Van het programma van zondag 5 september is nog geen verslag bekend.

Bijlagen:

uitnodiging voor het startweekend 1982
inleiding op de Oosteuropa scholingverslag van de groepen en secties
.....om te beginnen in Nederland.

Rubricering: 1)

F

1615715

datum 26 JUN 1982

Beilage met op film
1 d. —

1) Zo nodig andere rubricering aangeven.

Distr.: <i>BcB - BOP</i>		Bijlage(n): <i>-1-</i>	
Afschr.:		BO: <i>191.189</i>	
Datum ontmoeting	Datum rapport	Volgno. Inf. rapp.	Evaluatie
	25 juni 1982	1	

Betreft: STUDIEDAG VAN DE BASISBEWEGING EN CvS TE UTRECHT

Op zaterdag 12 juni 1982 werd te Utrecht in het U-huis, Lepelenburg 1, een studiedag gehouden voor leden van de basisbeweging van kritische groepen en gemeenten en de beweging Christenen voor het Socialisme. Aanwezig waren ongeveer 70 personen, van wie er rond de vijftig uit kringen van de basisbeweging kwamen. Voor de voorbereiding van de studiedag waren verantwoordelijk:

en *namens de CvS en* *er* *namens* de basisbeweging.

verzorgde het verwelkomingswoord, waarna de deelnemers uiteengingen in vier gespreksgroepen, waar verschillende thema's behandeld werden. De keuze van de vier thema's sluit aan bij die maatschappelijke bewegingen welke in de afgelopen jaren zowel binnen de basisbeweging als binnen de CvS tot activiteiten en acties uitdaagden, te weten:

- de deelname aan de vrouwenbeweging;
- de deelname aan de strijd van de buitenlanders (rond de 1 november-wet);
- de deelname aan de vredesbeweging;
- de deelname aan de Derde-Wereld-beweging.

Aan de gespreksgroep over de vredesbeweging namen onder anderen deel:

- uit Tilburg (CvS);
- uit Delft (CvS);
- uit Nijmegen (CvS);
- uit Montfoort

uit Beverwijk

uit Nijmegen

verklondigde een mening die overeenkomst met het uitgangspunt van o.a. de DDR-overheid, dat de vrede met militaire middelen verdedigd moet worden. Daarom koos *ook* voor de vanuit de Oosteuropese regiems geïnitieerde vredesbewegingen.

Naar *mening* doet het IKV in de DDR meer kwaad dan goed vanwege haar steun aan kerkelijke - en dus buiten-parlementaire - acties.

is actief in het rayon Ymond van de basisbeweging, van waaruit *men* contacten onderhoudt met CEK-groepen in de DDR.

Rubricering: 1)

VERVOLGBLAD Nr. 1

Bij operatie-/inf. rapport nr. 1

verweet het IKV het uitblijven van een duidelijke politieke stellingname ten aanzien van het socialisme. Volgens haar was de fundamentalistische gemeente in de DDR, waar zij onlangs verbleef anti-socialistisch en juist bij die kerkelijke gemeenten ziet men een toenadering tot het IKV. heeft voor het CFK gekozen omdat die organisatie haar taal, de taal van het socialisme spreekt. Hoewel zij wel deel heeft uitgemaakt van een IKV-kern kreeg agent de indruk dat zij zich daaruit zal terugtrekken naar aanleiding van haar in de DDR opgedane ervaringen. Zij zou graag zien dat CvS en basisbeweging zouden komen tot gezamenlijke scholing over Oost-Europa, om vast te stellen welk soort socialisme men nastreeft.

meende dat men bij een dergelijke beschouwing consideratie zou moeten hebben met de jonge landen, dus ook Oosteuropese landen. Volgens hebben de oosteuropese socialistische landen helemaal geen ideologie, dus de vraag voor wat voor socialisme je kiest is voor die landen niet aan de orde.

meende dat je niet solidair moet zijn met het systeem maar met de mensen. Ook zij vond, gezien de economische situatie dat het oosteuropese systeem niet goed functioneert.

Hierop riposteerde dat alles beter is dan het kapitalistische systeem : je moet dus wel kiezen voor steun aan die socialistische landen.

7 dat

stelde voor hem in dit gespreksgroepverband de sleutelvraag is : hoe moeten we omgaan met oosteuropese vredesbewegingen. Hierop verwees hij naar het sinds een half jaar bestaande Oosteuropaplatform, waarbinnen basisbeweging, WOEP en CvS samenwerken met kerkelijke instellingen, die het overleg met Oost-Europa bevorderen, zoals het Gereformeerde Diakonaal Bureau in Leusden. Het platform komt tweemaal per jaar bijeen, aldus POMP.

Volgens heeft de Nederlandse afdeling van het CFK goede contacten met de kritische beweging Ymond in de Berliner Konferenz. Met de CvS moeten deze contacten nog worden uitgewerkt.

, die inhaakte op het betoog van vertelde dat ook hij moeilijkheden had ondervonden met het ter sprake brengen binnen het IKV van het socialisme.

had commentaar op de kritiek op het IKV van die zij eenzijdig en onjuist noemde. Zij manifesteerde zich als vertolkster van het IKV-standpunt, hoewel zij kritiek op het beraad niet voor zich hield. Zo vertelde ze, dat er censuur wordt toegepast bij de samenstelling van de inhoud van het kernblad. Ze zei dit te weten omdat ze zelf deel uitmaakt van de redactieraad. Zij was voorstander van de blokkades van de munitietreine. Zij legt verband tussen de economische (kapitalistische) structuur en de keuze van toepassing van burgerlijke ongehoorzaamheid. In samenhang met haar activiteiten op het terrein van de vrede zag zij als haar taak de mensen te winnen voor het socialisme-

die onlangs aan de TH te Delft in electro-techniek is afgestudeerd en er ook een baan heeft gevonden, betoogde dat het IKV nog steeds een ondemocratisch gestructureerde beweging is. Het beraad bestaat volgens hem slechts uit 23 man; de rest heeft niets te zeggen.

die nog vertelde vorig jaar met de AKB naar Dodewaard te zijn geweest haakte hierop in door te stellen, dat in het

IKV een schijneenheid heerst; alles draait om de consensus.

Vervolgens brachten de gespreksgroepen verslag uit :

De Derde Wereld-groep. Verslag deed de heer [naam] samengevat kan worden gesteld dat geen concrete voorstellen voor een concrete politiek werden gedaan. Wel kwam vanuit de groep de suggestie in de komende Oost-Europa-scholing de vier thema's vrede, vrouwen, mensenrechten en socialisme op te nemen.

[naam], die met CvS-materiaal een kraampje bemande, stelde voor naar aanleiding van hetgeen op de studiedag over de vier onderwerpen was gezegd, een manifest op te stellen in verband met de komende verkiezingen. Dit voorstel vond algemeen bijval.

Een heer [naam], mogelijk [naam], de medeorganisator van de basisbeweging, herinnerde de aanwezigen aan de in de basisgroepen gebruikelijk te volgen procedure, namelijk de basisgroepen doen een voorstel aan het bestuur van de basisbeweging, dat besluit het voorstel al dan niet aan de raad voor te leggen.

Men besloot toen dat van elke gespreksgroep (één van de basisbeweging en één van de CvS) zich met het opstellen van het concept-manifest zullen gaan bezighouden.

Voor de gespreksgroep over de derde wereld stelden zich beschikbaar [naam] en [naam] van de CvS en missie-secretaris van het bisdom Breda.

Voor de vrouwenbeweging meldde zich [naam] (CvS) en een zekere [naam].

Van de gespreksgroep buitenlanders bood [naam] (basisbeweging, ngo) zich aan.

De CvS-vrijwilliger werd niet nader bekend.

[naam] en [naam] (CvS) tenslotte, namen de taak op zich namens de vredesgespreksgroep.

De Vrouwengroep. [naam] van de basisbeweging was rapportrice.

De groep bleek zich voornamelijk met feminisme en niet met socialisme te hebben beziggehouden. Vastgesteld was dat binnen de CvS weinig vrouwen erg actief zijn, terwijl in de basisbeweging veel vrouwen weinig actief zijn. Men had besloten feminisme-artikelen uit Opstand ter beschikking te stellen van de basisbeweging. Van CvS-zijde namen aan de gespreksgroep onder anderen deel [naam] en [naam].

De groep BUITENLANDERS [naam], van de basisgroep Kompas uit Amsterdam, deed verslag.

Men had zich beziggehouden met de vraag voor wat voor soort socialisme je kiest en de daaraan gekoppelde vraag : hoe kom je van idealisme tot een zakelijke strijd. Men had besloten op zakelijk niveau scholingservaring met elkaar te delen en adressen uit te wisselen voor samenhangende activiteiten in de toekomst.

De Vredesgroep. [naam] deed verslag.

Zij meldde de ongerustheid die binnen de groep leefde over de contacten van het IKV met die vredesgroepen in de DDR, die niet op de regeringslijn zitten. Ook leefde de idee een landelijke studiedag voor beide groepen te organiseren over het thema 'vrede'. Deze suggestie werd niet verder uitgewerkt.

Bijlage : werkmap.

WERKMAP

STUDIEDAG

vanwege BASISBEWEGING VAN KRITISCHE GROEPEN EN GEMEENTEN IN NEDERLAND
en BEWEGING CHRISTENEN VOOR HET SOCIALISME IN NEDERLAND

op zaterdag 12 juni 1982 van 10,00 tot 17,00 uur

in het U-Huis, Lepelenburg 1 te Utrecht

rond de vraagstelling:

HOE DRAGEN DE TWEE BEWEGINGEN B L J
TOT HET (WELK?) SOCIALISME IN NEDERLAND?

Inhoud werkmap

Deze werkmap bevat de verhalen rond de vier thema's waaromheen het gesprek tussen Basisbeweging en Beweging Christenen voor het Socialisme over ons praktisch meedoen met enkele maatschappelijke bewegingen kan worden geordend.

In deze werkmap zijn acht verhalen gebundeld, rond elk thema vanuit beide bewegingen een verhaal, waarin ervaringen, inzichten, vragen, opgedaan in de deelname in deze maatschappelijke bewegingen, worden beschreven.

De keuze van de vier thema's sluit aan bij die maatschappelijke bewegingen welke in de afgelopen jaren zowel binnen de Basisbeweging als binnen de beweging CvS tot activiteiten en acties uitdaagden.

De inhoud van deze werkmap is als volgt geordend:

DE DEELNAME AAN DE VROUWEN-BEWEGING kort ter sprake in:

- Deelname aan de Vrouwenbeweging vanuit de Basisbeweging; na overleg met een aantal vrouwen bijeengezet onder verantwoordelijkheid van José Höhne-Sparboth;
- Vrouwenstrijd in CvS; vanuit de CvS-vrouwengroep door Anke van Keulen en Jeannette van Beuzekom;

DE DEELNAME AAN DE STRIJD VAN DE BUITENLANDERS (RONDE DE 1-NOVEMBER-WET) komt naar voren in:

- Solidariteit: hoe voelt dat eigenlijk; door Anke van Keulen (CvS)
- Van zelfbevrediging naar zelfbevrijding; door Jan van Opbergen van Basisgroep Kompas te Amsterdam;

DE DEELNAME AAN DE VREDESBEWEGING wordt aan de orde gesteld in:

- Vredesbeweging en Socialisme; door Nelly Dekker-Koetsier van Oekumenische Basisgroep Badhoevendorp;
- CvS en de Vredesbeweging; onder verantwoordelijkheid van de Stuurgroep CvS in: Opstand, nr. 4 1980;

DE DEELNAME AAN DE DERDE-WERELD-BEWEGING wordt beschreven in:

- Voor de Derde Wereld werken als progressieve christen; door Hans Oldenhof (CvS)
- De omweg via de Derde Wereld; door Nico Roozen (BBN)

De werkmap wordt afgesloten met een bijdrage uit het Informatieboekje van CvS, van april 1980, dat uitgangspunt is geweest bij gesprekken in de contactgroep tussen de twee bewegingen:

- Wat voor Socialisme willen wij?

1 van de studiedag

Het doel van de studiedag ligt in de lijn van de jarenlange kontakten tussen een zogenaamde 'Kontaktgroep CvS' van de kant van de Basisbeweging én een delegatie vanwege CvS. Het begin hiervan ligt in het najaar van 1976 n.a.v. het internationale CvS-congres dat toen in Woudschoten (Nederland) werd gehouden en waarop Franzoni, van de basisgroep in Rome, was uitgenodigd voor een bijdrage. Met allerlei verwickelingen is in dit overleg tussen de Basisbeweging in Nederland en de Beweging Christenen voor het Socialisme in Nederland een uitwisseling m.b.t. activiteiten en visie-ontwikkeling tot stand gekomen. Centraal stond daarbij de vraag: wat voor socialisme willen wij, de vraag die later ook de titel was van een artikel in het CvS-informatieboekje van 1980. Vanuit de besprekingen en studies rond dit artikel, gestart in april 1980, is het initiatief tot een studiedag voortgekomen. "Om meer mensen uit de twee bewegingen aan deze uitwisseling en konfrontatie te laten deelnemen": zo stond het in de uitnodiging. Waarom ook de mogelijkheid tot informele kontakten op de studiedag tijd moet krijgen.

Meer concreet is de doelstelling van de studiedag als volgt vastgelegd: In gesprek (elkaar willen we analyseren welke activiteiten/praktijken in de twee bewegingen, en hoe, een bijdrage leveren aan de discussie over en de strijd voor het socialisme in Nederland.

Hierbij wordt er van uitgegaan, dat deelnemenden aan de twee bewegingen elkaar verstaan, eerzijds vanwege hun band met de christelijke traditie (en hun positiebetaling t.o.v. de kerken), anderzijds vanwege een socialisme-opvatting die - bij alle verschillen - in het algemeen kan worden aangeduid als een maatschappijveranderend-bezigt-zijn.

Het gaat derhalve om het opsporen van de reële praktijken binnen (en met) onze beide bewegingen, hoe die in de politieke, ideologische en economische verhoudingen in ons land, de strijd voor het socialisme versterken.

Vanuit deze analyse kunnen we leerpunten zoeken voor een verdere strategie, met name ook bij een duidelijker samenwerking van de twee bewegingen.

opzet van de studiedag

Het is een open bijeenkomst voor iedereen die actief is in de Basisbeweging en/of in de Beweging Christenen voor het Socialisme. Er wordt gerekend op ongeveer een gelijk aantal deelnemenden vanuit de twee bewegingen.

Op de studiedag wordt er gewerkt met de verhalen die in deze werkmapp zijn gebundeld. Zonder inleidingen zijn de reeds vertelde en nog te vertellen verhalen uitgangspunten voor gesprekken in kleine groepen. Bij aankomst kan men zich voor één groep opgeven; de groepen worden geordend volgens de vier thema's.

In de groepsgesprekken dienen de volgende drie vragen voor een ordening:

1. Wat voor een socialisme-beeld komt naar boven vanuit de verhalen/gesprekken rond dit thema/strijdterrein?
2. Welke mogelijkheden tot realisering van zo'n socialisme worden er gezien?
3. Welke mogelijkheden tot gezamenlijk optrekken van de twee bewegingen op de genoemde strijdterreinen worden er onderkend?

Er wordt op gerekend dat uit elke groep ten minste één woordvoerd(st)er naar voren komt, om in het forum-gesprek als afsluiting van de dag de eerste aanzet mee te geven. Daarom is het gewenst dat in elke groep wat notities worden gemaakt.

VREDESBEWEGING EN SOCIALISME

door: Nelly Dekker-Koetsier
Oekumenische Basisgroep
Badhoevedorp.

"Kriege liegen im Wesen des Kapitalismus; sie werden erst aufhören,
wenn die kapitalistische Wirtschaftsordnung beseitigt ist...."

Int.Sos.Kongr.Stuttgart 1907.

Er zijn vele vredegroeperingen in Nederland. Dit verhaal gaat over het IKV, omdat dat de groepering is waaraan ik deelneem. Dat houdt niet in dat de andere bewegingen niet van groot belang zijn, maar ik ben er niet voldoende van op de hoogte.

Het gaat hier dus om: IKV en socialisme.

Om te beginnen een praktijkverhaal sinds 1977:

Wij zijn in Badhoevedorp gestart met grote nadruk te leggen op de bewustwording. Het is aan het IKV te danken, dat de ethische verontwaardiging, de overtuiging dat wij, christenen, ons niet door kernwapens mogen laten verdedigen, de mensen aangegrepen heeft. Reeds spoedig kwam bij ons de vraag op naar een alternatief voor de kernbewapening. Reden, waarom er in onze groep ook veel gepraat is over sociale verdediging en waarom we als eerste Prof. Strijd voor een gespreksavond uitnodigden.

Deze verhelderende avond stond duidelijk in het teken van Krijn Strijds visie, dat de NAVO-politiek verwerpelijk is. Niet alleen verwerp hij de verdediging door kernwapens, maar ook het kapitalistische systeem, dat mensen onderdrukt en uitbuit.

Hij sprak het vermoeden uit dat misschien zou blijken, dat onze IKV-actie een verandering van de maatschappij ten gevolge zou hebben.

Vertrekkend vanuit dit gezichtspunt waren dan ook mijn ervaringen op de eerste landelijke IKV-dag enigszins teleurstellend. Ik bezocht de bijeenkomst, waarop gesproken zou worden over alternatieven voor kernbewapening en het werd mij duidelijk, dat de IKV-top het belangrijkste alternatief de eigen beweging vond. Natuurlijk wil het IKV geen versterking van de conventionele bewapening, maar een omwenteling van ons maatschappelijk bestel - waar in onze groep toch veel over gepraat was - behoorde niet tot het IKV-programma. In antwoord op mijn vragen kreeg ik te horen, dat de strategie gericht zou zijn op één punt, n.l. de kernbewapening, met het uiteindelijke doel: "Een verzoek van de Nederlandse regering aan de Amerikaanse regering om zijn kernwapens weg te halen van Nederlands grondgebied". Niet meer, en niet minder. Na die overigens toch ook wel inspirerende dag, leek het me strategisch gezien ook juist om eventuele andere doelstellingen voor de vredesbewegingen voorlopig in de ijskast te zetten.

Strategie tegen de kernbewapening dus. We zijn dan in september 1978 in Badhoevedorp zo ver, dat we vinden dat niet alleen de kerkmensen, maar ook allen buiten de kerk zich bewust moeten gaan worden van het gevaar van de kernbewapening. We houden een demonstratieve tocht door het dorp en voeren een straat-toneel op, waarbij de wapenwedloop wordt uitgebeeld door twee vijandige vogels: "Early Bird" en de "Vuurvogel van Stalinsky". Het jaar er voor hadden we al een toneelstuk in de kerk opgevoerd, waarbij het begrip vrede een ruime invulling kreeg: de tegenstelling tussen rijk en arm, vijandsdenken en het zoeken naar een andere maatschappij hoorden daar allemaal bij.

Nu, overeenkomstig de IKV-lijn, gaan we er naar streven de mensen een stuk politiek inzicht in de Oost-Westverhouding bij te brengen. We staan geregeld op straat met onze stand en merken dat de belangstelling toeneemt.

Intern gaan we ons bezighouden met de kernwapenparagraaf van de programma's der politieke partijen. Dit met het oog op de parlementsverkiezingen van mei 1980. Maar eerst volgen er nog enkele gebeurtenissen van grote betekenis. Allereerst de peiling. Naar mijn idee een hoogtepunt uit de IKV-actie, ook voor onze groep. In ons conservatieve dorp is 69% het er mee eens dat in de komende kamerperiode de kernwapens Nederland uit moeten! De vraag is echter of de grote politiek ook rekening houdt met de wens van de bevolking! Deze vraag speelde met name ten tijde van het NAVO-besluit over de modernisering. Vele acties zijn gevoerd om Nederland een duidelijk "neen" te laten zeggen. De listigheden van Van Agt kunnen niet verhullen, dat Nederland zich niet tegen de produktie van nieuwe raketten verzet heeft. Ondanks het bedrog van Van Agt wordt hij in datzelfde jaar gekozen tot "man van het jaar"! Het is duidelijk: het "neen" tegen de kernwapens heeft (nog) geen politieke vertaling gekregen.

Onze strijd gaat verder met het benaderen van de basis van de politieke partijen. In opdracht van de IKV-top worden gesprekken gevoerd met de vier grote partijen: CDA, PvdA, VVD en D'66. Ik vraag me nog wel eens af of deze gesprekken wel zin gehad hebben. Een feit is, dat we bij het CDA geen voet aan de grond gekregen hebben. Aan de basis van de PvdA vonden we wel veel weerklank, maar op het PvdA-congres schaarde de hele partij zich achter haar leider, Den Uyl. D'66 bleef vaag.

Je kunt je de vraag stellen waarom het IKV op dit moment niet duidelijk opwekte om te stemmen op PSP, PPR, CPN of EVP. Deze partijen staan immers geheel achter de doelstelling van het IKV. Dit zou echter niet in de lijn van het IKV gelegen hebben en wel om de volgende redenen:

- het IKV wil een massabeweging zijn en de massa stemt niet op kleine partijen,
- het IKV wil invloed blijven uitoefenen op de leiders van de grote partijen,
- het IKV wil geen mensen afschrikken door stelling te nemen voor partijen met een socialistische signatuur (zoals PSP en CPN).

We zijn inmiddels in het jaar 1981 en dat wordt behalve door het aantreden van een tweede kabinet Van Agt, gekenmerkt voor wat de vredesbeweging betreft door grote demonstraties in Europa. Deze hoogtepunten worden in december echter overschaduwed door de gebeurtenissen in Polen.

Als ik nu terugblik op de ontwikkelingen van de IKV-beweging, merk ik dat het antwoord op de vraag naar de verhouding tussen IKV en socialisme niet eenvoudig is. De IKV-actie is gericht op beïnvloeding van de politieke top. Daartoe moet een massa gemobiliseerd worden. Een massa, die een sterke betrokkenheid heeft bij het veiligheidsvraagstuk en als zodanig een politieke macht vormt. Het blijkt dat het uitgangspunt, de kernbewapening, veel mensen meetrekt, maar dit hoeft niet in te houden dat deze mensen ook een duidelijke maatschappijvisie hebben, laat staan een socialistische.

Het socialisme is gericht op een fundamentele verandering in de sociale, economische en politieke verhoudingen in ons land:

- niet langer mogen arbeiders zo maar op straat worden gezet,
- niet langer mogen mensen (ook geen buitenlanders) rechteloos uitgebuit worden terwille van het kapitaal der grote ondernemingen,
- het principe van winstvergroting moet vervangen worden door dat van de zinvolle en verantwoorde produktie,
- eigendomsverhoudingen moeten fundamenteel gewijzigd worden ("de fabriek is van ons", "woningnood = speculantenbrood").

Deze punten, die allesbehalve volledig zijn, laten zien, dat het socialisme er moet komen vóór en dóór bepaalde groepen in onze maatschappij. Mensen in de onderliggende positie zoals arbeiders, werklozen, jongeren, vrouwen, buitenlandse werknemers. Ook de uitbuiting van de derde wereld hoort bij het kapitalistisch systeem, en terwille van de mensen daar moet ook deze funda-

mentele verandering plaatsvinden.

Het IKV streeft niet naar socialistische bewustwording. In verband met dit verhaal zullen we nu moeten bezien of het misschien raakvlakken heeft met het socialisme. Daartoe wil ik enige kenmerken van de IKV-actie nader bekijken.

Het IKV streeft "democratisering van het veiligheidsbeleid" na. Het gaat er dus om dat mensen invloed krijgen op het veiligheidsbeleid. Dit kan b.v. door dat ze een bewuste stemkeuze doen. We hebben echter in het praktijkverhaal gezien dat men wel tegen kernwapens is, maar dat dit geen invloed blijkt te hebben op de partijkeuze. Bij deze keuze spelen namelijk nog hele andere factoren mee. Men stelt vertrouwen in een persoon of men stemt "christelijk". In elk geval heeft het "nee" tegen de (kern)bewapening niet tot gevolg, dat men nu socialistisch gaat stemmen. Men ziet nog niet in dat dit "nee" samen moet gaan met de strijd voor een andere maatschappij. Het IKV heeft tot nu toe dit verband niet duidelijk getoond.

Democratisering hoeft nog geen socialisme te betekenen !

Het IKV richt zich in de eerste plaats tot de kerkmensen en is ook een orgaan van de kerken. Nu horen de leden van de kerken hoofdzakelijk tot de middenklasse, die meestal huiverig is voor het socialisme. Het IKV wordt door hen vaak als "links" betiteld. Maar berust dit nu ook op een socialistische stellingname van het IKV ?

Mijns inziens vindt deze betiteling zijn oorsprong in de angst dat het IKV, dat eenzijdige kernontwapening in zijn vaandel heeft, de Russen in de kaart speelt. Het IKV neemt niet duidelijk stelling tegen het kapitalistische systeem. Het stelt zich zeer voorzichtig op om geen mensen af te stoten. Ik wil hier aan toevoegen dat de deputaten voor het oorlogsvraagstuk van de Geref. Kerken onlangs een goed rapport uitbrachten, dat de afwijzing van de kernwapens combineerde met het afwijzen van ons economisch stelsel. Een feit is dat dit rapport niet gepruimd werd, niet vanwege de afwijzing van de kernwapens, maar vanwege de marxistische maatschappij-analyse, die er aan ten grondslag ligt.

Men wil niet inzien, dat ons systeem deze wapens voortbrengt. Ik denk dat er hier een heel werkterrein ligt voor socialistische mensen om binnen de kerken duidelijk te maken dat het verband tussen wapening en kapitalisme onlosmakelijk is.

Het IKV laat dit tot nu toe na.

Het IKV zoekt contacten met Oosteuropese bewegingen. Met name Solidarnosz wordt genoemd. Deze beweging wordt door het IKV een analoge oppositiebeweging genoemd. Maar is deze beweging werkelijk analoog ?

Een groot verschil tussen Solidarnosz en het IKV is dat de eerste een arbeidersbeweging is en de tweede niet. Tot nu toe heeft het IKV geen duidelijke link naar de arbeiders gelegd. Er is enige toenadering tot het FNV, met name na het verschijnen van de nota "Voor Vrede en Ontwapening" van deze organisatie. Dit juich ik toe. In de nota wordt de wapenproductie gezien binnen het geheel van de economische orde.

Het gehele produktieproces, ook van de wapening, berust op het werk van arbeiders. Daarom lijkt het voor de hand liggend om de banden met de arbeidersbeweging nauw aan te halen. De vredesbeweging moet dan wel duidelijk maken, dat ze niet alleen tegen wapening is maar ook, dat ze de arbeidersstrijd voor fundamentele rechten en zinvolle arbeid wil delen. Wapenproductie is geen zinvolle arbeid. Afgezien van de morele kant van de zaak, is bovendien aangetoond dat vredesproduktie meer werk oplevert dan militaire. Hier ligt duidelijk nog werk voor socialisten en IKV-ers.

Het IKV richt zich met zijn activiteiten tot de top van politieke partijen, kerken en andere organisaties.

Een groep, die op deze wijze niet bereikt wordt, zijn de jongeren. Zij zien anders tegen de maatschappij aan dan wij ouderen. Zij hebben vaak geen werk, geen woning, geen toekomstperspektief. Het vertrouwen, dat er in Nederland een overheid is die het beste met hen voor heeft, wordt van tijd tot tijd zwaar op de proef gesteld. Met een felheid aan de jeugd eigen voeren zij akties tegen al wat hun toekomst vernietigen kan. Hiertoe nemen zij het recht in eigen hand en wie kan hen dat kwalijk nemen als je ziet hoe door parlement en regering de zaak verkwanseld wordt.

Nieuwe dumpingen van kernafval in zee, nieuwe depots voor Amerikaanse munitie, steeds voortgaande oorlogsproduktie !

Groepen jongeren voerden laatst blokkades uit tegen de munitietreinen. Ik schaam mij nog steeds dat ik IKV-er ben vanwege het feit dat de IKV-top zich distanciëerde van deze akties onder het motto: "Geen blokkades, we doen alleen mee aan akties als de grote massa meedoet, en die is er nog niet rijp voor". Hoe komt het dat de grote massa hier nog niet rijp voor is ? Afgezien van de vraag of alleen akties van grote massa's zinvol zijn, is het duidelijk dat het IKV nagelaten heeft aan de mensen duidelijk te maken dat de kernwapenproblematiek niet los gezien kan worden van het totale maatschappelijke bestel. De wapenproduktie en de toenemende militarisering van onze samenleving zijn een gevolg van ons politiek en economisch systeem. Jongeren zien dat en komen er tegen in opstand zonder evenwel altijd de juiste middelen te weten. De methoden van geweldloos verzet vereisen een intensieve training en mentaliteitsbeïnvloeding. Als het IKV nalaat deze jongeren te begrijpen en te begeleiden, dreigt er een isolatie van deze groepen. Zij zullen misschien steeds meer geweld gaan gebruiken en de overheid zal steeds harder terugslaan. Ik zou willen dat er een goed kontakt met deze groepen komt, voor het te laat is !

Het IKV streeft, last but not least, naar verwijdering van de kernwapens uit Nederland. Door linkse mensen worden deze wapens duidelijk beschouwd als Amerikaanse wapens. Door hen wordt behalve de kernwapenwedloop ook de Amerikaanse politiek veroordeeld, met name de imperialistische overheersing in Latijns-Amerika.

De NAVO is een instrument ter ondersteuning van deze politiek. Dat hebben we ook weer gezien aan de oefeningen die door de NAVO onlangs gehouden zijn in het Caraïbisch gebied. Nederland uit de NAVO ! is een oude kreet van socialisten. Deze wordt echter niet gesteund door het IKV. Wel wil het IKV dat Nederland een nucleair-dissident lid van de NAVO is. Hoe de bevrijdingsbewegingen in de derde wereld hier tegen aan kijken is voor mij de vraag. Zou dit dissident-zijn voldoende zijn om de imperialistische politiek te doorbreken ? Of is het zo dat vrede in Europa niet automatisch gepaard zal gaan met de bevrijding van de derde wereld ?

Het IKV zou mijns inziens de banden met de derde wereldbeweging nauwer moeten aanhalen, al was het alleen maar om duidelijk te laten zien waar we staan: n.l. aan de kant van de onderdrukten door het kapitalistische systeem. Gevolg zou dan zijn dat de NAVO-politiek scherper veroordeeld wordt en Nederland uit de NAVO als mogelijke doelstelling weer in het vizier komt.

Tot slot. Ik heb in mijn verhaal niet uitdrukkelijk mijn christelijke oriëntatie naar voren gebracht. Maar ik hoop dat wel duidelijk is dat voor mij kernwapens te veroordelen zijn als goddeloos, onmenselijk en immoreel evenals een systeem dat gebaseerd is op uitbuiting, onrecht en vernietiging van het milieu.

Het IKV heeft tot nu toe niet veel aan het bijbrengen van een maatschappijvisie gedaan. Gelukkig zijn er binnen de beweging velen die een andere maatschappij willen. Ik houd het socialistische model voor het beste, waarbij we niet vergeten moeten studie te maken van de fouten die in het Oosten gemaakt zijn.

Ik ben er zeker van dat het kapitalisme niet te verenigen is met ontwapening en vrede. Het socialisme draagt beginselen in zich die op echte vrede wijzen. Dat leer je ook van de Charta-mensen, die graag worden aangehaald door Westerse kapitalisten. Ladislav Hejránek zei eens: "Een werkelijk socialisme garandeert een samenspel van politieke vrijheden met sociale zekerheden op basis van respect voor de onvervreembare rechten van de mens. Tegenover hen die al vermoeiend zijn door te herhalen dat volledige gelijkheid onmogelijk is, dat absolute vrijheid tot anarchie leidt, dat broederschap van allen niet realiseerbaar is omdat de mens slecht is, zullen altijd anderen klaar staan die zich met alle kracht zullen inspannen om de ongelijkheid tussen de mensen te overwinnen en die nieuwe wegen voor een leven in vrijheid en solidariteit zullen inslaan".

CvS en de vredesbeweging

stuurgroep

Voordat CvS in 1979 vredesstrijd tot prioriteit nummer één van haar activiteiten maakte, was er al heel wat gebeurd aan 'de vrede'. Vanaf 1976 werd in Opstand de jaarlijkse vredeskrant van het IKV besproken; in 1978 konstateerden we verheugd dat het IKV zich een heel concreet doel stelde met het 'tienjarenprogramma': Help de kernwapens de wereld uit, om te beginnen uit Nederland'. Dat is een concreet doel, daarop kun je actie voeren!

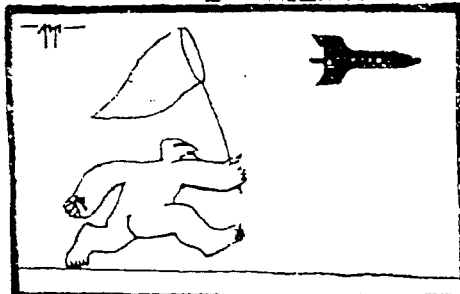
Deze leus was ook het startsein voor de oprichting van ruim 300 IKV-kernen; sommige CvS-ers sloten zich daarbij aan op individuele basis, anderen deden mee namens hun regio, en er zijn ook regio's die zelf een IKV-kern werden.

Maar ook vóórdat de IKV-actie begon, had CvS met vredeszaken te doen gehad, bijvoorbeeld middels enkele regionale activiteiten, zoals in Groningen met betrekking tot de opslag van radioactief kernafval en de militarisering van de regio, solidariteitsverklaringen en dergelijke.

waarom vredesstrijd?

Je kunt je natuurlijk afvragen waarom óók CvS zich nog zo nodig wil bezighouden met vredeswerk. Er is immers al een wirwar van bewegingen en groepen, ook kerkelijke, die daarmee druk zijn; er is waarschijnlijk geen vraagstuk te bedenken waarop zich zoveel verschillende en ook verschillend gemotiveerde mensen georganiseerd hebben.

Het woord 'vredesstrijd' houdt al in, dat wat er nu is, deze toestand, geen vrede kan heten. Werkelijke vrede moet nog bevochten worden; deze permanente dreiging, deze absurde bewapeningswedloop moet worden gekeerd en afgeschaft. Vredesstrijd houdt dus in: strijd tegen de voortdurende oorlogsdreiging en

tegen het in stand houden en uitbreiden van het enorme vernietigingspotentieel. Het betekent ook: strijd tegen alle factoren die de bewapeningswedloop in stand houden: op economisch, politiek en ideologisch vlak.

I Kapitalisme

Voor socialisten, dus ook voor Christenen voor het socialisme, vormen bewapening, de bewapeningswedloop, de ontwikkeling van technologie ten dienste van het militaire apparaat, en de eerste plaats een gruwelijke verspilling van grondstoffen, energie en intellect. De produktie van wapens en de economische noodzakelijkheid van een bewapeningswedloop heeft van alles te maken met de kapitalistische produktiewijze.

Dat is één reden om ons als socialisten in te zetten voor vredesstrijd. Het is dus ook één van onze doelstellingen om het verband tussen bewapening en de kapitalistische produktiewijze helder te krijgen voor ons zelf, en duidelijk te maken aan anderen. Hoe hebben we daaraan gewerkt?

Daar waar we zelf actief waren in bijvoorbeeld IKV-kernen, hebben we erop gelet dat de economische oorzaken van bewapening en bewapeningswedloop, en de mechanismen die daarbij een rol spelen, aan de orde kwamen. Dat gebeurde niet vanzelf: met name in 'christelijke' kringen bestaat er een behoorlijke weerstand tegen een economische analyse van de bewapeningsproblematiek. We merkten trouwens dat we het zelf ook niet altijd precies wisten, en niet altijd in staat waren om het verband tussen bewapening en kapitalisme aan te geven. Dat verband ligt er op verschillende manieren. In de eerste plaats is er een verband tussen economische crises en bewapening. Steeds blijkt dat er ten tijde

van economische crisis enorm bewa-
pend wordt. Het is niet toevallig
dat de laatste jaren de defensie-
uitgaven met sprongen stijgen.
Maar waarom juist wapens? Waarom
is het minder aantrekkelijk om wegen
aan te leggen of huizen te bouwen,
dan om wapens te produceren?
Verband is er ook tussen bewapening
en imperialisme. Uitbuiting van der-
de wereld landen door het westen
veronderstelt bewapening. Om name-
lijk eventuele bevrijdingsbewegingen
de kop in te drukken is een leger
nodig. En bevrijdingsbewegingen
moeten de kop ingedrukt worden, want
onafhankelijkheid van een derde
wereld land betekent: minder goed-
kope grondstoffen, minder goedkope
arbeidskrachten, minder afzetgebied
(ook voor wapens!). In het handhaven
van deze uitbuitingsverhouding spe-
len multinationale ondernemingen
een belangrijke rol, het zogenaamd
'militair industrieel complex'
eveneens.

Het leek ons goed deze problemen
beter te onderzoeken en in septem-
ber 1979, toen we vredesstrijd
eerste prioriteit gaven voor het
komende jaar, besloten we dan ook
dat er een landelijke scholing op-
gezet zou worden over anti-milita-
risme. De genoemde twee problemen
zijn in deze scholing uitvoerig aan
de orde gekomen. Voor het scholings-
materiaal zie overigens elders in
deze Opstand.

Met dit scholingsmateriaal, dat uit
meer onderdelen bestaat, organise-
ren CvS-regio's een serie scholings-
avonden voor mensen uit de vredesbe-
weging. IKV-kernen en basisgemeenten
worden daarbij speciaal uitgenodigd.
In sommige regio's is dat al gebeurd
in het voorjaar (Utrecht, Groningen,
Rotterdam), in andere - of dezelfde -
regio's beginnen ze in september
(Utrecht, Groningen, Amsterdam,
Nijmegen, Friesland, Kampen in ieder
geval).

Deze scholingscycli zijn voor CvS
ook een manier om met onze eigen ken-
nis en ervaring bij te dragen in de
vredesbeweging.

II Oost-Europa

Een tweede punt waarop we als socia-
listen specifiek met het bewapenings-
vraagstuk te maken hebben, is het
punt van 'de vijand', die dan is:
het oostblok, de russen, het 'bestaan-
de socialisme'. Het klimaat waarin
de bewapeningswedloop zo goed gedijt
is een klimaat van Koude Oorlog.
Aktieve of passieve goedkeuring van
een dergelijk waanzinnig vernietig-
ingspotentieel kan alleen vanuit
een diepgewortelde kommunistenhaat
en -angst.

Nog afgezien van de vraag hoe je
precies de situatie in Oost-Europ
beoordeelt, moet toch in elke vre
beweging ontspanning tussen oost
west een centraal punt zijn. Op
twee manieren heeft CvS daaraan g
werkt. In de eerste plaats is het
in het kader van ontspanningspoli
tiek, noodzakelijk om de geschied
nis van de bewapening te kennen.
Iedereen die zich ooit een beetje
daarin verdiept heeft, zal weten
dat er een werkelijk ongelooflijk
hoeveelheid feiten verzwegen of
verdraaid zijn in de bronnen waar
wij persoonlijk onze kennis uit
hebben: geschiedenisboeken, krant
radio, en t.v.

In de scholing hebben we daarom
een zeer uitgebreid gedeelte inge
ruimd voor de geschiedenis van de
Koude Oorlog. Daarvoor is een sar
vattig geschreven van het boek
van David Hubowitz, From Yalta to
Vietnam. En we stonden en staan
nog steeds versteld van hoe weinig
we eigenlijk weten, en hoe hardne-
kig oude 'versies' van gebeurten-
sen voortleven, ook bij onszelf.
En juist in het afgelopen jaar z
we hardhandig gekonfronteerd met
een opleving van het koude-oorlo
denken naar aanleiding van de ge-
tenissen in Afghanistan en de
Olympische Spelen in Moskou.
Verbazend gemakkelijk, om niet t
zeggen angstwekkend gemakkelijk
blijkt zo'n koude oorlogsgolf
Nederland te kunnen overspoelen.
Alle ruimte voor de verschrikke-
lijke onzin, halve waarheden en
verdachtmakingen aan het adres
van 'Rusland'. Misschien hebben
we als CvS daar te weinig tegen
geprotesteerd en hadden we er ze
ook intern meer aandacht aan moe
besteden.

Een tweede manier waarop CvS aan
ontspanning wil bijdragen is door
ook daadwerkelijk contacten te
leggen met oosteuropese landen.
In europes verband heeft de
nederlandse beweging CvS er alti
op aangedrongen dat ook oosteurc
'Christenen voor het socialisme'
uitgenodigd werden voor bij
voorbeeld internationale konfere-
ties. Zelfs voor 'Christenen voo
het socialisme" blijkt zoïets
geen vanzelfsprekende zaak.
Het was overigens niet zo vreemd
dat CvS-Nederland hierop aan-
drong: immers, de Nederlandse
Christen Studenten Vereniging
(NCSV), één van de belangrijkste
wortels van CvS, had al tientall
jaren gepioneerd in haar contact
met oosteuropese christenen. De
takten die daarin opgebouwd ware
met name in de DDR, konden we oo
bruiken voor CvS. En inmiddels n
de belangstelling voor en het ko
met christenen in Oost Europa er

geleid dat de beweging - als geheel - lid is geworden van de Christelijke Vredes Konferentie, ook wel bekend onder de naam Zraagse Vredeskonferentie. Regelmatig zijn er studiedagen, waarvoor oosteuropese gasten worden uitgenodigd, of zijn er konferenties in Oost Europa, waar nederlandse CvS-ers aan deelnemen. Verheugend is, dat ook IKV-kernen en sommige basisgemeenten kontakten leggen met oosteuropese christenen, vaak in de vorm van een bilateraal contact tussen kern of gemeente hier, en een kerkelijke gemeente in de DDR.

III Theologie

Het derde punt waarop CvS zich een specifieke bijdrage stelde, is op het vlak van de theologie. Soewel er vele kerkelijke groeperingen zijn die zich, vaak al tientallen jaren, inzetten voor de vrede (Kerk en Vrede, IKV, Doopsgezinde vredesgroepen, Zwaarden en Ploegijzers, Pax Christi en vele anderen) hadden we de indruk dat er weinig over nagedacht werd wat vredesstrijd nu met theologie te maken heeft.

Hoe heeft de bijbel het over vrede? En over oorlog? Welke hoop biedt ons

de Schrift om uit de gruwelijke spiraal van wederzijdse vernietiging te komen? 'Zalig de vredenstichters, want ze zullen kinderen Gods genoemd worden', is dat geen doodsdoener? Dit thema en deze vragen zijn in de beweging toch niet zo uit de verfg komen tot nu toe. Wel zijn er aanzetten geweest, zoals in de discussies naar aanleiding van 'Pausgebied als volksverzet', een in Rotterdam in 1978 door CvS georganiseerde dienst, die de theologische en liturgiediskussies binnen CvS nieuw impulsen gaf. Maar veel is het nog niet geweest. Het artikel van Lodewijk Ringnalda 'Babel en Bijbel' in deze Opstand is een poging om op theologisch vlak allerlei argumenten die

in discussies vaak naar voren komen, te ontzenuwen. Als we onze doelstelling aangaande de theologische bijdrage van CvS aan het vredesdebat willen waarmaken, zal er wel een vervolg moeten komen op dit artikel. Mogelijkheden daartoe zijn er genoeg: goede exegese van bijvoorbeeld de wetgeving rond de 'heilige oorlog' in de thora, of nauwkeurige analyse van bijbelse argumentatie zoals die door 'havikken' in hun oorlogshitserij gebruikt worden enz.

IV Politieke taak

Wanslotte heeft CvS praktisch-politieke taken. Daar is in de eerste plaats: het binnen de kerken aan de orde stellen van acties, waar dat niet of onvoldoende gebeurt. Zo heeft CvS eraan gewerkt dat de actie 'Stop de neutronenbom' in de kerken omgekeerd werd, dat daar handtekeningen opgehaald werden, affiches opgehangen en verspreid, opgeroepen werd om deel te nemen aan demonstraties en manifestaties. Dat gebeurde onder andere door de oprichting van speciale kerkelijke neutronenbomkomitees, door zitting te nemen in plaatselijke neutronenbomkomitees en daar onze eigen kontakten en adressen te gebruiken. Ook heeft CvS er mede voor gezorgd dat de neutronbom actie - die de eerste maanden door de gehele burgerlijke pers is doodgzwegen - in een vroeg stadium in de 'kerkelijke openbaarheid' kwam, door middel van een advertentie (iets anders was niet mogelijk) in Trouw.

Mede door deze rol kan CvS samenwerking tot stand brengen tussen vrede groeperingen die daartoe misschien zelf niet bereid of in staat zijn. Daarbij kan gedacht worden aan overleg en samenwerking tussen kerkelijke organisaties (IKV, Pax Christi) en 'seculiere' organisaties zoals bijvoorbeeld 'Stop de neutronenbom'. Omdat CvS zowel kontakten heeft met en deel uitmaakt van het IKV als ook in sommige plaatsen kerkelijke Stop-de-neutronenbom komitees heeft helpen oprichten, kan zij gemakkelijk een verbindende functie vervullen, eventuele moeilijkheden uit de weg ruimen, en zo samenwerking tot stand brengen of stimuleren. Wat wij hopen is, dat de samenwerking tussen linkse christenen, van FedA-ers tot CPN-ers, zoals die in CvS al gestalte heeft gekregen, zich uitbreide tot samenwerking tussen christenen en niet-christenen, van dissidenten tot communisten, in de gemeenschappelijke strijd tegen de wanrinnige bewegingen en voor echt vrede.

b) Groep Buitenlanders:

doet verslag. Bij de discussie over "Wat voor socialisme willen wij" werd in deze groep gesteld dat we van elk idealisme ('hoe kom ik aan m'n trekken') af moeten en overgaan tot zakelijke strijd. Er moet gekozen worden. We moeten ons niet meer (o.a. liturgisch) laten inpakken, hoe modieus ook. Kiezen dus voor solidair verzet tegen verdrukking. Nu maken we in de Basisbeweging wel deel uit van de 'zwalkende klasse', maar rekening houdend met deze realiteit, zullen we toch zakelijk en welbewust voor de verdrukten moeten kiezen. Zo'n tegenbeweging in CvS-Basisbeweging verband is klein. Onze vijanden wijzen ons wel de plaats aan waar we staan. Dit roept een vraag op: zijn we zelf verdrukt? Wat betreft het realiseren van een gezamenlijke keuzen van CvS-Basisbeweging werd gesteld dat beide bewegingen actief de zelforganisatie van buitenlanders (o.a. KIAN) moeten ondersteunen. Voor CvS en Basisbeweging samenwerking op dit punt moeten we ons geen idealistische voorstelling maken. Wel is samenwerking mogelijk, met name op lokaal vlak. Dat kan stimulerend werken. Het zou goed zijn op lokaalniveau scholingsprogramma's te delen. En we moeten elkaars adressen weten.

c) Vredesstrijdgroep:

doet verslag. En wel met name over het gesprek omtrent het gezamenlijk optrekken van beide bewegingen. De groep heeft een aantal concrete voorstellen:

- het zou goed zijn als beide bewegingen een scholing, in dit geval een Oosteuropascholing zouden maken en zouden doorlopen. Het motief hier toe wordt ingegeven door ongerustheid in CvS en Basisbewegingkring over verrechtsing van IKV-top, o.a. inzake Oost-Europa. Na gemeenschappelijke scholing kunnen we met die scholing naar geïnteresseerde en/of dissidente IKV-kernen. Deze scholing verscherpt ook eigen zicht op socialisme.
- Deze scholing kunnen we afsluiten met een gezamenlijke dag en publicaties in onze 'eigen' bladen, zoals Opstand, Uiftocht, de Bazuin.
- Onze regionale en landelijke contacten met Oost-Europa bundelen.
- Gezamenlijke kritiek op IKV-top, o.a. i.v.m. Oost-Europa, in als genoemde bladen.
- Gesprekken organiseren van gezamenlijke CvS-Basisbewegingdelegatie met IKV-top over Oosteuropapolitiek van IKV.
- Gezamenlijk verkiezingsmanifest maken voor 8 september.
- Uitwisselen van onze adressen, onontbeerlijk voor regionaal contact en gezamenlijke scholing.

d) Derde Wereldgroep:

doet verslag. In zijn groep is gezegd dat derdewereldcollectes vaak speculeren op schuldgevoelens van de middengroepen, die juist toch al in morele (moralistische) categorieën denken. Het wordt dan voorgesteld alsof je moreel verplicht bent tegen je eigen belang in te gaan. Zakelijke analyse van de middengroepen is nuttig, als het dan maar inderdaad om zakelijke analyses gaat van het eigenbelang en de keuzes die men doet; ook moet er inzicht zijn in de verwevenheid der strijdterreinen, zoals die hier naar voren zijn gekomen.

12 mei j.l. was er in Utrecht een gezamenlijke werkdag van CvS en de Basisbeweging.

Ongeveer 60 mensen bezochten deze werkdag.

Er is in 4 groepen gewerkt, er zijn ervaringen uitgewisseld en perpektieven van samenwerking besproken.

Konkrete beslissingen zijn genomen in de plenaire bijeenkomst aan het eind van de werkdag.

Van dit plenair volgt hier een verslag:

I Verslag Groepsgesprekken

a) Vrouwengroep:

verslag. In de groep waren ongeveer evenveel vrouwen uit de Basisbeweging als uit CvS. Naar aanleiding van de twee vrouwenstrijdverhalen in de studiemap werd er geïnformeerd over elkaars bewegingen. Er zijn verschillen tussen de vrouwenstrijd in CvS en in de Basisbeweging. In de Basisbeweging hebben de vrouwen zich niet op grond van participatie aan de vrouwenbeweging georganiseerd, maar eerder op grond van specifieke onvrede met het patriarchaat dat de Basisbeweging nog beheerst. Vandaaruit zijn Basisbewegingvrouwen naar literatuur gaan zoeken. CvS-vrouwen hebben meer relatie met de brede vrouwenbeweging, maar ook zij hadden specifieke moeilijkheden met de wigen beweging. Er was/is een overheersing door de 'linkse mannelijke theologen'. Na de akties rond de abortuswetgeving is dit in CvS enigszins veranderd. Belangrijk is dat er geen onderschikking meer is van de strijdterreinen, zoals ook blijkt uit:

"Wat voor socialisme willen wij" (CvS-brochure uit 1980). Een ander verschil tussen beide bewegingen, zo werd vastgesteld, is dat de Basisbeweging een groepenbeweging is en CvS uit individuele leden bestaat (in al dan niet regionaal verband). Het valt op dat in de vertegenwoordigende lichamen van de Basisbeweging toch nog weinig vrouwen zitten. Bij CvS wordt gestreefd naar een paritaire samenstelling in de stuurgroep. Ook al zijn er veel minder vrouwen dan mannen lid van CvS. Waar CvS vrouwen wel tegenaan hikken is het soms individualistische en rationalistische van CvS.

In de discussie over het socialisme, werd het socialisme al gauw door feminisme vervangen. Als er geen onderschikking meer is, mag je het een door het ander substitueren. Wat voor feminisme stond de groep voor ogen? Niet het feminisme dat er alleen op uit is bepaalde posities te krijgen. Belangrijk is: wat doe je als vrouwen met de bereikte posities?

Kun je stem geven aan stemlozen? Maar is dit niet hetzelfde als democratie? Ja, maar een niet-sexistische democratie. Het is heel belangrijk om als vrouwen feeling met de achterban te houden en niet op je eentje te gaan opereren. Bij een inventarisatie van de strijdterreinen van CvS en Basisbewegingvrouwen kwamen naar voren: pottenstrijd, onderwijs- en opvoeding, studie, vrouwenbeweging en basisgroepen.

Wat kunnen CVs- en Basisbewegingvrouwen in de toekomst samen doen?

Gesuggereerd werd al door CvS verrichte studie ook in de basisbewegingvrouwengroep te benutten. Voorgesteld werd eigen maatschappelijke positie van de Basisbeweging en dan met name die van vrouwen daarin aan de orde te stellen. Samen met CvS-vrouwen zou daarover een studiedag kunnen worden georganiseerd. Verder willen CvS- en Basisbewegingvrouwen gezamenlijke ervaringen uitwisselen over mechanismen in kerk en christendom t.a.v. de verwachtingen tegenover vrouwen. Deze en dergelijke ervaringen zullen in de toekomst worden uitgewisseld.

✓ vanuit derde wereldgroep / CvS:
 " " " BBN:
 " vrouwengroep / CvS:
 " " " BBN:
 " Vredesgroep / CvS:
 " " " BBN:
 " buitehlandergr. / CvS:
 2 " " BBN:

Verder hebben de vrouwen uit CvS en Basisbeweging afspraken gemaakt om een bijeenkomst te houden over de maatschappelijke positie van vrouwen in de bewegingen. Ook zijn afspraken gemaakt om samen verder te praten over de kerkelijke/christelijke verwachtingen t.a.v. vrouwen.

Het plenum sprak zich uit voor het gezamenlijk maken van de Oosteuropascholing, en voor het gezamenlijke 'doen' van de scholing De scholingsgroep CvS gaat praten met de Oosteuropakontaktgroep (BBN). stuur de reeds gemaakte scholingsstukken van CvS op. De contactgroep zal hierop reageren. De Oosteuropakontaktgroep zal ook bekijken hoe de regionale en landelijke Oosteuropakontakten van beide bewegingen gebundeld kunnen worden. Ook kunnen via deze contactgroep misschien kritische IKV-ers gebundeld worden.

Het plenum sprak zich uit voor een gezamenlijk gesprek met het IKV bestuur over Oost-Europa. Er werd op gewezen dat het Oosteuropakontaktgroep reeds een konfrontatie met het IKV voorbereidt. In contactgroepverband kunnen CvSers en BBners hun krachten bundelen.

Er werd aan het plenum nog het voorstel gedaan om met een groepje kritische METZ' theologie te bekijken ('clericale theologie of niet?'), maar dit voorstel is bij weten van de notulist niet (meer) opgepikt. Wel resulteert het voorstel om over onderwijs/vormingswerk en derde wereld verder te praten in een bijeenkomst die wordt voorbereid door (CvS) en (BBN). Suggestie: neem ook contact op met het katholiek pedagogisch centrum in den Bosch. Dit centrum houdt zich bezig met onderwijs en de derde wereld.

Tenslotte werd de vraag gesteld of en zo ja hoe de overleggroep CvS-BBN die ook deze dag heeft georganiseerd, moet verder gaan (momenteel bestaat deze groep uit: BBN, en en CvS.

Het plenum vond het zinnig dat er een overleggroep blijft bestaan, al was het maar om de verschillende kontakten en activiteiten aan te moedigen en er op te letten dat gezamenlijk voorgenomen projecten ook ten uitvoer worden gelegd.

Om 17.00 uur sloot de plenaire vergadering, waarvan ze ook voorzitter is geweest.

Nijmegen 13-6-1982.

Nu kan plichts- en verantwoordelijkheidsgevoel voor de derde wereld wel een goede zaak zijn, als dat dan maar gericht is op de vraag hoe we de talenten die we als groep(en) hebben zo goed mogelijk kunnen gebruiken. In deze groep zaten mensen die via onderwijs of raadswerk of kerk bezig zijn met de derde wereld. Een goed voorbeeld van hoe een beweging met bewustwording, derde wereldstrijd bezig is, werd het CLATrapport van de Basisbeweging genoemd. Aanvankelijk was dit een intern rapport, maar is naar buiten gebracht en veel gelezen. De verspreiding gaat door. Daarin wordt Solidaridad en CONIP gesteund. CLAT wordt gekritiseerd, maar, zo werd gesteld, het gaat nu ook weer niet om een ketterjacht op CLAT. In het onderwijs en de kerken stuit je vaak op barrières als het gaat om gevoelige projecten, die politiek 'moeilijk' liggen. Ook werd opgemerkt dat je wel veel schriftelijke informatie kunt geven, maar dat een spreker uit de derde wereld in levende lijve veel meer uithaalt. Bovendien moeten we niet meer over 'de' onderdrukten praten, maar precies aangeven over wie het gaat. Concrete relaties met derde wereld zijn van vitaal belang. De ontwikkelingen rond de MCO moeten CvS en Basisbeweging in de gaten houden.

II Aanvullingen uit het plenum op de verslaggeving:

Bij de derdewereldgroep: er werd nog aan toegevoegd dat de middengroepen-diskussie voor vrouwen anders ligt. Vrouwen zijn in feite middenklassers in 'afgeleide zin'; afhankelijk van de klassepositie van de man. Als de verdienende man wegvalt, verandert ook de klassepositie van de vrouw. Verder werd nog aangevuld dat vanwege het grote belang CvS en Basisbeweging- mensen samen nog verder gaan praten over Onderwijs/Vormingswerk en de Derde wereld.

bij de vredesgroep: er werd op gewezen dat een gezamenlijke scholing over Oost Europa ook voor onszelf van groot belang is, met name wat betreft het socialisme beeld in beide bewegingen naar aanleiding van de vier strijdterreinen die vandaag aan de orde kwamen. Een andere aanvulling: Veel mensen uit de vredesgroep waren kritische IKVers. Er is het plan gelanceerd om een dag te organiseren voor kritische IKVers, maar dan niet direct in CvS-Basisbewegingverband.

III. PLENAIRE DISKUSSIE OVER VERDERE GEZAMELIJKE AKTIES/AKTIVITEITEN.

Het plenum vond het een goede zaak dat beide bewegingen een gemeenschappelijk verkiezingsmanifest voor 8 september maken, waarin de vier strijdterreinen van vandaag verwerkt worden. De zaak wordt ook nog met bestuur Basisbeweging en stuurgroep CvS besproken. De manifestkommissie ziet er als volgt uit:

Om in het kort aan te geven waar de artikelen over gaan: een verhaal over de mannen van Sodom, de man als aankleefsel van de vrouw (gen. 1-5), de politieke dimensie van de besnijdenis (ex. 4:24-26 en kolossenzen 2:8-15), een uitleg van het boek Ruth, een boek waarin vrouwen de hoofdrol spelen, een discussie over het boek Esther, een verhaal over de zinsnede "geboren uit de maagd Maria", een verhaal over Galaten 3:28 in christus is dood noch Griek, slaaf noch vrije, man noch vrouw, en een eigentijdse midrasj van de 10 meiden van Mattheus 25. Let op de bespreking in Opstand en bestel de map vlug.

RUTHMAP EN VUURWERK

Twee mededelingen van de landelijke werkgroep materialistische exegese. Allereerst de Ruthmap. De landelijke werkgroep matek heeft een aantal teksten over Ruth bijeengebracht. Resultaten als verslagen van basisgroepen, die Ruth hebben gelezen, de tekst van een musical over Ruth, een deel uit een doktoraal scriptie en preek etc. Uit deze teksten is een map samengesteld, die vanaf half augustus op het CvS-sekretariaat verkrijgbaar is. De prijs van de map zal ongeveer f6,- gaan bedragen en de oplage is beperkt. Tijdig bestellen is derhalve gewenst. Op 13 november zal over deze map een studiedag worden georganiseerd. Let op verdere aankondiging.

Vuurwerk is een uitgave van de werkgroep, die 4 maal per jaar verschijnt. In vuurwerk doen leesgroepen, die zich bezig houden met politieke lezing van de bijbel verslag van hun bevindingen.

In het laatste nummer bijvoorbeeld behalve allerlei aankondigingen een verhaal over Juda en Tamer, een stuk waarin vertelt over de manier waarop zij met feministische theologie bezig is, verder een verslag van Haagse groepen over hun lezen van Lukas. Vuurwerk kost minimaal f10,- per jaar en is te bestellen bij het CvS-sekretariaat.

TEXTE UND KONTEXTE

Dit is een Duits exegetisch tijdschrift dat in Nederland nog veel te weinig gelezen wordt. Er zijn maar ongeveer 90 Nederlandse abonnees. Toch is het blad bij uitstek interessant voor met name theologen en theologisch geïnteresseerden. Sinds kort wordt TenK aan de Nederlandse abonnees verzonden vanaf het CvS-sekretariaat, en wie geïnteresseerd is kan een proefnummer aanvragen.

SCHOLING

Het komend jaar willen we een scholing over Oost Europa houden. De eerste drie delen (van de 6 die we van plan zijn te maken) zullen voorzien van een inleiding op het startweekend klaar zijn. Om een indruk te geven volgt een overzicht van wat aan de orde komt:

- in deel 1 een stuk geschiedenis, met name van de S U vanaf 1917 tot aan WO2.
- Deel 2 gaat over de economie: waarom wordt planning ingevoerd als vervanging van de vrije markt, wat zijn de problemen van een planekonomie, wat voor fricties ontstaan er tussen efficiëntie en socialistische idealen.
- In deel 3 komen tegenspraken aan de orde zoals die aan het licht komen in bv. de literatuur, de vakbonden, de politieke partijen, de positie van de vrouwen, het leger.
- Deel 4 gaat over de kerk, m.n. de rkk in Polen en de evangelische kerk in de DDR, de Praagse vredeskongres en de Berlijnse kongres.
- Deel 5 pakt het historische verhaal van 1 weer op. Aan de orde komen: de eenwordingsdiskussie in Duitsland, de wapenwedloop, de buitenlandpolitiek van S U etc.
- Deel 6 is nog niet ingevuld. Het zal worden toegespitst op onze eigen positie. Waar staat CvS, wat hebben we met het oostblok te maken, wat is onze rol in de vredesbeweging en dergelijke vragen.

CHRISTENEN VOOR HET SOCIALISME
LEDENRONDZENDBRIEF
UNI 1982

beste vriendinnen en vrienden.

net voor de vakantie nog een ledenrondzendbrief met naar ik hoop een boel informatie over wat er in de beweging op het moment allemaal gebeurt.

STARTWEEKEND.

Om te beginnen de datum van het startweekend : 4 en 5 september. De regio Friesland organiseert het startweekend en het wordt gehouden in Leeuwarden, op het Centrum voor Ontwikkelingssamenwerking, Korfmakersstraat 1b. Het lijkt me goed dat men zich in ieder geval opgeeft voor half augustus via het opgavestrookje elders in deze nieuwsbrief, zodat ze in Friesland tijdig weten hoeveel mensen ze kunnen verwachten. Uitgebreide diskussiestukken voor het startweekend worden verstuurd met de ledennieuwsbrief van augustus. Wat betreft het programma:

Wat betreft het programma:

twee thema's zullen op het startweekend centraal staan,
1. de kerk als strijdtoneel. Op welke wijze stellen wij als CvS strijdpunten binnen de kerk aan de orde. In hoeverre werken we binnenkerkelijk. Hoe kunnen we de kerk analyseren als sexe-politiek instrument en welke strategie volgt uit deze analyse. Voor een deel zijn deze vragen ook aan de orde geweest op het weekend over "werk in de kerk", dat enige tijd geleden gehouden is. Een verslag van dit weekend kan als uitgangspunt dienen voor de discussie.

2. de plaats van CvS binnen de vredesbeweging. Duidelijkheid en helderheid van richting zijn op het moment begrippen die in de vredesbeweging onvindbaar lijken. Om eens wat te noemen: 21 nov. demonstreerden 400.000 mensen in Amsterdam en daarna weet eigenlijk niemand aan te geven hoe we verder moeten. Stop de n-bom is haar mobilisatiekracht kwijt, de IKV-top zet een beleid uit, waar veel kernen het volkomen mee oneens zijn, loopt weg uit Moskou, wat wil het zeggen dat we als CvS kollektief lid zijn van de Christelijke Vredeskonferentie, in de DDR ontstaat een kerkelijke vredesbeweging waar de staat niet veel mee op heeft, het IKV zoekt steeds bondgenoten bij deze autonome vredesbewegingen in het oostblok, terwijl de officiële vredesbeweging gemeden wordt enz. Het komend jaar willen we als CvS een oosteuropascholing houden, die direct te maken heeft met de problematiek van de vredesbeweging en tot slot is het in september ook weer vredesweek.

In de discussie over onze plaats in de vredesbeweging enige handen en voeten te geven sturen we in augustus diskussiestukken rond.

Wat verder aan de orde moet komen op het startweekend: CvS als zelfstandige vereniging, dwz. juridies los van de ncsv. In verband hiermee moeten we besluiten over konseptstatuten.

Tot slot: de evaluatie van het afgelopen jaar. Hoe zit het met de continuïteit van de beweging. Wat is er van de sekties geworden, die we het vorig startweekend instelden.

Bij deze rondzendbrief gaat het opgavestrookje, de volgende bevat de voorbereidingsstukken.

WIE OREN HEEFT OM TE HOREN 2.

een sexe-politieke lezing van de bijbel. prijs f12,50 voor leden en abonnees f8,50 Map 2 is dus uit. In totaal staan er 9 exegetiese bijdragen in die een goede weerspiegeling geven van wat er op theologies gebied de laatste tijd in CvS gebeurt.

LEDEN EN ABONNEES

Met grote zorg ziet de stuurgroep het aantal leden en abonnees teruglopen, want bij de laatste telling bleek dat het aantal abonnees nog net boven de duizend zit en het ledental op ongeveer 310. De afzeggingen hebben in vrijwel alle gevallen te maken met crisisproblemen, sanering van het aantal abonnementen enz. De mensen kunnen het vaak niet meer betalen. Toch zijn de inkomsten van Opstand de belangrijkste financiële kurk waarop we drijven. De leden moeten zich dit goed realiseren. Abonneewerving voor Opstand is essentieel voor het voortbestaan van CvS. We willen in ieder geval na de zomervakantie proberen binnen de basisbeweging meer aandacht op Opstand te vestigen, door aan de aangesloten groepen een aantal Opstanden te sturen.

Maar ook voor de leden geldt, dat bij het sekretariaat proefnummers kunnen worden aangevraagd om nieuwe abonnees te werven.

HELP MEE, WERF EEN ABONNEE !

DONATIEKAMPAGNE.

Voor 1982 is op de begroting f13.000,- opgenomen als inkomsten uit donaties. Op dit moment is al f3000,- van dat bedrag binnen. Een uitstekend resultaat als je bedenkt, dat dit bedrag voor het grootste deel is opgebracht door leden en abonnees. Op de landelijke vergadering van december is afgesproken dat we regionaal ook nog zouden proberen donateurs te vinden onder mensen, die sympathiseren met CvS. Het is dus niet de bedoeling voor deze regionale actie leden en abonnees aan te schrijven. Ivm. het aanschrijven van deze sympathisanten heb ik een donatiebrief opgesteld, waarvan ik iedere regio-kontaktpersoon een stapeltje zal doen toekomen. De regio's kunnen dan eventueel zelf nog een brief toevoegen met informatie van wat er in de regio gebeurt.

AANKONDIGINGEN

1 en 2 oktober wordt een studieweekend georganiseerd over het voorontwerp van de wet gelijke behandeling en de reacties in kerkelijk nederland op deze wet. Aan het weekend kunnen ongeveer 60 mensen deelnemen. Er zal een studiemap gemaakt worden met materiaal ter voorbereiding en deze map is vanaf half augustus verkrijgbaar op het sekretariaat. Daar kan men zich ook opgeven voor het weekend. De prijs zal inclusief de studiemap rond de dertig gulden liggen. In de volgende ledennieuwsbrief meer concrete informatie.

Zoals hiervoor al even werd gezegd wordt 13 november een studiedag gehouden over de Ruthmap. De dag is bestemd voor mensen die in lees en basisgroepen aan politieke lezing doen en anderen die geïnteresseerd zijn. Voor opgaven melde men zich op het sekretariaat.

Bedrijfsbezetting als revolutionaire daad heette een artikel dat Jaap van Zwieten enige tijd geleden voor Opstand schreef. Uitgaande van de daar geschetste problematiek wil de sociaal economische sekte dit najaar een weekend organiseren over de gevolgen van crisis en bedrijfssluiting, werkloosheid en de manier waarop daarmee wordt omgegaan, met name in kerkelijke kring. Let wat deze konferentie betreft op nadere aankondiging.

Op 11 september wordt door het Cost Europa-platform een studiedag georganiseerd in Beverwijk. Men wil die dag de relatie tussen vredesbeweging en Cost Europa centraal stellen. De dag heeft een besloten karakter, ~~maar~~ dit itt wat eerder in Opstand vermeld stond, maar er zullen wel cvs-ers vertegenwoordigd zijn. Via Opstand houden we je op de hoogte van de resultaten.